

Stambena i stambeno-poslovna arhitektura historicizma u Karlovcu

Ribarić, Sebastijan

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:493690>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti

STAMBENA I STAMBENO-POSLOVNA ARHITEKTURA
HISTORICIZMA U KARLOVCU
Diplomski rad

Student: Sebastijan Ribarić

Mentor: Prof. dr. sc. Julija Lozzi Barković

Rijeka, rujan 2022.

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Stambena i stambeno-poslovna arhitektura historicizma u Karlovcu

Sažetak

Diplomski rad bavi se sustavnom tipologizacijom stambene i stambeno-poslovne arhitekture historicizma u Karlovcu. Tipologija arhitekture preuzeta je prema konceptu Ive Maroevića koji je istu primijenio na primjerima zagrebačkih i sisačkih historicističkih gradnji. U Karlovcu nalazimo široki broj primjera stambene i stambeno-poslovne arhitekture koja potječe iz druge polovice 19. stoljeća i prvoga desetljeća 20. st. Razvitak grada i javljanje potrebe za gradnjom novih zdanja javljaju se uslijed širenja trgovinskih i prometnih veza provincijskog grada s novim važnim središtima kao što su bili Zagreb i Rijeka. Kao što je to bio slučaj u Zagrebu, graditelji su većinom bili stranoga podrijetla pa se tako i u Karlovcu ističe nekoliko autora koji su dopunili i promijenili strukturu grada: Nikola i Sebastian Della Marina, Ernest Mühlbauer, Josip Del Toso i Robert Reiss u suradnji s Andrijom Colussijem te drugi. Tipološkom razradom građevine će biti razrađene prema stilskim odrednicama pročelja i prema karakteristikama prizemnog dijela koji je većinom bio poslovne namjene.

Ključne riječi: Karlovac, druga polovica 19. i početak 20. st., stambena arhitektura, stambeno-poslovna arhitektura, historicizam

Sadržaj

Uvod.....	1
1 Geografsko-povijesni smještaj Karlovca od njegova osnutka do Prvog svjetskog rata.....	3
1. 2 Hrvatski narodni preporod u Karlovcu	5
1. 3 Bachov apsolutizam	7
1. 4 Povijesna zbivanja u Karlovcu krajem 19. st. do Prvog svjetskog rata	8
1. 5 Kultura ispijanje kave i karlovačke kavane	9
1. 6 Društvo za poljepšanje grada Karlovca.....	9
2 Problematika pojma „historicizam“	12
2. 1 Ideja historicizma u Engleskoj.....	13
2. 2 Historicističke vrijednosti u Njemačkoj.....	13
2. 3 Historicizam u Francuskoj	14
2. 4 Kulturni i etnički pluralitet kao izvor osebujnog stila Srednje Europe	15
3 Oznake historicizma u Hrvatskoj.....	17
3. 1 Klasifikacija historicizma u Hrvatskoj.....	18
3. 2 Utjecaji na historicizam u Hrvatskoj.....	18
3. 3 Graditelji druge polovice 19. st. U Hrvatskoj	20
3. 4 Graditelji druge polovice 19. st. u Karlovcu.....	21
3. 5 Karakteristike arhitekture historicizma u Hrvatskoj	23
4 Tipologija stambene arhitekture u Karlovcu u drugoj polovini 19. st.	24
4. 1 Kuće za vlastito stanovanje.....	25
4. 1. 1 Prizemnice.....	25
4. 1. 2 Jednokatnice.....	28
4. 1. 3 Palače	45
4. 2 Kuće za kombinirano stanovanje	54
4. 2. 1 Jednokatnice s trgovinom ili radionicom	54
4. 2. 2 Višekatnice s vlastitim stanovanjem	78
4. 3 Najamne kuće.....	79
4. 3. 1 Najamne kuće za srednje građanske slojeve	79
4. 3. 2 Najamne kuće za niže građanske slojeve i radnike	80
Zaključak	93
Popis izvora.....	95
Popis slikovnih priloga	98

Uvod

Smještaj Karlovca na sutoku četiriju rijeka dao je gradu specifičan geografski položaj na kojemu će se podno grada Dubovca i iz renesansnoga grada razviti gradsko središte slojevitog kulturnog i povijesnog značaja. Kao provincijski grad čiji je razvoj bio stoljećima kočen uslijed turskih napada i osobitosti vojne uprave te položaja na granici s Banskom Hrvatskom, razvit će se u 19. st u važno prometno čvorište u kojemu će veliki značaj imati trgovina, a krajem 19. stoljeća razvoju grada doprinijeti će i razvoj industrije.

Arhitektura druge polovine 19. st. u Karlovcu značila je pridavanje novoga ruha gradu koji je često puta zbog svog položaja bio na meti poplava, a onda uslijed gustoće naseljenosti i tradicionalne gradnje u drvu bio opožaren. Zbog pojave sve većeg broja građanskog sloja i potrebe pružanja stambenih prostora, građene su stambene zgrade u stilu koji je odgovarao duhu vremena, odnosno oponašajući neostilove. U ovome će radu biti pokušano tipološki klasificirati stambenu i poslovno-stambenu arhitekturu historicizma prema tipologiji Ive Maroevića, koji je svom prijedlogu tipologije podredio građevine historicizma u Sisku i Zagrebu. Uzmemo li u obzir da je Sisak svojom povezanošću s Karlovcem imao sličan razvojni put trgovine i utjecaja koji su dopirali iz zagrebačke sredine, mogu se povući paralele u primjeni jednake tipologije. Zagreb je, s druge strane, bio snažno središte doticaja i prijenosa utjecaja umjetničkih strujanja iz Njemačke i Srednje Europe, ali i drugih dijelova Zapada.

S obzirom na prisutnost kulturne heterogenosti u Karlovcu, povijesni stilovi uzimali su svoje uzore iz različitih kulturnih područja, no njihovo ostvarenje nije pronašlo put do monumentalnih arhitektonskih ostvarenja kakve pronalazimo u zagrebačkoj Zelenoj potkovi pa je najčešći oblik gradne jednokatnica i višekatnica čije etaže ne prelaze dva kata. Ipak, ne može se izostaviti utjecaj zagrebačke i sjevernohrvatske sredine pod uplivom srednje Europe. Zbog mnogobrojnosti gradnji, moguće je da u radu budu izostavljena pojedina građevna zdanja, čemu razlog može biti i nedostatnost podataka u različitim izvorima. Budućim istraživanjima ostaje otvoreno pitanje cjelokupnog kataloškog pregleda historicizma u Karlovcu, s nadopunom arhitekture javne, vojne, zdravstvene i druge namjene, kao i mogućim argumentima koji bi potvrdili određene atribucije, odnosno otkrili nova imena arhitekata i izvođača radova u gradu, stoga ovaj rad predstavlja tek jedan segment cjelokupnog pregleda historicističkih gradnji određene tipologije za koju ne postoji dosadašnji jedinstveni pregled, s

nastojanjem da se pobudi osjećaj o važnosti mnogobrojnih zdanja koja su gradu pridala novu urbanističku dimenziju u ostatku do tada postojeće strukture.

1 Geografsko-povijesni smještaj Karlovca od njegova osnutka do Prvog svjetskog rata

Grad Karlovac središte je Karlovačke županije s geografskim smještajem na sutoku rijekâ Korane, Kupe, Mrežnice i Dobre, a podno brežuljka i istoimene utvrde Dubovac. Nastao je širenjem naselja iz jezgre renesansne tvrđave tlocrta šestokrake zvijezde.¹ Karlovac je u svojim počecima bio zamišljen kao vojna tvrđava, odnosno kao “sjedište vojnog zapovjedništva Hrvatske obrambene granice, južnih i zapadnih krajeva Hrvatske, dakle cijeloga područja od Kupe i Bihaća do Velebita i mora”.² Sama tvrđava građena je na močvarnom tlu, a započeta je 13. srpnja 1579. godine pod hrvatskim zastupnicima s povjerenicima nadvojvode i upravitelja gradnje (*Ober-Genie-Baudirection*), odnosno predsjednikom bojnoga vijeća Franjom Poppendorfom i pukovnikom Ivanom Fernbergom koji su označili opseg tvrđave na naredbu nadvojvode Karla Habsburškog. Gradnja je izvođena po idejnom projektu Matije Gambona³ i Josepha Vintane, zamišljenom kao renesansnom idealnom gradu kao što ga je predstavio Antonio di Pietro Averlino ili Filarete u svojoj *Raspravi o graditeljstvu (Trattato di architettura, 1460. - 1464.)*⁴, a kamen za gradnju dopremao je Niko Šibenić iz Ozlja i kamenoloma pod Belajem.⁵ Prema Valvasoru,⁶ grad je bio gotov u rujnu 1580. godine. Nakon dovršetka, grad je bio više puta uništen požarima, pr. 1585., 1594., 1604., 1692. godine, nakon čega je obnovljen znatan dio unutar tvrđave 1610. godine za vrijeme generala Vida Kisela. Osim požara, grad je često kroz 17. i 18. st. bio na meti

¹ Karlovac. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30588> (Pristupljeno 22. 6. 2022.)

² Kruhek, Milan. *Karlovac : utvrde, granice i ljudi* (Karlovac: Matica hrvatska, 1995), 13.

³ Matija Gambon (umro 1591.) podrijetlom je iz sjeverne Italije, a u Karlovac dolazi 1578. s pomoćnikom Z. B. Bianchinijem. Kao glavni inženjer vodio je sve vrste građevinskih radova na tvrđavi i brinuo o građevinskom materijalu. Osim što je izgradio osnovni sustav nove karlovačke tvrđave, nadzirao je i poslove izgradnje. 1589. godine premješten je u Trst kako bi sudjelovao na gradnji utvrda. U Karlovac dolazi s prekidima zbog drugih poslova, a posljednji ga put nalazimo u Karlovcu 1591., nakon čega umire u Velišlandu (sjeverna Italija). Obavljao je i druge poslove u okolici Karlovac: stražarnica s mostom na Turnju na Korani, utvrde kod Prisleja, Vinice i Metlike u Sloveniji, Bresta i Sredičkoga. (Ott, Ivan. *Karlovački leksikon*. ŠK, 2008. P. 154)

⁴ Filarete. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19516> (Pristupljeno 22. 6. 2022.)

⁵ Lopašić, Radoslav. *Karlovac : poviest i mjestopis grada i okolice*, Matica hrvatska, Zagreb, 1879. (pretisak Matica hrvatska Karlovac, Karlovac, 1993), 23.

⁶ Johann Weichard Valvasor (1641. - 1693.) bio je slovenski povjesničar talijanskoga podrijetla. Nakon što je kupio dvorac Bogenšperk u Sloveniji, u njemu je osnovao bogatu zbirku predmeta koje je prikupljao tijekom svojih putovanja. U želji da stvori cjelovitu geografsko-povijesno-etnografskoga djela s cjelovitim prikazom Kranjske, osnovao je radionicu i tiskaru za bakrorez. Izdavao je kartografska, topografska i historiografska djela o Kranjskoj i Koruškoj, a između ostaloga, u njima su povijesno i grafičko obrađeni i pojedini hrvatski gradovi i mjesta. (Valvasor, Johann Weichard. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63795> (Pristupljeno 22. 6. 2022.))

poplava, potresa i pandemija kuge. Potresi su također oštetili zidine i gradske bedeme, nakon čega su izgrađena nova gradska vrata prema Rakovcu s jedne strane i prema Baniji s druge strane.⁷

Osim elementarnih nepogoda, grad je bio često na meti Turaka zbog čega se uslijed straha od novih razaranja nije moglo ulagati u kulturni život, već u vojsku i obrambene svrhe. Strah od Turaka završiti će tek krajem 17. i početkom 18. st., od kada Karlovčani počinju graditi kuće izvan gradskih bedema uz obalu rijeke Kupe potaknuti razvojem obrta i trgovine.⁸ Kako je Karlovac bio na strateški povoljnom mjestu, javila se potreba za izgradnjom velikih prometnica kako bi se lakše prometovalo trgovačkim dobrima pa je tako kralj Karlo III. 1726. godine dao sagraditi cestu Karolinu čime se Karlovac povezao s Bakrom i Rijekom, a kasnije 1750. i novu cestu prema Zagrebu. 1770ih godina građena je tzv. Josipova cesta prema Senju, a u isto vrijeme i poštovna cesta za Vojnić i Bansku krajinu. Značajan je događaj za Karlovac povelja carice Marije Terezije kojom grad postaje slobodni kraljevski grad 9. 8. 1776. godine. Time Dubovac i Gaza dobivaju status gradskoga područja, Rakovac ostaje pod vojnom upravom, a Banija ostaje pod Zagrebačkom županijom. Nakon smrti carice Marije Terezije, nasljednik Josip II. izdaje 8. 10. 1781. novu povelju kojom je Karlovcu povišen stupanj slobodnoga kraljevskoga grada pod zaštitom zakona obrtom, prometom i trgovinom. Također, izražena je želja za napretkom trgovine i prometa prema moru s ciljem povezivanja Ugarske.⁹ Karlovac je u to doba bio, kako navodi R. Lopašić, “jedinim i poglavitim skladištem i tržištem za bogate proizvode iz Ugarske i Hrvatske”.¹⁰ Iako je u grad pristizalo mnogo različitih dobara, u gradu je prebivalo mnogo obrtnika čija su zanimanja bila različita i brojila različita udruženja obrtničkih cehova: lončari, postolari (čižmari), krojači, kovači, tkalci, zidari, mesari, puškari, sabljari, bravari, zlatari, stolari, kramari i sl., a sam je grad u drugoj polovici 17. st. imao oko 2 tisuće stanovnika.¹¹ Početkom 19. st. u Karlovcu je boravio veliki broj vojske koju je nadvojvoda Karlo povukao u grad nakon što je sudjelovao u ratu na Francuze. U prvom desetljeću 19. st. došlo je do procvata trgovine, što je za posljedicu imalo gradnju Lujzinske ceste (1804. - 1809.) koja je trebala biti širom Karoline i Josipove ceste zbog novih zahtjeva većih tereta trgovinskih dobara. Nailazimo na podatak da je u Karlovcu 1808. godine prebivalo

⁷ Ibid. 5

⁸ Miholović, Katica, Slobodni i kraljevski grad Karlovac, Gradsko poglavarstvo Karlovac – Povijesni arhiv, Karlovac, 1994., 5

⁹ Ibid. 5

¹⁰ Ibid. 5, 58

¹¹ Ibid. 5, 41, 48

3900 stanovnika.¹² 1809. godine Hrvatska pada pod francusku vlast, a Karlovac već iduće godine dobiva važnu ulogu kao središte vojničkih i građanskih oblasti francuske Hrvatske. Osim toga, u Karlovcu je postavljeno vojno zapovjedništvo za šest krajiških pukovnija: ličku, otočku, slunjsku, ogulinsku i dvije banske, što je za Karlovac značilo status središta okružnog vojnog zapovjednika. Time je grad postao statusom bliži gradovima poput Ljubljane, Trsta i Rijeke. Francuska je uprava bila vrlo stroga, što privilegiranim karlovačkim klasama, vlasteli i plemstvu nije odgovaralo, iako je bila zajamčena javna sigurnost, gradski red i pravo za šire društvene slojeve.¹³ U ovome je kontekstu značajno navesti da sve kamene i zidane gradnje izvan karlovačke zvijezde potječu iz francuske uprave jer je gradnja u blizini tvrđave, koja je bila u službi obrambene tvrđave i vojne uprave, bila zabranjena. Nakon privremene francuske uprave, u Karlovcu je bio osnovan vice-gubernij s ponovno uvedenim austrijskim zakonima, a već 1816. godine pretvoren je u karlovački kraljevski kapetanat podložen kraljevskom guberniju u Trstu.¹⁴ 1820ih godina Karlovac i bivša francuska Hrvatska spajaju se s banskom Hrvatskom čime će uslijediti povoljno razdoblje za rast trgovine i razvoj ilirskoga pokreta kao borbe za samostalan politički položaj unutar Habsburške Monarhije.¹⁵

1. 2 Hrvatski narodni preporod u Karlovcu

U Karlovcu je središnje mjesto Hrvatskog narodnog preporoda imalo "Ilirskog čitanja društvo" osnovano 1838, godine, a kao najistaknutiji ilirci u Karlovcu bili su: J. Drašković, I. Mažuranić, D. Jarnević, I. Tkalac, D. Klobučarić, Vranyczanyjevi, V. Karas i dr. Tada su u Karlovcu, osim političko-programatskih tekstova, nastala i razna književna djela, poput *Domorodne poviesti* Dragojle Jarnević, koja označavaju početak hrvatske novelistike. Ilirski je pokret u hrvatsku književnost i kulturu pridonio standardizaciji hrvatskoga jezika i pisma, a pokret je označio i osnivanje važnih nacionalnih institucija kao što su čitaonice, muzeji, kazališta, Matice ilirske i sl.¹⁶ Najstarija je čitaonica u Karlovcu bila prije spomenutoga "Ilirsko čitanja društvo" koja se nalazila u kući Imbre Tkalca u Šebetićevoj ulici br. 4. (ugao današnje Šebetićeve i Preradovićeve ulice), a nakon zabrane ilirskoga imena, društvo mijenja naziv 1843. u „Karlovačka narodna čitaonica“. Čitaonica je od svoga osnivanja postala kulturno i društveno središte života u gradu i mjesto okupljanja mnogih uglednih građana. Uz Čitaonički

¹² Ibid. 5, 66

¹³ Ibid. 5, 90

¹⁴ Ibid. 8, 18

¹⁵ Ibid. 5, 98

¹⁶ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 214

odbor, kasnije su nastajali i Gospodarstveni, Zabavni i Književni odbor te su pokretali mnoga kulturno-umjetnička i prosvjetiteljska zbivanja.¹⁷

Prve karlovačke novine na hrvatskom jeziku "Karlovački viestnik" počele su izlaziti 1861. godine, a čiji je urednik bio Dragutin Accurti. U čitaonici su na raspolaganju 1875. godine bile 31 novine, "hrvatsko-srbske-slovjanske" i 13 njemačkih. Kako je Karlovac u drugoj polovici 19. st. pogodila kriza, rad čitaonice sveo se samo na zabavu, a uslijed financijskih teškoća i sve manjeg broja posjetitelja, čitaonica je prestala s radom 1897. godine. Iz ove će čitaonice kasnije nastati *Gradska knjižnica*.¹⁸ Potkraj 19. st. u Karlovcu je djelovala i Čitaonica Obrtničko-radničkog društva "Nada" koja je osnovana 1888. godine, a čitaoničku su funkciju sve više obnašale i karlovačke kavane u kojima se moglo pronaći više dnevnih i tjednih novina.¹⁹

Početkom 20. st. nastalo je nekoliko inicijativa za obnovu čitaoničkih društava pa je tako primjerice 1905. osnovano "Društvo građanske čitaonice" koje se sastajalo u svratištu "Central". Za članove privatnog društva postojale su *Hrvatska građanska čitaonica* i *Srpska zanatlijska čitaonica*, od kojih se prvo društvo sastajalo u kući pekara G. Strahinščaka. Daljnji razvoj karlovačkih čitaonica i knjižnica početkom stoljeća pokretali su članovi "Kluba hrvatskih akademičara" koji su u prostoru kazališta "Zorin dom" osnovali 1905. godine *Pučku knjižnicu*, a klub "Hrvatski sokol" osnovao je 1906. godine *Sokolsku knjižnicu*. Ove će se dvije institucije osnutkom Prosvjetnog odbora 1910. godine ujediniti u *Gradsku javnu čitaonicu i knjižnicu* na prvome katu kazališta. Kasnije će i ova institucija prerasti u *Gradsku knjižnicu* čiji će knjižnični fond postati dijelom današnje *Knjižnice Ivana Gorana Kovačića*.²⁰ Čitaonice su igrale ulogu važnih mjesta okupljanja na kojima se čitalo i raspravljalo o novim političkim i društvenim događanjima, kao i o znanstvenim i književnim novostima iz Europe.²¹ Time su i Karlovčani mogli biti u toku s tadašnjim suvremenim strujanjima.

¹⁷ Ibid. 16, P. 90

¹⁸ Ibid. 16, P. 90

¹⁹ Ibid. 16

²⁰ Ibid. 17

²¹ čitaonica. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13430> (Pristupljeno 24. 6. 2022.)

1. 3 Bachov apsolutizam

Nakon sloma revolucije u Habsburškoj Monarhiji sredinom 19. st. uveden je politički režim kojega nazivamo Bachov apsolutizam²² ili neoapsolutizam. Njegovo je glavno obilježje “ukidanje autonomije svih habsburških povijesnih pokrajina i zemalja, kao i stečevina revolucije. Otvoreni apsolutizam bio je uveden 31. 12. 1851. ukinućem Oktroiranog ustava iz 1849.”²³ Glavna je zadaća novog političkog režima bila jačanje položaja Habsburške Monarhije u odnosu na ostale europske velesile: Prusku, Francusku, Veliku Britaniju i Rusiju. Osim toga, novi je režim pojačao unutarnju kontrolu u Monarhiji, čime su ukinuti državni sabori, uvedena je *žandarmerija* (prema starofrancuskom: *gens d'armes*, što bi u prijevodu značilo *naoružani ljudi*), jedinstven birokratski sistem, porezni i carinski sustav, provedena je školska reforma i pojačan utjecaj Crkve na društvo, a u našim je zemljama provedena i snažna germanizacija (u školama je uveden njemački jezik kao službeni). ”Opći građanski zakonik” doveo je do ukidanja feudalnih društvenih odnosa i izjednačavanja građanskih prava pred sudom, kao i opća modernizacija sustava. U Hrvatskoj su tada ukinute povijesne pokrajine, a u uvedena je podjela na pet okružja. Osim toga, zabranjen je bio oporbeni tisak i ured Narodne čitaonice. Nametanje takve politike u Hrvatskoj dovelo je do formiranja političkih smjerova koji će u razdoblju nakon apsolutizma (utemeljiteljsko razdoblje, njem. *Gründerzeit*) iznositi ideje o formiranju Hrvatske kao moderne države, a u Monarhiji dolazi do decentralizacije.²⁴ Među glavne figure utemeljiteljskog doba možemo pribrojiti Josipa Jurja Strossmayera, Ambroza Vranyczanyja, Josipa Šokčevića, Ivana Mažuranića, Antu Starčevića, Ivana Kukuljevića Sakcinskog i dr.²⁵ Doba utemeljenja u Hrvatskoj značilo je izgradnju kulturne infrastrukture pa se tako u Zagrebu 1867. osniva Akademija znanosti i umjetnosti, zatim 1874. Sveučilište, 1880. Muzej za umjetnost i obrt te se osnivaju kazališta u svim većim hrvatskim gradovima. Uz to, potiče se gospodarski napredak, podižu se školski zavodi i ustanove, formulira se zakonska osnova za uređenje županija, gradova i seoskih naselja, time i

²² Bachov apsolutizam dobio je naziv prema tadašnjem ministru unutarnjih poslova Alexanderu Bachu (1813. - 1893.)

²³ neoapsolutizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 20. 7. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43365>

²⁴ Ibid. 19

²⁵ Maleković, Vladimir. *Historicizam u Hrvatskoj*. U: Maleković, Vladimir (gl. ur.): *Historicizam u Hrvatskoj*: Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb. 2000. PP. 13, 14

regulacijske osnove gradogradnje, odvajanja političke i sudbene vlasti te poticanje slobode tiska.²⁶

1. 4 Povijesna zbivanja u Karlovcu krajem 19. st. do Prvog svjetskog rata

U Karlovcu u zadnjoj četvrtini 19. st. dolazi do protumađarskih demonstracija, kad se skidaju mađarski grbovi i natpisi. Također, mijenja se izgled karlovačke Zvijezde, staroga dijela grada, utoliko što se počinje rušiti južni ulaz u Zvijezdu (Nova ili Turska vrata), sjeverni ulaz (Riječka vrata) i Banska ili Bečka vrata. Na njihovim se mjestima u daljnjim godinama šire ulice i grade nove stambene i gospodarske zgrade. Šančevi i bedemi postaju gradilišni prostori koji se pretvaraju u promenade i parkove, a njihov je obim ostao isti do danas. Isto tako, započela je i gradnja Banijanskoga mosta, čime se grad povezo s dijelom Banije. Zadnje desetljeće 19. st. obilježeno je snažnom izgradnjom školskih i kulturnih ustanova, pr. 1893. izgrađena je zgrada Više i Niže djevojačke škole, današnja osnovna škola „Braća Seljan“. Godine 1895. grad je bio poplavljen, nakon čega je uslijedio u požar na dijelu Zrinskoga trga i Židovske varoši. Događaj je uništio 23 starije kuće, nakon čega se stvorila potreba za novim gradnjama. Početkom dvadesetog stoljeća, točnije 1903. godine, općine Banija i Švarča pripojene su gradu Karlovcu, čime je nastao tzv. „Veliki Karlovac“. Iste je godine Gradska uprava dala porušiti preostali zid tvrđave vezan s današnjom Kukuljuvićevom ulicom u Zvijezdi.²⁷ Prvu Regulatornu osnovu, odnosno urbanistički plan, grad Karlovac dobio je 1905. godine. Osnovu je izradio gradski mjernik i inženjer Alfred Kappner, dok je plan razradio inženjer Gustav Hermann.²⁸ Premda je osnova stupila na snagu, i dalje se gradom širila neplanska gradnja i nereguliranje gradskih prometnica, što je ulicima pridavalo nepravilan oblik i stilske nejednakosti, no upravo to je doprinjelo različitosti i slojevitosti gradskih slojeva. Nova će regulatorna osnova, premda je njena razrada poticana puno ranije, biti izdana tek u razdoblju između 1925. godine. Novom osnovom grad dobiva današnji izgled, a tiče se velikih promjena snižavanja bedema i bastiona, čijom se zemljom zatrpavaju šančevi koji postaju zelene površine.²⁹

Željeznička pruga prema Sisku puštena je u promet 1907. godine, što je imalo za posljedicu smanjenje lađarskog prometa Kupom. Željeznički je kolodvor dovršen još 1903

²⁶ Ibid. 21

²⁷ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. PP. 280, 281

²⁸ Lipovščak, Đurđa. *Urbani razvoj Karlovca, U: Karlovac 1879. – 1979.* (ur. Majetić, T., Miholović, K., Zatezalo, Đ., Karlovac, 1979., PP. 427 - 446

²⁹ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 283

godine, čiju su gradnju izveli Hönigsberg i Deutsch prema projektu Ferenc Pfaffa. Željeznička pruga prema Metliki biti će izgrađena 1913. godine, čime će Karlovac povezati sa Slovenijom.³⁰ Grad je 1910. dobio i novu crkvu neostilskih obilježja, radi se o crkvi sv. Ćirila i Metoda koju je projektirao zagrebački arhitekt Hektor pl. Eckhel, a na čijoj je gradnji sudjelovao i Andrija Colussi. Crkva je porušena sredinom 20. st. i danas nije postojeća.³¹

1. 5 Kultura ispijanje kave i karlovačke kavane

Kultura ispijanja kave u kavani nije bila ništa novo, već se takav običaj preuzeo iz Beča, glavne prijestolnice Monarhije. Bečka kultura ispijanja kave (njem. *Wiener Kaffeehauskultur*) danas je označena nematerijalnom kulturnom baštinom na listi UNESCO-a, a njena povijest započela je još krajem 17. st. dok su trajale okupacije Turaka. Kava i pripravci od kave bili su početkom 19. st. za vrijeme Napoleonovih osvajanja vrlo rijetki i skupi zbog visokog poreza na zrna kave. Krajem trgovinskog embarga započelo je sve češće pripravljanje kave i otvaranje kavana koje su bile mjesta transnacionalne književne komunikacije i političkih rasprava.³² Polovicom 19. st. u Karlovcu se također otvaraju kavane po uzoru na bečke pa je tako jedna od najstarijih u gradu bila "Keiser Kaffee Haus" u današnjoj Radićevoj ulici, no uništena je u požaru 1864. godine. Na istome je mjestu početkom 1870. postojala "Kavana Bartel", a zatim 1895. kavana "Secession" koja se kasnije preimenovala u "Aeroplan". Kod banijanskoga je mosta postojala kavana "Reiner" od sredine stoljeća, a na početku Radićeve ulice prema Velikoj promenadi otvorena je 1875. "Velika kavana" ili "Gradska kavana" čija se tradicija održala do danas.³³

1. 6 Društvo za poljepšanje grada Karlovca

Društvo za poljepšanje grada Karlovca bilo je jedno od tri najaktivnija karlovačka društva nastala tijekom 19. st., uz „Ilirsko(g) čitanja društvo“ i „Prvo hrvatsko pjevačko društvo „Zora““. Uz ova društva, u Karlovcu su u to vrijeme postojala i druga društva: vatrogasno, Pokupski sokol, „Nada“, Tamburaško društvo „Hrvatska“, gospodarsko, učiteljsko

³⁰ Fabac, Biserka. *Željeznički kolodvor Karlovac*. U: KaFotka.net. <https://www.kafotka.net/2704> (Pristupljeno: 12. 8. 2022.)

³¹ Pleskina, M., Damjanović, D., *Crkva svetih Ćirila i Metoda u Karlovcu*. U: *Tkalčić: godišnjak Društva za povjesticu Zagrebačke nadbiskupije*, br. 14. 2010. PP. 131 - 158

³² Wiener Kaffeehauskultur. 2011. Službena stranica UNESCO-a u Austriji: <https://www.unesco.at/kultur/immaterielles-kulturerbe/oesterreichisches-verzeichnis/detail/article/wiener-kaffeehauskultur> (Posjećeno: 20. 7. 2022.)

³³ Ibid. 16, P. 306

i biciklističko. Osnovni zadatak Društva za poljepšanje bio je uljepšanje grada čime se nastojalo građanima učiniti život u gradu što ljepšim i ugodnijim za stanovanje i boravak u Karlovcu. Za osnivanje društva pokušali su i građani prikupiti potrebna sredstva i nametnuti različite prijedloge, pr. prijedlog za plaćanje “nameta” prilikom pozdravljanja skidanjem šešira umjesto salutiranja s dva prsta.³⁴ Društvu ustanovljen osnivački odbor 1886., dvije godine nakon što je trgovac Dragutin Beck odobrio svotu od 800 forinti za početni fond društva. Osnivački je odbor odredio i pravila društva koja su potvrđena 15. 5. 1886. godine od strane Zemaljske vlade, a uskoro je održana i skupština na kojoj je izabran prvi odbor društva na čelu kojega je bio pukovnik i javni djelatnik Josip Adžia.³⁵

Šetalište pokraj Velike kavane već je postojalo kad je osnovano društvo, kao i promenada oko gradskih bedema. Na rijeci Korani postojao je i mali vrt (Rakov vrt, *Krebsgarten*), gostionica i Deakovo kupalište. „Drvored pokraj Velike kavane zasadila je „Genie direkcija“ karlovačkog garnizona u želji da uljepša boravak.“³⁶ Njegovo je uređenje financirao pukovnik barun Maksimilijan Catinelli, kao i parkove uz “Zorin dom” i vrtove pred Bergerovom i Reinerovom kućom prema Rakovcu.³⁷ Na Velikoj promenadi ističu se stabla divljih kestenova, smreka, tuje i tise te više vrsta grmolikog raslinja. Na tom su Šetalištu nadvojvotkinje Valerije, tj. na njegovu središnjem dijelu, tzv. „rondou“ svirale vojne glazbe promenandne koncerte i to dva puta tjedno. Danas se na tom dijelu nalazi kružni paviljon. Prvi su zadaci društva bili uređenje šetališta, nadopunjavanje nasada drvoreda, sadnja cvijeća i postavljanje klupa. Kako bi uljepšali promenadu, odbornici društva došli su na ideju postavljanja vrtne statuete pa su tako naručili jeftiniju skulpturu od gline bečkom građevinskom poduzeću. Tako je bečko poduzeće isporučilo glineni kip Flore ili Cvjetane za 70 forinti, a društvo ga je postavilo u središnji dio rondo. Kip je nakon 14 godina preseljen pred desno krilo tada već izgrađenog „Zorin doma“ i ostao tamo sljedećih 50 godina kada se srušio zbog dotrajalosti, no već je 1896. naručeno Ivanu Rendiću podizanje spomenika Radoslava Lopašića koji je bio otkriven 14. 7. 1901. godine.³⁸ Skulptura se danas nalazi u parku pokraj Zorin doma. U Vrbanićevu je perivoju Društvo postavilo figuralnu plastiku od terakote „Tri karijatide“ koje su na glavama nosile posudu za cvijeće. Skulpturalna skupina ostala je na mjestu od 1902. do 1956. kada se srušila zbog dotrajalosti nakon čega je i uklonjena.³⁹ Osim parkova, Društvo je

³⁴ Ott, Ivo. Karlovačka povjestica. Matica Hrvatska, Karlovac. 2003. PP. 69 - 76

³⁵ Ibid. 20

³⁶ Radovinović, Radovan. *Stari Karlovac – Ulice, kuće i ljudi*. Karlovac. 2010. P. 72

³⁷ Ibid. 16, P. 443

³⁸ Ibid. 20

³⁹ Ibid. 20

zaslužno za sadnju velikih drvoreda uz glavne karlovačke prometnice, od kojih je možda najznačajniji drvored divljih kestenova od Zvijezde prema katoličkom groblju na Dubovcu zasađen u 19. st.

U to je vrijeme Karlovac dobio i gradsku petrolejsku rasvjetu za koju je Gradsko poglavarstvo svake godine raspisivalo natječaj za nabavu petroleja, čišćenje i svakodnevno paljenje svjetiljki (u Karlovcu su 1890ih bile 152 svjetiljke). Kako rasvjeta nije ušla u državni proračun za rasvjetu, njezine je troškove pokrivalo Društvo za poljepšanje grada.⁴⁰

⁴⁰ Ibid. 20. P. 115

2 Problematika pojma „historicizam“

Pojmom historicizma (njem. *Historizismus, Historismus*) označavamo pojavu u teoriji književnosti, filozofiji i umjetnosti 19. stoljeća koja je izazvana romantičarskom strašću za prošlošću i povijesnim stilovima. Društvene paradigme i stanje duha dovelo je do toga da historicizam ne predstavlja potragu za novim oblikovanjima, već oponašanjima prošlih stilova pa se može reći da u historicizmu ne prepoznamo izvorni stil.⁴¹ Najbrojnija historicistička ostvarenja nalazimo u arhitekturi, no njegova je pojava značajna i u slikarstvu, skulpturi i primijenjenim umjetnostima. Zanimanje za prošlost reakcija je izazvana značajnim povijesnim, povijesno-umjetničkim i arheološkim istraživanjima i pronalaskom izgubljenih antičkih umjetnina koje će posljedično postati dijelom intenzivnog prikupljanja antičkih ostataka skulptura i spomenika u muzejske zbirke. Okretanje prema prošlosti i povijesnim razdobljima bilo je jedan od načina pronalaska nacionalnog identiteta u mnogonacionalnoj Habsburškoj Monarhiji. Nacionalni identitet ne smije se izostavljati iz kulturnog identiteta, kojega između ostaloga čini kulturno naslijeđe, odnosno likovna umjetnost. Likovni govor u Hrvatskoj bio je često implementiran u nametnuti strani kulturni identitet, a ikonografijom odabranih elemenata iz nacionalne kulturne baštine, nastojalo se u umjetnosti ostvariti prikaz vlastitog autentičnog govora karakterističnog za Hrvatsku, pr. prikaz ključnih trenutaka iz nacionalne povijesti, heroiziranje i monumentalizacija krajolika tipičnoga za pojedini nacionalni geografski prostor. Spomenuti su ikonografski programi bili čestim prikazima u historijskom slikarstvu, dok je arhitektura u Hrvatskoj, kao i drugdje na srednjoeuropskom prostoru, bila vezom umjetnosti iz drugih prostora s umetnutim elementima nacionalnoga identiteta jer je veza sa Srednjom Europom bila vrlo izražena i snažna za tokove pojedinih umjetničkih utjecaja.⁴² Historicizam prema tome ne predstavlja odskočnu dasku prema potvrđivanju "hrvatske kulturne samobitnosti" jer je to pojam koji predstavlja kompleksni fenomen rasprostranjen na više životnih aktivnosti koje u sebi uključuju umjetnost, znanost, sociologiju, politiku, filozofiju i dr. Jedan od hrvatskih filozofa iz vremena historicizma, Franjo Marković smatrao je da narod svoj identitet ne temelji samo na etnografskoj pripadnosti, već i na kulturno-povijesnoj samosvijesti, a kulturu smatra osnovicom ljudskog i narodnog samoodržanja.⁴³

⁴¹ Ibid. 21, P. 16

⁴² Prelog, Petar (2010.) *Hrvatska umjetnost i nacionalni identitet od kraja 19. st. do Drugog svjetskog rata*, u: *Kroatologija I* (2010.), PP. 254 - 268

⁴³ Ibid. 21, PP. 13, 14

2. 1 Ideja historicizma u Engleskoj

Ideja historicizma, odnosno oponašanja povijesnih stilova, započela je u europskim zemljama mnogo ranije nego u Hrvatskoj. U Engleskoj, primjerice, već 1740. Započinje oživljavanje gotičkog stila, što će 1773. započeti i Njemačka potaknuta primjerima iz Engleske. Engleski arhitekti prve polovice 19. st. isprobavali su s obnovom ranijih stilova, a omiljeni su im bili klasicizam i neogotika. Ipak, najznačajnije obilježje engleske arhitekture toga vremena je bio eklekticizam. U tome smislu, uzvišena arhitektura u Engleskoj postigla je svoj vrhunac krajem 18. st., što opažamo u primjerima neogotike arhitekata Jamesa Wyatta: opatija Fonthill u Wiltshireu, a posebno u zgradi londonskog parlamenta iz 1836. čiji su arhitekti Sir Charles Barry i A. W. N. Welby Pugin. Okupacija srednjim vijekom vidljiva je i kod Johna Ruskina koji je podržavao skupinu umjetnika nazvanih Bratstvom Prerafaelita, no mediavelizam je imao snažniju referencu na ekspresiju u arhitekturi i oživljavanju gotičkoga stila. Nakon putovanja sjevernom Francuskom, Ruskin je objavio knjigu *Sedam svjetiljki arhitekture* (1849.) u kontekstu revolucije iz 1848. godine, a predstavlja sedam moralnih načela za usmjeravanje arhitektonske prakse. U poglavlju "Svjetiljka memorije" (eng. *The Lamp of Memory*) iznosi svoju ideju u poštivanju izvornoga tkiva starih građevina, što će kasnije nadahnuti Williama Morrisa i konzervatorske prakse 20. st.⁴⁴ "William Morris je svojim Pokretom za umjetnost i obrte (eng. *Arts and Crafts*) održavao živim Ruskinov moralni i duhovni program."⁴⁵ U Njemačkoj se dugo zadržao klasicizam, a među najpoznatijim graditeljima navodimo Karla Friedricha Schinkela i Lea von Klenzea.⁴⁶

2. 2 Historicističke vrijednosti u Njemačkoj

Zanimanje za gotiku kao nacionalni stil u Njemačkoj počelo je u prvoj polovici 19. st. kad Christian Ludwig Stieglitz 1834. u svojoj knjizi *Prilozi povijesnog podučavanja arhitekture* (njem. *Beiträge zur Geschichte der Ausbildung der Baukunst*) iznosi ideju kako u arhitekturi prevladavaju tri kategorije: racionalno, slikovito i romantično. Pri tome, grčki stil pridaje naglasak horizontalizmu građevina, gotika vertikalizmu, dok je bizantski stil kombinacija dvaju prijašnjih. Njegova je ideja da bi svaka građevina trebala imati vlastiti karakter, koji ne smije doći u sukob sa zahtjevima njezine gradnje. Ističući važnost konstrukcije

⁴⁴ Shrimpton, Nicholas. (4. 2. 2022.) *John Ruskin*. Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/biography/John-Ruskin>. (Pristupljeno 22. 7. 2022.)

⁴⁵ Jansonova povijest umjetnosti, P. 884

⁴⁶ ibid. 39, PP. 854 - 859

zgrade, napominje kako je pitanje stila pojedine građevine, pitanje njezine dekoracije, što će zaključno dovesti do Stieglitzove preporuke upotrebe prije spomenutih stilova. Njemački teoretičar i arhitekt Gottfried Semper⁴⁷, s druge strane, opredjeljuje se za neorenesansu kojom uspostavlja dva temeljna principa u arhitekturi: temeljnu i estetsku.⁴⁸

2. 3 Historicizam u Francuskoj

Oživljavanje gotike (eng. *Gothic Revival*) u Francuskoj, odnosno restauracija gotičkih katedrala, započelo je još 1840-ih godina pod vodstvom Prospera Mériméa i Eugène-Emmanuela Viollet-le-Duca na zahtjev Komisije za povijesne spomenike. Viollet-le-Duc dominirao je teorijama arhitektonske obnove 19. st., čiji je početni cilj bio restaurirati u stilu izvornika, a njegove kasnije restauracije pokazuju odklon od originala i dodavanje vlastitih elemenata.⁴⁹ Francuska se može pohvaliti jednim od najvećih projekata preobrazbe urbanizma glavnoga grada Pariza prema kojemu je grad i danas prepoznatljiv i specifičan. Napoleon III. je želio već duže vremena u Parizu stvoriti prostor koji bi se riješio staroga dijela grada s uskim ulicama i otvoriti velike avenije s impozantnim građevinama, njegova je vizija bila pretvoriti grad u novi Rim. Za takvu je zamisao angažirao Barona Georgesa Eugènea Haussmanna.⁵⁰ Njegov je projekt za cilj imao olakšati protok prometa u gradu i općenitu infrastrukturu koje je zahtijevalo novo doba industrije. U toj ideji, Haussmann uspoređuje grad sa živim organizmom, čija je cirkulacija pokazatelj dobrog zdravlja. Povećanjem i razvojem građanskoga društva, kako u europskim zemljama, tako i u Hrvatskoj, stvara se potreba za izgradnjom raznih zgrada državne vlasti koja mora biti u skladu sa svojom podjelom na zakonodavnu, izvršnu i sudsku pa tako istaknuta mjesta zauzimaju zgrade parlamenta, vlade i sudskih palača. Njihov je izgled trebao nositi snažnu simboličku poruku snage pojedine države, pri čemu su često birani stilovi eklekticističke klasike, monumentalne gotike i ozbiljne renesanse. Ambiciozan program druge polovine 19. st. u kojemu se otvaraju široke avenije sa zasađenim drvećem stvorile su prostor za izgradnju monumentalnih građevina javne i privatne

⁴⁷ Gottfried Semper (1803. - 1879.) iznio je svoje ideje u svom temeljnom djelu *Stil u tehničkim i tektonskim umjetnostima* (njem. *Der Stil in den technischen und tektonischen Künsten*) koje je izašlo u dva dijela: 1860. i 1863.

⁴⁸ Maroević, Ivo. *Arhitektura historičizma*, u: Glavočić, Daina; Ivančević, Nataša et. al. *Arhitektura historičizma u Rijeci*. Moderna galerija Rijeka. 2002., PP. 14 - 16

⁴⁹ Britannica, The Editors of Encyclopaedia. (23. 1. 2022.) *Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc*. Encyclopedia Britannica (posjećeno 22. 7. 2022.)

⁵⁰ Baron Georges-Eugène Haussmann (1809. - 1891.) bio je francuski upravitelj odgovoran za preobrazbu Pariza iz njegovog antičkog i srednjovjekovnog karaktera u moderni grad uslijed potreba industrijalizacije i porasta stanovništva. Kao urbanist utjecao je na mnoge gradove diljem svijeta, premda se o njegovim načelima unutar pravila konzervatorstva može diskutirati.

namjene u oponašanju povijesnih stilova renesanse s mansardnim krovovima. Premda su Parižani čekali 17 godina na dovršetak velikog projekta o kojemu su izlazile brojne kritike o gubitku srednjovjekovnog sloja Pariza, taj mu veliki zahtjev pružio izgled modernog grada.⁵¹ Među historicističkim građevinama toga doba u Parizu svakako nam je značajna Opera Charlesa Garniera (1861. - 1874.). "Zgrada Opere označava proširenje povijesnih stilova 19. st. na barok kao konkurenciju klasicizmu i neogotici koji su prevladavali prije 60ih godina. Svojom dvostrukom kolonadom Garnier evocira Perraultov Louvre."⁵² Osim Opere, u Parizu je Henri Labrouste projektirao i knjižnicu Sainte-Geneviève (1842. - 1851.) u stilu neorenesanse. Pročeljni su lukovi nadahnuti Sansovinovom Knjižnicom sv. Marka u Veneciji, a neki elementi poput zatvorenog donjeg dijela i otvorenog gornjeg dijela evociraju Medičejsku banku u Milanu. Osim renesansnih uzora, autor uzima elemente egipatske umjetnosti, kao što su ispunjeni otvori drugoga kata koji su prekriveni natpisima po uzoru na ptolomejske hramove. "Dok vanjski izgled uglavnom evocira klasičnu renesansu, interijer podsjeća na gotički ili čak više na romanički refektorij."⁵³ Autor je pri projektiranju upotrijebio nove materijale, rabio je lijevano željezo i armiranu mrežu u konstrukciji stropa.

2. 4 Kulturni i etnički pluralitet kao izvor osebujnog stila Srednje Europe

Historicizam u Srednjoj Europi zrcali osobitosti zemalja na čijem prostoru žive stanovnici germanskog, mađarskog i slavenskog podrijetla. "Temeljna joj je oznaka kontinentalni mentalitet gorovitih i zemljopisno raznolikih krajeva."⁵⁴ Prihvatanje termina "historicizam" i posebitosti oživljavanja povijesnih stilova u arhitekturi i širenju gradova, Srednjoj će Europi značiti pronalazak određenog reda i smisla. S druge strane, historicizam u Srednjoj Europi znači gradnju slike budućnosti, a ne tek starinarski pristup kao u Engleskoj ili Francuskoj. Usporedbom zgrada bečkog parlamenta (Theophil Hansen, 1874. - 1884.) na Ringstraße i budimpeštanskog parlamenta na obali Dunava (Imra Steindl, 1885. - 1902.) dolazimo do zaključka da obje zgrade preuzimaju karakter baroknih palača, ali upotrebljavaju različita stilska određenja. Hansenov parlament preuzima inačice njemačkog nacionalnog stila, ali s ukazivanjem na multietičnost Austrijskog carstva, dok Steindlov parlament, s druge strane, uz gotičko oblikovanje unosi i mađarski povijesni identitet. Bečki *Votivkirche* Heinricha von

⁵¹ Glikman, Juliette. (2019.) *Le Paris d`Haussmann: La transformation d`une ville*. Napoleon.org (Posjećeno 22. 7. 2022.)

⁵² Ibid. 39, P. 869

⁵³ Ibid. 39, P. 900

⁵⁴ Maleković, Vladimir. *Historicizam u Hrvatskoj*. U: Maleković, Vladimir (gl. ur.): *Historicizam u Hrvatskoj*: Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb. 2000. P. 28

Ferstela svojim gotičkim oblikovanjem ide ukorak s političkim markiranjem neogotike kao nacionalnog stila političkoga značenja, ovdje konkretno u službi ujedinjavanja njemačke i češke opozicije. Neorenesansa kao idući korak historicizma slijedi Semperove ideje o renesansi kao konceptu izražavanja javnoga mišljenja prilagođenog vremenu i gradskom ambijentu. Orijentalizam se s novim dekorativnim elementima proteže do kraja stoljeća, dok se bizantski stil popularno upotrebljava u dekoraciji sakralne arhitekture nekatoličkih provenijencija. Prema tome, upotreba određenog stila pri uređivanju arhitektonskih zdanja služi kao ideja markiranja društvene heterogenosti.⁵⁵ Sredinom stoljeća osniva se i u Beču Središnja komisija za zaštitu povijesnih i umjetničkih spomenika, koja će parirati francuskim i britanskim počecima moderne konzervacije spomenika, ali s idejama bližim britanskim romantičarskim zahtjevima pod kasnijim sloganom M. Dvoráka "konzervirati, a ne restaurirati" pa će tako zaštitu spomenika u Srednjoj Europi provoditi povjesničari umjetnosti, a ne arhitekti, kao što se običavalo u ostatku Europe.⁵⁶

⁵⁵ Ibid. 48

⁵⁶ Ibid. 48, P. 30

3 Oznake historicizma u Hrvatskoj

U Hrvatskoj će rani historicizam, odnosno neogotika, teći usporedno s klasicizmom, a kasnije će se početi oživljavati toskanska renesansa 15. st. i sjevernjačka renesansa. U posebnim će se izvedenicama kasnije pojaviti romanički oblici i motivi bizantske umjetnosti.⁵⁷ Historicizam se ne očituje samo u reprezentativnim zdanjima društva prve klase i arhitekturi upravne namjene ili građanskim kućama druge i treće društvene klase, već i u industrijskoj, prometnoj arhitekturi i sl., koje su bile usko vezane za širenje gradova uslijed industrijalizacije. Shvaćanjem da se uslijed širenja gradova gubi smisao urbanizma i ambijentalnosti, Camillo Sitte⁵⁸ u svojoj knjizi *Gradogradnja prema umjetničkim načelima* (njem. *Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen*) nalaže kako bi gradovi trebali biti građeni tako da njegovim stanovnicima u isto vrijeme pružaju sigurnost, ali da ih čine i sretnima. Prema tome, gradnja i planiranje gradova nije samo pitanje tehničke prirode, već i pitanje umjetničkoga jezika, pri čemu navodi antičke, srednjovjekovne i renesansne gradove kao one u kojima treba pronalaziti uzore. U gradovima se čovjek treba osjećati ugodno, pronalaziti otvorene i zatvorene trgove koji bi poput grčke agore ili rimskoga foruma trebali imati svoju ulogu, a ta je okupljanje ljudi.⁵⁹ Suočavanje gradova s novim tehničkim novinama poput prometa, željeznice i sl., oduzima im prostor ulica kojima sada treba pridodati i nesmetano kretanje čovjeka i prometnih vozila. Osim toga, od velike su važnosti zelene površine koje gradovima pridaju drugačiji karakter i ambijentalnost. Njegove su ideje posebno došle do izražaja na bečkom primjeru Ringstraße, odnosno na domaćem primjeru Lenzijske ili Zelene potkove u Zagrebu. Oba primjera predstavljaju ozelenjena središta gradova na čijim su avenijama smještene najvažnije gradske građevine poput vijećnica, kazališta, opera, muzeja i dr., a izgrađene su u neostilovima historicizma. Zajedno s trgovima i parkovima, arhitektura djeluje u simbiozi i time tvori "trijumf svjetovne građanske kulture".⁶⁰

⁵⁷ Ibid. 21, P. 16

⁵⁸ Camillo Sitte (1843. - 1903.) bio je austrijski arhitekt, urbanist i kulturni teoretičar. Svojom knjigom *Gradogradnja prema umjetničkim načelima* predstavlja jednoga od prvih autora koji su se teorijski i kritički bavili planiranjem gradova i urbanizmom u vrijeme industrijalizacije.

⁵⁹ Sitte, Camillo. *Die Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen*. Verlag von Carl Graeser. Beč, 1889., pp. 2 - 4

⁶⁰ Ibid. 21, P. 32

3. 1 Klasifikacija historicizma u Hrvatskoj

Obzirom na nedostatak sveobuhvatne sinteze historicističke arhitekture u Hrvatskoj, periodizaciju historicizma preuzimamo od R. Wagner Rieger⁶¹ koja je bečku arhitekturu periodizirala na tri osnovne razvojne faze obzirom na stilska obilježja: romantični historicizam (njem. *Romantischer Historismus*, 1830. - 1860.), strogi historicizam s idejom purizma stila (njem. *Strenger Historismus*, 1860. - 1880.) i kasni historicizam (njem. *Späthistorismus*, 1880. - 1914.). S druge strane, arhitekturu 19. st. u Njemačkoj D. Dolgner⁶² dijeli u tri cjeline: borba stilova (1815. - 1848.), pluralizam stilova (1849. - 1870.) i arhitektura carskog doba (1871. - 1900.).⁶³ Rani ili romantični historicizam u svojoj pojavnosti još uvijek nasljeđuje klasicizam i bidermajer, a na relativno čistom zidnom pročelju upotrebljava kombinirane stilske jezike romanike i gotike s renesansnim i bizantsko-orijentalnim značajkama. Ovakav se način razrade pročelja u ostatku Europe radije naziva eklekticismom. Zreli ili strogi historicizam upotrebljava klasičan i neorenesansni jezik oblika s pristupom čistoga stila i poznavanja konstruktivnih i dekorativnih elemenata. Na kraju će na pročelja početi unositi i elemente baroka. Kasni historicizam ukazati će na pojavu novoga stila – secesije, a uz primjenu novih konstrukcija upotrebljavat će elemente neobaroka i neorokoko.⁶⁴

3. 2 Utjecaji na historicizam u Hrvatskoj

Historicizam u Hrvatskoj prima utjecaje podjednako iz srednjoeuropsko-alpskog prostora što je posebno vidljivo u preuzimanju romaničkih i gotičkih oblikovnih elemenata, kao i iz mediteranskog kruga (takve su posebnosti uočljive i u Slovenskoj arhitekturi druge polovine 19. st.) što se posebno očituje u renesansnim i baroknim stilskim značajkama.⁶⁵ Ivo Maroević dijeli historicističku arhitekturu u Zagrebu na romantični historicizam, zreli i kasni

⁶¹ Renate Wagner-Rieger (1921. - 1980.) bečka povjesničarka umjetnosti koja se u prvome redu bavila istraživanjem historicističke arhitekture Beča, posebno *Ringstraße*. Predavanjem "Stil i tradicija" (njem. *Stil und Überlieferung*) koje je održala 1964. na kongresu "Comité International d'Histoire de l'Art" (CIHA) u Bonnu pokrenula je temu istraživanja koja bi trebala potaknuti na ponovno zanimanje za historicističku arhitekturu i njezino očuvanje. Periodizaciju historicizma formalistički je podijelila pod utjecajem Bečke škole povijesti umjetnosti i opovrgnula ideju historicizma kao "mješavine loših stilova".

⁶² Dieter Dolgner (r. 1940.) njemački je povjesničar umjetnosti čije je područje istraživanja usredotočeno na arhitekturu klasicizma i historicizma u Njemačkoj. Dao je važan doprinos istraživanju biografije i životnog djela Karla Friedricha Schinkela.

⁶³ Ibid. 48, P. 30

⁶⁴ Maroević, Ivo. *Prijedlog za tipologiju stambene arhitekture u Zagrebu u drugoj polovici 19. st.* Radovi instituta za povijest umjetnosti, br. 11, 1987., P. 165

⁶⁵ Ibid. 27, P. 17

historicizam.⁶⁶ Tendencija ugledanja na povijesne stilove različitih europskih krugova pridonijeti će diverzitetu arhitektonskog oblikovanja i uporabi različitih dekorativnih elemenata u Hrvatskoj umjetnosti druge polovice 19. st. Središnje su figure inicijatora uvođenja povijesnih stilova u nacionalnoj umjetnosti Iso Kršnjavi i Herman Bollé koji "shvaćaju formu kao rigoroznu konzekvenciju principa strukture objekta".⁶⁷ Kršnjavi je nastojao održati prošlost živom smatrajući kako povijesna moralno-estetska iskustva uzdižu građansku klasu na višu razinu, a smatrao je da nove društvene pojave, kao što su masovna proizvodnja, promet i trgovina urušavaju skladnu kulturu življenja koja je postala fragmentarna. Zalaže se za oživljavanje velikih humanističkih ideala poput Dantea pa tako potiče državu, narod i vjeru kao personificirane vrijednosti u hrvatskom historicističkom slikarstvu.⁶⁸ Posebno je značajna njegova razrada ikonografskog programa za zgradu Odjela za bogoštovlje i nastavu Kraljevske zemaljske vlade u Zagrebu u kojoj predstavlja antiku i humanizam kao ideale temelja razvoja hrvatske prosvjete i kulture, a jedinstvo stila čini ju važnim *gesamtkunstwerk*om 19. st. u Hrvatskoj.⁶⁹ Značajna pregradnja i dogradnja dogodila se u Zagrebu i na katedrali, čiju će obnovu nakon potresa 1880. voditi Friedrich von Schmidt i Herman Bollé. Njihovi su projekti katedrali pridali novo značenje kroz gotičko oblikovanje pa je ona time postala nezaobilaznim simbolom grada sa simboličkim značenjem i novim prostornim vrijednostima.⁷⁰ Na zagrebačkoj je arhitekturi druge polovine stoljeća vidljiv snažan utjecaj bečke arhitekture, ponajprije one na Ringstraße, odnosno nakon boravka Otta Hofera u Zagrebu (graditelj bečkog Hofburga). Potkraj će stoljeća u Zagrebu boraviti prije spomenuti Herman Bollé i Kuno Waidmann, koji će sa sobom donijeti i njemačke utjecaje. Osim stranih arhitekata, u Zagrebu će se krajem stoljeća javiti i domaći arhitekti koji se školuju u Grazu i Beču pa će tako sa sobom donijeti austrijske utjecaje.⁷¹

Dominantna arhitektura 19. st. u hrvatskim gradovima postat će stambena arhitektura. Njezina se brojnost može označiti kao posljedica vrlo brzog rasta gradskih sredina što će promijeniti karakter stanovanja. Osim kuća i palača za vlastitu upotrebu bogatih građanskih obitelji ili nekadašnjeg plemstva, gradit će se sve više najamne zgrade. Njihova najamnina

⁶⁶ Maroević, Ivo. *Zagreb između 1848. i potresa 1880.* U: *O Zagrebu usput i s razlogom*. Institut za povijest umjetnosti, 2007., Zagreb, PP. 11 - 17

⁶⁷ Ibid. 27, P. 18

⁶⁸ Ibid. 27, P. 20

⁶⁹ Ibid. 27, P. 23

⁷⁰ Ibid. 48, P. 40

⁷¹ Maroević, Ivo. *Prijedlog za tipologiju stambene arhitekture u Zagrebu u drugoj polovini 19. st.* U: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*. Br. 11 Zagreb, 1987. PP. 165 – 185

postati će izvor prihoda, a izbor najamnih stanova biti će prigodan za različite slojeve: dobro situirano građanstvo, srednji sloj, siromašni sloj i radnička klasa. Prema tome, stanovi će imati široku paletu ponude obzirom na komfor, veličinu stana, ali i smještaj u gradu. Problematika pročelnog i dvorišnog dijela zgrade javit će se uslijed blokovskog karaktera gradnje pa se javlja pravilo da pročelje zgrade u pravilu treba imati reprezentativni karakter koji će odgovarati ostatku gradskog ambijenta, dakle slijedeći pravila kako ih nalaže razvoj historicističke misli i promišljanje o jedinstvu gradskoga područja gdje ne mora dominirati jedan povijesni stil, već se može pojaviti i više stilskih jezika. U stambenoj arhitekturi najviše dominiraju renesansa i barok, a najmanje gotika koja ostaje rezervirana ponajprije za sakralne građevine. Dvorišna su pročelja bila utilitarnog karaktera.⁷²

Osim stambene arhitekture, rasla je i važnost poslovnih institucija koje svojim oblikovanjem naglašavaju vlastito značenje. Oblikovanje pročelja određeno je klasicističkim, baroknim i renesansnim elementima, a unutrašnjost obilježavaju velike dvorane banaka i štedionica, čije oblikovanje i ukras dekoracije ulijeva strahopoštovanje i odaje dojam moći. Uz novčarske institucije, ovdje pribrajamo i trgovačke sadržaje koji su se obično smještali u pročeljna prizemlja stambene ili poslovne arhitekture. Trgovačke će ulice postati jedan od gradskih elemenata koji privlači ljude, a robne će kuće izazvati razvoj potrošačkog društva. Trgovačke će ulice nerijetko biti uvučene u unutrašnjost zgrada, što je posljedica primjene željezne i armiranobetonske konstrukcije. Razdoblje historicizma stvorit će i novi prostor koji zovemo *pasazom*, tvoreći prolaz u kojem su kroz unutrašnjost bloka smješteni trgovački sadržaji. Primjere *pasaza* nalazimo u Parizu, Beču, Budimpešti i sl.⁷³

3. 3 Graditelji druge polovice 19. st. U Hrvatskoj

Graditelji druge polovice 19. st. u Hrvatskoj uglavnom dolaze iz razvijenijih dijelova carevine. U Zagrebu do 1880. nema školovanih arhitekata, već zgrade projektiraju i izvode cehovski građevni majstori. Nakon što polože ispit i temeljem izvedenih građevina, postaju gradski graditeljski majstori ili ovlaštene civilni *inžiniri* (inženjeri) ili arhitekti, što i jest oznaka perifernije sredine kao što su bili Zagreb i Karlovac.⁷⁴ U Zagrebu se tako romantičnom historicizmu priklanjaju cehovski graditelji s iskustvom iz Europe, od kojih su neki došli iz Srednje Europe: Janko Jambrišek, Ivan Plochberger stariji, Mihovil Strohmayr i dr. Graditelji

⁷² Ibid. 48, P. 22

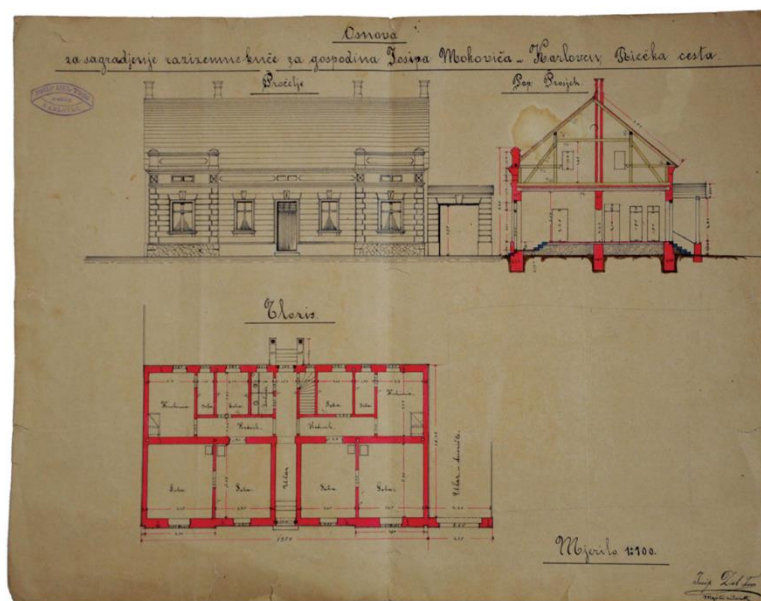
⁷³ Ibid. 48, P. 18

⁷⁴ Ibid. 48, P. 42. Prema: Jurić, Zlatko. *Arhitektura Zagreba u razdoblju od 1850. godine do 1914. godine*, doktorska disertacija. Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1991., PP. 99 - 104

poput Otta von Hofera, Friedricha von Schmidta i Ferenc Pfaffa došli su u Hrvatsku kako bi odradili po jedan ili nekoliko projekata. Tako se i Herman Bollé trebao nakon odrađenog projekta vratiti natrag, no odlučio je ostati u Hrvatskoj. Kasni je historicizam, s druge strane, vrijeme u kojem djeluju domaći školovani arhitekti: Janko Grahor, Josip Vancaš, Leo Hönigsberg, Martin Pilar i Janko Holjac.⁷⁵

3. 4 Graditelji druge polovice 19. st. u Karlovcu

U Karlovcu u drugoj polovici 19. st. nalazimo nekoliko zabilježenih poznatih graditelja, čiji su nam biografski podaci nepotpuni. U prvome redu spomenut ćemo Josipa Del Tosa (1862. – 1929.) koji je došao u Karlovac kao građevinski majstor iz talijanske Furlanije. U gradu su mu atribuirane tek dvije građevine: Jednokatnica u Domobranskoj ulici na broju 5 (atribucija nije potvrđena) i obiteljska jednokatnica Del Toso u Ulici V. Mačeka na broju 27. Josip Del Toso u glavnini se bavio projektiranjem i gradnjom stambene, industrijske i vojne arhitekture, a značajan je za Karlovac po tome što je 1901. godine uveo asfaltni posao. Također, vodio je građevinsko poduzeće s Nikolom Della Marinom (Gemona, 1879. – Karlovac, 1961.), s kojim je imao skladište glinene i šamotne robe.⁷⁶

Josip Del Toso, Projekt za *Prizemnicu Josipa Mahovića* u Riječkoj ulici (danas Ul. Dr. V. Mačeka, zgrada je danas nepostojeća (Preuzeto s Barac&Pervan auctions: <https://barper.com/en/auctions/item/karlovac-graditelj-josip-del-toso-nacrt-zgrade-vlasnika-j-mahovica-u-rieckoj-cesti.4053.html>)

⁷⁵ Ibid. 48, P. 43

⁷⁶ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 97

Nikola je bio sin Sebastiana Della Marine (Gemona, 1853. – Karlovac, 1921.) koji se u Karlovcu zaposlio 1884. godine na demontiranju Rakovačkih vrata i zatrpavanju bedemskog prokopa. U gradu je ostvario nekoliko istaknutih građevina: kuća Maksa i Sidonije Heinrich u Domobranskoj ulici 8 prema projektu V. Bastla, vlastita kuća u Ulici V. Mačeka na brojevima 28 i 30 te zgrade u Domobranskoj ulici na brojevima 7 i 10. Obiteljski građevinski obrt nastavio je sin Nikola, a nakon njega i unuk Sebastian mlađi.⁷⁷ Tvrtka Sisčanina Roberta Reissa (1869. – 1927.) i Andrije Colussija (1846. – 1929.) u Karlovcu je ostvarila nekoliko važnih gradskih gradnji: Viša djevojačka škola (danas OŠ „Braća Seljan“, prema projektu Matije Antolca), Domobranska vojarna i vlastita kuća Reiss u Ulici V. Mačeka na broju 2. Gradski inženjer od 1906. do 1911., koji je između ostaloga ukazivao na zastarjelost Regulatorne osnove iz 1905. godine, sudjelovao je na gradnji crkve sv. Ćirila i Metoda i izradio projekt hidrocentrale „Munjara“ u Ozlju.⁷⁸ Slabo poznati građevinski poduzetnik Grga Žnidarčić izveo je prema projektu zagrebačkog graditelja Hinka Riesznera 1897. godine uglovnice u Šimunićevoj ulici na broju 7.⁷⁹ Đuro Carnelutti, još jedan od graditelja koji je stigao iz Furlanije i od 1879. živio u Zagrebu gdje je imao svoju tvrtku, u Karlovcu je ostvario dva svoja projekta: kazalište „Zorin dom“ (1892.) i palača Reiner u Ulici Augusta Cesarca na broju 3 (1890.).

S druge strane, puno nam je poznatiji domaći građevinski poduzetnik i projektant iz Karlovca, Ernest Mühlbauer (1833. – 1883.) o čijem školovanju nemamo podataka, no počeo je djelovati nakon 1855. godine u Florijanskoj ulici u Karlovcu (današnja Draškovićeve ulica), a u zagrebačkoj Vlaškoj ulici otvorio je 1877. podružnicu. 1863. godine napravio je nacrt za karlovački „Građanski dom“ koji nije realiziran, ali u svojoj osnovi podjeća na arhitekturu bečkoga Ringa. Osim Doma, značajnija su mu ostvarenja u gradu Sinagoga iz 1874. (srušena u 20. st., nalazila se u Šebetićevoj ulici), Streljana u Draškovićevoj ulici (1873.) i Velika kavana ili kuća Purebl na Šetalištu dr. Franje Tuđmana na broju 1 (1874.). Nadalje, u Karlovcu će izvesti oko 60 kuća i novogradnji u Preradovićevoj i Šebetićevoj ulici u razdoblju od 1860ih do 1883. godine. Zanimljivo je navesti i podatak kako je Mühlbauer 1866. godine osnovao Tvornicu zemljanog suđa (*njem. Die erste Kroatische Thonwaren Fabrik*) iz koje su proizašli proizvodi izloženi na Međunarodnoj izložbi u Parizu.⁸⁰

⁷⁷ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 98

⁷⁸ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 98

⁷⁹ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 478

⁸⁰ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. PP. 409, 410

3. 5 Karakteristike arhitekture historicizma u Hrvatskoj

“Analitika provedena na arhitekturi Siska može se s određenim nadopunama primijeniti na prostoru čitave Hrvatske.”⁸¹ Romantični ili rani historicizam prepoznaje se po glatkom zidnom oblikovanju na koji se dopunjuju dekorativnim elementima. Ispod završnih vijenaca obično se nalaze nizovi slijepih lukova, ornamentirani parapeti prozora, keramički akroteriji na arhitravnim istacima ponad prozora i segmentni luk iznad otvora koji se pretežno nalaze u zoni prizemlja. Prozore obrubljuju posebno oblikovani okviri. U dekoraciji se upotrebljavaju oblici koji po svojim karakteristikama odgovaraju gotičkome slogu, drugi se referiraju na romaniku, a neki i orijentalnoj umjetnosti. U prizemljima se primjenjuju okviri pruskoga svoda i pruske kape na pojasnicama u varijacijama oblika elipse ili plitkog segmenta kružnice, a na katovima ostaje drveni grednjak.⁸²

Nešto čvršće oblikovanje pročelja s jasnim oznakama stilske tektonike karakteristično je za zreli historicizam. Upotrebljava se uglavnom neorenesansa koja često dolazi u kombinaciji s eklekticističkom formom. Zidna je ploha obrađena strukturiranom rustikom s naznačenim vodoravnim zonama pročelja. Prozori su u zoni prizemlja povezani rustikom pa ne iziskuju zasebne okvire. U konstrukciji se pak primjenjuje metalna čelična traverza kao konstruktivna osnovica pruske kape.⁸³

Direktna primjena neorenesansnih i neobaroknih elemenata karakteristična je za kasni historicizam. Prema kraju stoljeća sve će više dominirati neobarokni i neorokoko oblikovni elementi koji će se početi miješati sa secesijskim ornamentom. Pri oblikovanju pročelja provedena je tektonika stila, što ne ostavlja mjesta za improvizaciju. Također, krajem stoljeća će se javiti novi materijali poput armiranog betona, a stupovi, konzole i drugi konstruktivni elementi koji će se primjenjivati na vanjskim pročeljima ili u unutrašnjosti biti će od lijevanog željeza.⁸⁴

⁸¹ Maroević, Ivo. *Sisak – grad i graditeljstvo*, P. 3, U: Maleković, Vladimir. *Historicizam u Hrvatskoj*. U: Maleković, Vladimir (gl. ur.): *Historicizam u Hrvatskoj*: Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb. 2000., P. 44

⁸² Ibid. 69

⁸³ Ibid. 69

⁸⁴ Ibid. 69

4 Tipologija stambene arhitekture u Karlovcu u drugoj polovini 19. st.

Tipologija stambene arhitekture u ovome će radu biti preuzeta prema modelu Ive Maroevića koji ju je metodološki razradio u znanstvenom radu pod naslovom *Prijedlog za tipologiju stambene arhitekture u Zagrebu u drugoj polovini 19. st.* Rad je objavljen u Radovima Instituta za povijest umjetnosti 1987. godine, no njegove se značajke mogu primijeniti i na karlovačkim primjerima. Kriteriji za određivanje tipologije se temelje na formalnim karakteristikama (visina zgrade, tlocrtni oblik, organizacija prostora), sadržajne karakteristike (stambena namjena, najamna kuća za razne društvene slojeve, kombinirana s trgovačkim sadržajima), urbanističke karakteristike (odnos prema parceli, susjednim kućama, ulici i ostatku prostora), ali i oblikovni elementi pojedinih stilskih odrednica.⁸⁵ Ako preuzmemo Morevićevu tipologiju stambene arhitekture, njezina bi shema izgledala ovako:

- I. Kuća za vlastito stanovanje:
 1. Prizemnica
 2. Jednokatnica
 3. Palača
 4. Ljetnikovac
- II. Kuća za kombinirano stanovanje:
 1. Jednokatnica s trgovinama ili radionicama
 2. Višekatnica s vlastitim stanovanjem
 - a. Varijanta sa stanovima za iznajmljivanje
 - b. Varijanta s poslovnim prostorima
- III. Najamna kuća
 1. Za srednje građanske slojeve
 - a. Jednokatnica
 - b. Višekatnica
 2. Za niže građanske slojeve i radnike

Svaki spomenuti tip može se klasificirati prema novogradnji ili nadogradnji, odnosno pregradnji starije zgrade.⁸⁶

⁸⁵ Maroević, Ivo. *Prijedlog za tipologiju stambene arhitekture u Zagrebu u drugoj polovini 19. st.* U: Radovi Instituta za povijest umjetnosti. Br. 11 Zagreb, 1987. PP. 165 – 185

⁸⁶ Maroević, Ivo. *Prijedlog za tipologiju stambene arhitekture u Zagrebu u drugoj polovini 19. st.* U: Radovi Instituta za povijest umjetnosti. Br. 11 Zagreb, 1987. PP. 165 – 185

4. 1 Kuće za vlastito stanovanje

Kuće za vlastito stanovanje nastaju od strane investitora s namjenom za vlastito stanovanje pa su tlocrti ovakvih kuća originalni i bez organizacije prostora prema određenom modelu, već prema zahtjevu ulagača. Njihov dekor i tlocrtna razloženost uglavnom ovise o imetku obitelji koja ju daje graditi.⁸⁷

4. 1. 1 Prizemnice

Najrjeđi oblik tipa kuće za vlastito stanovanje jesu prizemnice. Prizemnice se pojavljuju u nizu i zatvaraju s ulice užu stranu građevne parcele. Ulaz im se gotovo nikad ne nalazi s ulice, već se nalazi s bočne ili dvorišne strane. Kolni prilaz, koji je često ograđen zidom, otvoren je na rubu ili po sredini pročeljnog plašta. U posebnim zgradama uz kuću, nalazili su se gospodarski prostori, trgovine ili radionice prema čemu se može zaključiti da su prizemnice bile namijenjene isključivo stanovanju, a često su imale i podrumске prostore.⁸⁸ U Karlovcu nalazimo tek nekoliko očuvanih primjera i to na periferiji grada: Riječka/Mačekova ulica 29, 43 i 45.

4. 1. 1. 1 Karlovačke prizemnice

Prizemnica u Riječkoj/Mačekovoj ulici na broju 29 najreprezentativniji je primjer karlovačke prizemnice prema svom dekorativnom oblikovanju pročelja u neorenesansnom stilu. Kuća nije atribuirana arhitektu, a građena je početkom 20. st. Baza je kuće naglašena žbukanim rustikalnim kvadrima koji s podrumskim otvorima čine horizontalni niz. Iznad njega je istaknut reljefni vijenac koji odvaja donji dio od gornjega. U središnjem su dijelu pročelja otvorena 4 prozora obrubljena kamenim profilima okvira, a iznad njih su postavljeni kameni trokutni zabati. Zidna je ploha raščlanjena žbukanim glatkim pravokutnicima u pravilnom nizu.⁸⁹ Iznad središnje zone istaknut je profilirani vijenac iznad kojega uočavamo usku horizontalnu traku s uskim dvodijelnim otvorima. Na vrhu se nalazi krovni vijenac. Zgrada je danas u privatnom vlasništvu.⁹⁰

⁸⁷ Maroević, Ivo. *Prijedlog za tipologiju stambene arhitekture u Zagrebu u drugoj polovini 19. st.* U: Radovi Instituta za povijest umjetnosti. Br. 11 Zagreb, 1987. PP. 165 – 185

⁸⁸ Maroević, Ivo. *Prijedlog za tipologiju stambene arhitekture u Zagrebu u drugoj polovini 19. st.* U: Radovi Instituta za povijest umjetnosti. Br. 11 Zagreb, 1987. PP. 165 – 185

⁸⁹ Glavočić, Daina. *Stambena arhitektura*. U: Glavočić, Daina; Ivančević, Nataša et. al. *Arhitektura historicizma u Rijeci*. Moderna galerija Rijeka – Muzej moderne i suvremene umjetnosti. Rijeka. 2002., P. 118

⁹⁰ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1502

Prizemnice na brojevima 43 i 45 odlikuju se skromnijom dekoracijom pročelja i glatkom plohom zidnoga plašta. Izgrađene su na prijelazu stoljeća. Prizemnica na broju 43 u bazi je prekrivena grubo klesanim kamenom. Simetriju određuje središnji položaj ulaznih vrata prema ulici (vrata s lijeve strane vjerojatno su dodana naknadno), a sa svake strane su po tri prozora uokvirena kamenim okvirima iznad kojih se nalaze prozorske krune (njem. *Fensterverdachung*). Ispod prozorskih otvora po cijeloj dužini kuće slijedi reljefni vijenac. U gornjoj je zoni uska horizontalna traka određena plitkim reljefnim vijencima, a raščlanjena uskim pravokutnim otvorima koji slijede otvore u donjoj zoni, od kojih je nekoliko u središnjoj zoni zazidano. Prizemnica na broju 45 sličnih je odlika kao i kuća na broju 43, osim izostalih prozorskih okvira, a krovni je vijenac s dentima. Obje su zgrade u privatnom vlasništvu.⁹¹ Prizemnice slične tipologije nalazimo i u Ulici Dubovac na brojevima 6 i 18.

Neorenesansna prizemnica u Riječkoj/Mačekovoj ulici na br. 29 (1. 7. 2022.)

Visoka prizemnica na Šetalištu dr. Franje Tuđmana 3

Stambena je visoka prizemnica pročeljem okrenuta prema Šetalištu i predstavlja primjer visoke kulture stanovanja 19. st. u Karlovcu. Nalazi se na Listi nepokretne zaštićene kulturne baštine (Z-259). “S jednokatnicom na Zrinskom trgu 5 zatvara unutarnje dvorište koje povezuje trgovačko-poslovni trg sa šetalištem. Sagrađena je osamdesetih godina 19. st. u vlasništvu veletrgovca i zaslužnog karlovačkog građanina Dane Banjanina, pa gradonačelnika, političara

⁹¹ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1527/1 i 1528/1

i odvjetnika B. Vinkovića.”⁹² Dane Banjanin je bio trgovac koji se obogatio trgovinom žita, a poznato je da je bio i veliki dobrotvor zbog čega je 1881. odlikovan viteškim redom Franje Josipa I.⁹³ Pročelje prema Šetalištu razrađeno je u dva dijela: baza zgrade obrađena je u žbukanoj rustici u kojoj se izmjenjuju široke pravokutne trake u nižim zonama, odnosno kvadratne u višim zonama koje su dodatno raščlanjene pravokutnim podrumskim prozorima u paru. Zona prizemnoga kata razrađena je polukružnim prozorima koje uokviruje žbukani okvir, a zidni je plašt razrađen pilastrima. Njihova je baza prekinuta kontinuiranim profiliranim vijencem, a kapiteli nose široki profilirani vijenac. Iznad vijenca je ostvarena traka glatkoga ziđa koje je rastvoreno kružnim otvorima koji slijede raspored prozora. Traka je omeđena još jednim profiliranim vijencem koji u zoni potkrovlja otvara glatku zidnu horizontalnu traku omeđenu krovnim vijencem na vrhu zgrade. Simetrija pročelja naglašena je smještajem središnjega ulaza čija se vertikala nastavlja prozorom u zoni visokoga prizemlja koja završava dvama pilastrima u paru. Središnji je prozor smješten u nešto široj traci zidnoga oplošja omeđenog pilastrima. Pročelje zgrade ukazuje na recentniju obnovu. Zgrada je danas u privatnom vlasništvu.⁹⁴

Visoka prizemnica na Šetalištu dr. Franje Tuđmana 3, 1880ih

⁹² Registar Kulturnih Dobara RH, *Zgrada* (Z-259)

⁹³ Strohal, Rudolf. Grad Karlovac, opisan i orisan. VI. naklada, Karlovac, 1906. (pretisak Matica hrvatska Karlovac, Karlovac, 1992, 2006). P. 208

⁹⁴ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1292/2

4. 1. 2 Jednokatnice

Najčešći i omiljeni oblik stambene izgradnje za vlastitu upotrebu su jednokatnice jer omogućuju oblikovanje reprezentativnog pročelja, ali i raznoliku organizaciju unutrašnjeg prostora, a uz to tip gradnje je bio primjeren i mogućnostima investitora. Organizacija prostora kreće se od upotrebe prostorija prizemlja i kata na kojem je smještaj za jednu obitelj. Investitor gradnje obično je živio na katu, a u prizemlju su bili smješteni članovi obitelji vlasnika ili kućepazitelj, a mogli su postojati i veliki stanovi na katu za dvije obitelji u međusobnom srodstvu. Sobe su okrenute prema ulici i obično su međusobno povezane pa tako tvore *piano nobile*. Hodnici i stubišta (stubišta su obično reprezentativnog karaktera i zavojita) povezuju sobe, a kuhinje i ostale prostorije za kućne pomoćnike okrenute su prema dvorištu. Ukoliko zgrada ima tlocrt u obliku slova "L" javlja se jasna raspodjela stambenih prostorija za obitelj i pomoćnike pa se ponekad javlja i posebno stubište za posluhu. "Kupaonice uz spavaće sobe obvezno se javljaju već nakon 1880. Godine."⁹⁵ Uglovnice su tip kuća koje zbog svog položaja na spoju dviju ulicu pogoduju bogatom korištenju dekoracije na njihovom pročelju. Često se na uglovima javljaju i erkeri koji često bivaju natkriveni malenim tornjevima ili kupolama (u Karlovcu rijetko), čime naglašavaju ukupnu sliku raskrižja, a u enterijeru oplemenjuju izgled sobe koja se nalazi na tome dijelu.⁹⁶

4. 1. 2. 1 Karlovačke jednokatnice

Jednokatnica u Mažuranićevoj ulici 6

Jednokatnica je podignuta nakon požara u karlovačkoj Zvijezdi oko 1864./1865. Prema elementima dekoracije i zidnoj plohi možemo ju označiti kao zgradu romantičnog historicizma. Konstruktivno je građena jednako kao i kuća u Radićevoj ulici na br. 12, dakle sa svođenom vežom i pruskim svodovima u prizemnoj zoni. Gradnju pripisujemo Ernestu Mühlbaueru obzirom na komparativne značajke koje građevina dijeli sa zgradom u Radićevoj ulici. "Pročelje ima gotičke ukrasne detalje sa štukaturama i ritmom prozorskih zbliženih osi u bifore i monofore te sa šiljastim i segmentnim lukovima nadstrešnica nad prozorima, s četverolisnim i trolisnim motivima u zonama nadprozornika s rakovicama na šiljastim ukrasnim lukovima."⁹⁷

⁹⁵ Maroević, Ivo. *Prijedlog za tipologiju stambene arhitekture u Zagrebu u drugoj polovini 19. st.* U: Radovi Instituta za povijest umjetnosti. Br. 11 Zagreb, 1987. PP. 165 – 185

⁹⁶ Ibid. 79

⁹⁷ Ibid. 83, P. 393

Rješenje dekoracije pročelja predstavlja vrijedno stilsko ostvarenje gotičkog neostila u Karlovcu. Zgrada je danas u privatnom vlasništvu obitelji Jerinić.⁹⁸

E. Mühlbauer, *Jednokatnica u Mažuranićevoj ulici 6, 1864./65.* (29. 6. 2022.)

Jednokatnica Lopašić na Šetalištu dr. Franje Tuđmana 2

Naručitelj jednokatnice na Velikoj promenadi br. 2 bio je karlovački odvjetnik i namještenik Magistrata Ladislav Lopašić, no njezin nam graditelj nije poznat. Jednokatnica u nizu u stilu je ranog historicizma i građena 1868. godine. Građevina ima tlocrt u obliku slova “U”, a s nasuprotnom zgradom prema Zrinskom trgu zatvara unutrašnje dvorište. Radi se o otmjenoj građanskoj kući na vanjskom obodu tvrđavskog šanca za bogatiji trgovački sloj i nalazi se na popisu nepokretne zaštićene kulturne baštine (Z-258).⁹⁹ Pročelje građevine u prizemnoj zoni ima kamenu bazu iznad koje je zidni plašt razrađen glatko žbukanim pravokutnicima čiji horizontalni raspored prekidaju otvori pravokutnih prozora. Iznad prozora otvorena su žbukana pravokutna polja koja su dodatno razrađena uvučenim trokutima. Pročelje je dodatno raščlanjeno lezenama u prizemnoj zoni, a njihova se vertikala nastavlja i u zoni prvoga kata te završava žbukanim jednostavnim kapitelom. Zonu prizemlja i kata razdvaja vijenac. U zoni kata pročelje je rastvoreno pravokutnim prozorima iznad kojih je u žbuci razrađen trokutni zabat sa središnjim vegetabilnim motivima lišća i vitica. U potkrovnoj zoni, ispod krovnoga vijenca, otvorene su male pravokutne trifore koje slijede vertikalu prozora. Traku u kojoj se nalaze trifore dodatno raščlanjuju izduženi žbukani elementi koji podsjećaju

⁹⁸ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1261

⁹⁹ Registar Kulturnih Dobara RH, *Zgrada* (Z-258)

na vijenac s dentima. Središnji je ulaz okrenut prema Šetalištu, a pročeljem dominira drveni erker koji se nalazi na dvjema konzolama iznad glavnoga ulaza. Drveni su elementi reljefno razrađeni. Pročelje zgrade, kao i njena stolarija i erker, u lošem su stanju. U zgradi se nalazi jedan stan u privatnom vlasništvu, dok je ostatak zgrade u državnom vlasništvu pod zaštitom.¹⁰⁰

Jednokatnica Lopašić na Šetalištu dr. Franje Tuđmana 2, 1868.

Jednokatnica na Šetalištu dr. Franje Tuđmana 5 (Stan i knjižara Ive Goldsteina)

Jednokatnica u nizu čije je pročelje orijentirano prema Šetalištu, također je primjer visoke kulture stanovanja 19. st. u Karlovcu. Zgrada dijeli zajedničko dvorište s građevinom okrenutom prema Zrinskom trgu. Sagrađena je 1880ih godina kada je bila u vlasništvu karlovačkog gradonačelnika, političara i odvjetnika dr. Ivana Banjavčića. U kući je od 1929. do 1941. živio Ivo Goldstein koji je došao u Karlovac na poziv ujaka Lisandera Reicha kako bi preuzeo njegovu knjižaru u Radićevoj ulici.¹⁰¹ Svojim dekorativnim elementima pročelja i unutrašnjosti ukazuje na zreli historicizam. Građevina se nalazi na Listi nepokretne zaštićene kulturne baštine (Z-260).¹⁰² Pročeljem dominira središnji rizalit na kojemu je zona sokla raščlanjena žbukanim kvadratnim poljima i pravokutnim podrumskim prozorima s metalnom rešetkom. U zoni prizemlja vidimo sličnu raščlambu zidnoga plašta pomoću žbukanih pravokutnika. Središnji je ulaz naglašen stupovima toskanskoga reda koji nose gredu. Ulaz

¹⁰⁰ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1291/2

¹⁰¹ Ibid. 84, P. 136

¹⁰² Registar Kulturnih Dobra RH, *Zgrada (Z-260)*

polukružnoga oblika istaknut lezenama pravokutnog profila s polukružnim žbukanim dijelom iznad vrata. Iznad ulaza je balkon s balustradnom ogradom nošen konzolama. Zona je kata odijeljena profiliranim vijencem, a raščlanjena je također žbukanim pravokutnicima. Iznad prozora na katu istaknuti su trokutasti zabat nad središnjim prozorom i nadstrešnici nad bočnim prozorima. Ispod krovišta vidimo kordonski vijenac, a nad središnjim se rizalitom diže atika s balustradama. Bočni dijelovi zgrade slijede sličnu obradu kao i rizalitni dio. Ugaoni dijelovi rizalita i bočnih strana dodatno su naglašeni žbukanom imitacijom ugaonih kamena (njem. *Ortsstein*, eng. *Quoin*). Zgrada ima prostorije današnje stambene namjene.¹⁰³

Jednokatnica na Šetalištu dr. Franje Tuđmana 5 (Stan i knjižara Ive Goldsteina), 1880ih

Jednokatnica na Šetalištu dr. Franje Tuđmana 6

Stambena jednokatnica na Šetalištu na broju 6 također je primjer stambene zgrade u nizu s visokom kulturom stanovanja u Karlovcu. Sagrađena je 1870. godine mjestu prijašnje drvene kuće, a prema stilskim odrednicama možemo ju klasificirati kao arhitekturu romantičnog historicizma. Zbog vanjskog i unutarnjeg skladnog oblikovanja građevine i dekoracije, doprinosi ukupnoj ambijentalnosti Šetališta te je svrstana na Listu nepokretne zaštićene kulturne baštine (Z-261).¹⁰⁴ Zgrada je 1870. bila u vlasništvu J. Vinskog.¹⁰⁵ Simetrija pročelja uspostavljena je središnjim rizalitom, rasporedom otvora prozora i središnjeg položaja

¹⁰³ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1294/1

¹⁰⁴ Registar Kulturnih Dobara RH, *Zgrada (Z-261)*

¹⁰⁵ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 609

vrata te dekoracijom. Zidni plašt prizemne zone izveden je u glatkoj žbuci koja je raščlanjena jedino u vidu profiliranih okvira prozora. Dekorativni friz između zone prizemlja i kata razrađen je motivom romba koji je ispunjen reljefima četverolista. Zona kata raščlanjena je prozorskim otvorima i dekorativnim reljefima ispod prozora (kvadratna polja s rešetkom koje podsjećaju na tranzene, geometrijske gotičke ornamentike) i reljefnim zonama ispod prozorskih nadstrešnika (polja su ispunjena vegetabilnim motivima lišća i vitica). Potkrovnna zona završava uskim profiliranim vijencem iznad koje su smještene bifore s rešetkama koje podsjećaju na tranzene. Pročeljem svakako dominiraju dva erкера na bočnim stranama zgrade. Erkeri su smješteni na dvije konzole i izvedeni u drvu te imaju dvoslivni krov. U dekoraciji prevladavaju reljefne drvene ploče s motivima vitica i lišća, kako u donjoj zoni, tako i u gornjoj, na koje se u gornjoj zoni nastavlja trokutni zabat s reljefnom rozetom. U repertoaru dekoracije se koristi i motiv kaneliranog stuba s kapitelom (očuvan je na lijevom primjeru erкера). Zgrada ima danas prostorije stambene namjene.¹⁰⁶

Jednokatnica na Šetalištu dr. Franje Tuđmana 6, 1870. (29. 6. 2022.)

Jednokatnica na Šetalištu dr. Franje Tuđmana 7

Stambena jednokatnica također se nalazi u nizu građevina okrenutih prema Šetalištu čije zajedničko dvorište čini sa zgradom okrenutom prema Zrinskom trgu. Radi se o stambenoj kući koja je građena za tvorničara A. Jakila 1897. godine na mjestu starije kuće. Jednokatnica je također primjer visoke kulture stanovanja bogatijih Karlovčana 19. st. i nalazi se na Listi

¹⁰⁶ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1295/2

nepokretne zaštićene kulturne baštine (Z-262). Prema konstruktivnim i arhitektonskim oblicima, građevina je karakteristična gradnja zadnje četvrtine 19. st., odnosno zreloga historicizma.¹⁰⁷ Simetriju građevine uspostavlja središnji ulazni dio s erkerom u zoni kata, raspodjela prozora i bočni rizaliti. U prizemnoj zoni iznad kamenog sokla vidimo raščlambu zidnoga plašta žbukanim pravokutnim oblicima u horizontalnom nizu. Zone središnjeg i bočnih rizalita dodatno su naglašene žbukanim dijelovima koji imitiraju ugaone kamene. Prozori su uokvireni žbukanim profiliranim okvirima, imaju prozorsku klupu i trodijelni ključni kamen tipa *G-glatt*.¹⁰⁸ Profilirani vijenac omeđuje zonu prizemlja i kata. Središnji je erker smješten na dvjema konzolama i izrađen je od drva. Središnji su elementi ispod prozora erkera dekorirani motivima romba prazne ispune. Prozori u zoni kata također su uokvireni žbukanim okvirima, ispod kamene klupe su prazna pravokutna polja glatke plohe, a nadstrešnik je profiliran. Okviri prozora na bočnim rizalitim imaju dekorirane konzole koje nose nadstrešnik. Potkrovni dio započinje uskim profiliranim vijencem, praznom horizontalnom trakom i profiliranim krovim vijencem. Iako je zgrada recentnije obnovljena (vidljivo po žbuci), vidimo oštećenja žbuke na desnom rizalitu. Zgrada ima danas poslovno-stambenu namjenu.¹⁰⁹

Jednokatnica na Šetalištu dr. Franje Tuđmana 7, 1897. (29. 6. 2022.)

¹⁰⁷ Registar Kulturnih Dobara RH, *Zgrada (Z-262)*

¹⁰⁸ Abrihan, Cristian; Fuchs, Edith i Jahn, Kersin. Wien – *Dekorative Fassadenelemente in der Gründerzeit zw. 1840 und 1918*. Stadtentwicklung Wien, 2013. P. 42

¹⁰⁹ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1296

Jednokatna obiteljska kuća u Ulici Vladka Mačeka 27

Obiteljsku kuću u Ulici V. Mačeka 27 izgradio je i projektirao krajem 19. st. građevinski majstor Josip del Toso (1862. - 1929.) koji je porijeklom iz Furlanije.¹¹⁰ Radi se o jednokatnici za vlastito stanovanje obitelji. Građevina je u prizemnoj zoni iznad kamenog sokla raščlanjena žbukanom rustikom u pravokutnicima horizontalnog rasporeda. Središnju zonu pročelja prema ulici čini istaknuti rizalit koji ima po dva para prozora i povišen je za jedan kat s dvoslivnim krovom prema ulici. Rizalit je dodatno naglašen žbukanim pravokutnicima koji imitiraju ugaone kamene. Rizalit je u zoni potkrovlja rastvoren polukružnim prozorom koji je razdijeljen na dva prozorska krila. Svi su prozori uokvireni žbukanim okvirima, prozorskom klupom i zaglavnim kamenom obrađenim u žbuci u profilu dijamanta (u zoni kata) ili žbukanom rustikom (u zoni prizemlja. Nadprozornici su u zoni prizemlja dodatno dekorirani motivom zavojitih vitica. U zoni kata, ispod prozorske se klupe nalaze pravokutna polja dekorirana simetričnim rasporedom vitica. Zona između prizemlja i kata razgraničena je profiliranim vijencem, a u zoni kata ispod krovnoga vijenca kordonskim vijencem s dentima. Rizalit je u potkrovnoj zoni raščlanjen nizom slijepih lukova. Građevina nije označena kao pojedinačno zaštićeno nepokretno dobro na Listi zaštite, nije naseljena, a u vlasništvu je slovenskog građana.¹¹¹

Jednokatnica u Ulici Vladka Mačeka 27 (Kuća Della Tosa), kraj 19. st.

¹¹⁰ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 97

¹¹¹ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1503

Jednokatnica u Preradovićevoj ulici 1 (Kuća Ljudevita Eisenhuta)

Neorenesansnu zgradu u Preradovićevoj ulici 1 izgradio je gradski inženjer Ljudevit Eisenhut na mjestu starije kuće koja je stradala u požaru 1866. godine.¹¹² Kuća je od 1920ih bila u vlasništvu obitelji Gross.¹¹³ Zgrada je u zoni sokla razrađena žbukanom rustikom u vidu širokih pravokutnika koji su od zone prizemlja odijeljeni profiliranim vijencem. Zona prizemlja također je raščlanjena žbukanom rustikom u pravilnim horizontalnim nizovima pravokutnih polja. Simetrija pročelja naglašena je položajem vrata i prozora iznad kojih su u donjoj zoni iznad profiliranih okvira postavljeni vertikalno postavljeni pravokutnici žbukane rustike. Zidni plašt zone kata razrađen je glatko žbukanom plohom zida koja je raščlanjena prozorskim otvorima okvirenim renesansnim repertoarom dekoracije s trokutnim zabatom. Bočne strane prozorskoga okvira ostvarene su u vidu udubljenih lezena iznad kojih slijedi ukrašena konzola koja nosi zabate. Dio ispod prozorske klupe raščlanjen je geometrijskim motivima pravokutnika obrađenih u žbuci. U gornjoj su zoni na rubovima zidnoga plašta istaknuti žbukani dijelovi koji imitiraju ugaone kamene. Zona ispod krovnooga kordonskoga vijenca dekorirana je horizontalnim frizom s pravokutnim otvorima koji su zatvoreni rešetkama koje imitiraju prošupljene rozete. Zgrada ima danas stambenu namjenu.¹¹⁴

Ljudevit Eisenhut, *Jednokatnica u Preradovićevoj ulici 1 (Kuća Ljudevita Eisenhuta)*, nakon 1866. (1880ih)

¹¹² Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 472

¹¹³ Radovinović, Radovan. *Stari Karlovac – Ulice, kuće i ljudi*. Karlovac. 2010. P. 94

¹¹⁴ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1391

Jednokatnica u Preradovićevoj ulici 3 (Kuća Deak-Lopašić)

Kuću su dali izgraditi 1880ih Matija i Kate Deak na mjestu starije kuće Emerika Lopašića koja je stradala u požaru 1866. godine. Nije utvrđeno jesu li Deakovi kupili Lopašićevu kuću ili su je stekli mirazom.¹¹⁵ Građevina je u zoni sokla razrađena kamenim blokovima iznad kojih slijedi žbukana rustika u čijem se nizu izmjenjuju pravokutni i kvadratni oblici. Zona kata također je razrađena žbukanom rustikom u horizontalnom nizu slijeda pravokutnih oblika koji se iznad prozora nižu vertikalno sa središnjom točkom ključnoga kamena dijamantnoga profila obrađenoga u žbuci. Zona kata rastvorena je pravokutnim prozorima koji su akcentuirani prozorskim okvirima razrađene dekoracije, a cijela je zidna ploha glatke obrade žbuke (danas vrlo oštećena). Ispod prozorske klupe nalazi se pravokutno polje koje je s bočni strana omeđeno niskim pilastrima. Bočne strane okvira zatvaraju uski pilastri iznad kojih slijede konzole koje podsjećaju na niske kanelirane pilastre koji nose prozorske nadstrešnike u obliku segmentnoga luka. Potkrovnja je zona raščlanjena profiliranim vijencima i frizom glatke zidne plohe koji je rastvoren pravokutnim otvorima bez rešetki. Zgrada ima danas stambenu namjenu.¹¹⁶

Jednokatnica u Preradovićevoj ulici 3 (Kuća Deak-Lopašić), 1880ih

¹¹⁵ Radovinović, Radovan. *Stari Karlovac – Ulice, kuće i ljudi*. Karlovac. 2010. P. 95

¹¹⁶ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1390

Jednokatnica u Domobranskoj ulici 5

Neorenesansna jednokatnica u Domobranskoj ulici na broju 5 jedan je od primjera građevina koju je projektirao Sebastian Della Marina 1900. godine. Atribucija Della Marini nije potvrđena, već se jednokatnica može pripisati i Josipu del Tosou.¹¹⁷ Prema izvještaju iz 1950. godine, nailazimo na podatak da je kuća bila u vlasništvu Leontine Kurelec, a da ju je naslijedila kao ostavštinu Eduarda Malbohana.¹¹⁸ E. Malbohan bio je porijeklom Čeh koji se bavio šumarskim poslovima, ponajviše je bio zaslužan za pošumljenje Krasa. 1899. godine se umirovio i trajno se nastanio u Karlovcu, gdje je u konačnici i umro 1931. godine.¹¹⁹ Radi se o građevini simetrično raspoređenih elemenata pročelja s tri rizalita. Zona sokla obrađena je kamenom i raščlanjena podrumskim otvorima, a zidna ploha prizemlja razrađena je glatko žbukanim horizontalnim trakama. Prozori su obrubljeni žbukanim prozorskim okvirima, ispod kamene klupe elementom razrađenog pravokutnika, a nad prozorom središnji element čini zaglavni kamen s motivom preokrenuta lista. Profilirani vijenac čini omeđujuću liniju zone prizemlja i zone kata koja je raščlanjena pravokutnim prozorima obrubljenima profiliranim prozorskim okvirom. Ispod prozorske klupe vidimo pravokutne plohe, a u gornjoj zoni svakog prozora, po dvije konzole nose prozorski nadstrešnik. U gornjoj zoni kata vidimo raščlanjenje kordonskim vijencom ispod kojega je horizontalni friz glatke plohe zida. Središnji je rizalit dodatno naglašen rubnim pilastrima, konzolama koje nose balkon, trokutnim zabatom iznad balkonskog otvora i krovnom atikom raščlanjenom nizom balustrada. Bočni su rizaliti razrađeni žbukanom rustikom u prizemnoj zoni, a vertikalna je naglašena i krovnom atikom glatke zidne plohe s rasporedom naznačenih pravokutnika. Zgrada ima danas stambenu namjenu.¹²⁰

¹¹⁷ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 103

¹¹⁸ Radovinović, Radovan. *Stari Karlovac – Ulice, kuće i ljudi*. Karlovac. 2010. P. 154

¹¹⁹ Miletić, Žarko; Anić. M. *Šumarski list*. Br.5, 1931. P. 252

¹²⁰ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1223

S. Della Marina ili Josip Del Toso, *Jednokatnica u Domobranskoj ulici 5*, 1900. (1. 7. 2022.)

Kuća Maksa i Sidonije Heinrich u Domobranskoj ulici 8

Kuća Heinrich u Domobranskoj ulici na broju 8 predstavlja neobaroknu jednokatnicu s elementima secesije koja je izgrađena 1906. prema projektu Vjekoslava Bastla.¹²¹ Otmjena historicistička građevina bila građena je pored tvornice batina Heinricha i Funka (u dvorištu zgrade). Nakon obitelji Heinrich, kuću kupuje licitar i svjećar Rudolf Lukinić, zatim postaje sjedište udruženja koje se brinulo o školovanju za obrtnike i trgovce „Hrvatskog radiše“, a nakon Drugog svjetskog rata u njoj je živio slikar Alfred Krupa.¹²² Dekorativna razrada pročelja u prizemnoj je zoni raščlanjena pravokutnim prozorima i polukružnim središnjim ulazom prema ulici. Prozori su obrubljeni profiliranim okvirom u čijem se središtu iznad prozora nalazi reljefno razrađene muške glave, a ispod prozorske klupe se nalazi simetrični ukras sa središnjom glavom puta iz kojega se šire bočne vitice. Središnji je ulaz okviren profiliranim polukružnim okvirom s zaglavnim kamenom u obliku ženske glave, dodatno je naglašen polukružnim pilastrima reljefno ukrašenih kapitela koji nose arhitrav s uvijenom kartušom i segmentni izlomljeni luk. Zona kata rastvorena je polukružnim prozorima koji su dodatno dekorirani okvirom, balustradom ispod prozorske klupe, pilastrima koji završavaju kapitelima s reljefnim glavama i nose nadstrešnike prozora koji su u gornjoj zoni u obliku luka

¹²¹ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 103

¹²² Radovinović, Radovan. *Stari Karlovac – Ulice, kuće i ljudi*. Karlovac. 2010. P. 157

(cijeli je repertoar dekoriran florealnim motivima i motivima ženskih glava). Luneta je nadstrešnika reljefno razrađena motivom školjke. Krovni je vijenac razrađen reljefno obrađenim konzolama, a krovnu atiku čine nizovi ograde koji podsjećaju na motiv isprepletenog užeta koje čini kružnu petlju. Na bočnim su stranama pročelja istaknuti rizaliti, čiji su uglovi u donjoj zoni dinamizirani izmjenom žbukane rustike i glatke plohe zida. Prizemna zona rizalita završava konzolama, od kojih su bočne ostvarene motivom herma koji izlaze iz savinutog lista, a nose polukružno izbočene balkone. Balkonska je ograda razložena balustradom. Na balkon se izlazi kroz polukružni otvor koji je obrubljen profiliranim okvirom i motivom jonskog kimationa. Iznad prozora su reljefno razrađene kartuše, kojima s bočnih strana izlaze pojednostavljene girlande s uvijenim vrpcama. Rizalit je u zoni kata dodatno naglašen pilastrima razrađenih jonskih kapitela. Rizaliti završavaju punom zidnom plastikom krovne atike sa središnjim kružnim motivom. Zgrada ima danas stambenu namjenu, a u prizemlju s desne strane je i poslovni prostor u vlasništvu Hrvatske gospodarske komore.¹²³

Kuća Maksa i Sidonije Heinrich u Domobranskoj ulici 8, 1906.

Jednokatnice Della Marina u Domobranskoj ulici na brojevima 7 i 10

Obiteljske jednokatnice graditeljske obitelji Della Marina nalaze se u Domobranskoj ulici na brojevima 7 i 10, dakle jedna nasuprot druge. Građene su 1900ih godina prema njihovim projektima. Vlasnik kuća bio je Sebastian Della Marina, a 1950. godine Nikola Della

¹²³ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1313/2

Marina.¹²⁴ Radi se o zgradama s neorenesansnim karakteristikama, od kojih je ona na broju 8 nešto skromnijeg dekorativnog repertoara: profilirani okviri vrata i prozora s reljefno razrađenim konzolama i pilastrima. Značajno je da je kući nadograđen drugi kat u 20. st. Kuća na broju 7, s druge strane, ukazuje na bogatiju raščlambu dekorativnih elemenata. Zona sokla razrađena je glatko žbukanim ploham pravokutnika koji se izmjenjuju s podrumskim otvorima. Zidna ploha prizemne zone obrađena je u žbukanoj rustici u horizontalnim nizovima. Pravokutni prozori i polukružni središnji ulaz naglašeni su profiliranim okvirima s dodatnim elementima: konzole koje nose prozorske klupe, zaglavni kameni iznad prozora obrađeni u motivima ženskih glava, pilastri koji naglašavaju ulazni portal i konzole koje nose središnji balkon s balustradom iznad ulaza. Zonu prizemlja i kata razdvaja kontinuirani kordonski vijenac s dentima. Zona je kata raščlanjena pravokutnim prozorima koji su također naglašeni dekorativnim repertoarom vezanim uz pravokutna polja pod prozorskim klupama i zone nadstrešnika (girlandom povezane konzole koje nose nadstrešnik s polukružnim profiliranim lukom). Krovni je vijenac razrađen profiliranim frizom i kordonskim vijencem. Simetriju pročelja naglašavaju i dva bočna rizalita koji su na ugaonim stranama naglašeni grubo žbukanim ploham koje imitiraju ugaone kamene. Zona kata rizalita razrađena je dekorativnim repertoarom vezanim uz prozorske okvire: balustrade ispod prozorske klupe, kanelirani pilastri, reljefno obrađena traka s motivom girlande ispod nadstrešnika i trokutni profilirani zabat s dentima. Zgrade imaju danas stambenu namjenu, a zgrada na broju 10 ima i poslovne prostore. Vlasnici stanova na broju 10 su potomci obitelji Della Marina.¹²⁵

Neorenesansna jednokatnica Della Marina u Domobranskoj ulici 7, 1900ih

¹²⁴ Radovinović, Radovan. *Stari Karlovac – Ulice, kuće i ljudi*. Karlovac. 2010. P. 157

¹²⁵ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1222 i 1314

Jednokatnice u Ulici dr. Vladka Mačeka 28 i 30

Obje su jednokatnice u Mačekovoj ulici na brojevima 28 i 30 primjeri historicističkih građevina prema projektu Sebastiana Della Marine, a građene su 1899. godine.¹²⁶ Radi se o zgradama koje su spojene jedna s drugom, a u stilskom oblikovanju ukazuju na sličnosti s jednokatnicom u Domobranskoj ulici na broju 7. U razradi pročelja koriste se slični dekorativni i konstruktivni elementi: glatko žbukani horizontalni nizovi ili pravokutnici u prizemnoj zoni, profilirani okviri prozora i vrata, žbukana rustika u ugaonim zonama rizalita (na br. 30) i u ugaonim zonama prizemlja (na br. 28). Na jednokatnici na broju 30 nešto je bogatija razrada prozorske dekoracije zone kata: pod prozorskim klupama vidimo reljefno razrađene pravokutnike sa središnjim motivom kruga, na rizalitnom prozoru je zona ispod prozorske klupe raščlanjena balustradom. Iznad prozora vidimo profilirane nadstrešnike u obliku luka razrađene dentima, a rizalitni je prozor nadkriven trokutnim zabatom. Krovni je vijenac profiliran i također s dentima (kordonski vijenac). Prozori jednokatnice na broju 28 nadkriveni su nadstrešnikom koji su nošeni reljefno razrađenim konzolama. Zgrade imaju poslovnu namjenu.¹²⁷

Sebastian Della Marina, *Jednokatnice u Ulici dr. Vladka Mačeka 28 (desno) i 30 (lijevo)*, 1899.

¹²⁶ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 372

¹²⁷ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1452 i 1450/1

Jednokatnica u Šipuševoj ulici 4 (Kuća Milković)

Jednokatnica u Ulici Josipa Šipuša na broju 4 građena je kao obiteljska kuća Gjure i Dragice Milković iz obližnjeg Krašića. Građevinsku zu dozvolu tražili 5. 6. 1906. godine kada ulica još nije postojala, već je prostor bio otvoren prema Zrinskome trgu na katastarskoj čestici 476. Kako je običavalo, građevinsku su dozvolu trebali poslati projektantu kuće, koji je bio Robert Reiss. Osim toga, za gradnju se kuće trebalo dobiti i privolu susjeda pa je tako zabilježena primjedba Adele Schmarda rođene Čilić jer se nova kuća trebala graditi na prostoru nekadašnje gasice i zajedničke kaljužnice susjeda. Ipak, dozvola je izdana 21. 5. 1907. godine. Nadalje, 1922. dolazi do dogradnje mansardnoga dijela drugoga kata (zatražio ju je Ivan Gjačić 18. 5. 1922., prema nacrtu M. Navečere).¹²⁸ Radi se o jednokatnici kasnoga historicizma. Zidna ploha prizemne zone raščlanjena je žbukanom rustikom s prozorskim i ulaznim okvirima bez profilacije, a simetriju naglašavaju bočni istaknuti rizaliti. Pročelje je u gornjoj zoni raščlanjeno horizontalnim nizovima glatko žbukane zidne plohe i lezenama u kojima se pojavljuju geometrijski motivi kruga i polukruga. Prozorski su okviri zone kata raščlanjeni pilastrima i geometrijskim motivom kruga. Prostor ispod prozorske klupe ispunjen je također geometrijskim motivima pravokutnika i kruga. Središnji dio iznad ulaza čini balkon nošen kapitelima, a prozori imaju profilirane nadstrešnike. Prozori rizalitnog dijela pročelja imaju nadstrešnike razlomljene ravne linije. Friz ispod krov'noga vijenca raščlanjen je elipsoidnim otvorima. Zgrada ima poslovnu namjenu vezano z susjednu Baptističku crkvu, a ostali su prostora do zone potkrovlja u stambenoj namjeni.¹²⁹

¹²⁸ Fabac, Biserka. *Šipuševa ulica – Poplava 1939*. U: KaFotka.net. <https://www.kafotka.net/2338> (Pristupljeno: 4. 8. 2022.)

¹²⁹ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1423

Robert Reiss, *Jednokatnica u Šipuševoj ulici 4 (Kuća Milković)*, 1907. (dogradnja drugoga kata iz 1922.), 1. 7. 2022.

Jednokatnica u Šipuševoj ulici 6 (Kuća Dubaić)

Jednokatnica u Ulici Josipa Šipuća na broju 6 građena je kao obiteljska kuća trgovca Nikole Dubaića. Građevinsku je dozvolu zatražio 26. 7. 1904. godine, a dobivena je 24. 6. 1905. godine, kada je utvrđeno da su nacrti za kuću u skladu s Regulatornom osnovom Zrinskoga trga. Graditeljem kuće smatra se Robert Reiss. Kasniji su vlasnici kuće bili Stanko i Zora Rendulić, a od 1996. godine u zgradi je smještena Baptistička crkva.¹³⁰ Simetrija jednokatnice ostvarena je rasporedom prozora i središnjeg ulaza te dekorativnim i konstruktivnim elementima. Zgrada je u zoni sokla razrađena žbukanom rustikom oblika izduženih pravokutnika. U prizemnoj je zoni zidni plah raščlanjen glatko žbukanim pravokutnim elementima u pravilnom horizontalnom nizu. Okviri prozora imaju izbočene uglove (njem. *Ohr*, franc. *Crossette*) i središnji zaglavni kamen koji ima profil dijamanta. Zidna ploha u zoni kata raščlanjena je horizontalnim trakama glatke žbuke, a okviri prozora su također izbočenih uglova. Prozorske klupe nose profilirane konzole, a nadstrešnik se nalazi iznad pravokutnoga okvira u koji je umetnut žbukani element profila dijamanta. Friz ispod krovnooga vijenca razrađen je pravokutnim poljima sa sva četiri izbočena ugla.

¹³⁰ Ibid. 131

Robert Reiss, *Jednokatnica u Šipuševoj ulici 6 (Kuća Dubaić)*, 1905. (1. 7. 2022.)

Kuća gradonačelnika Modrušana na križanju Ulice Banija i Ulice A. Starčevića

Jednokatna uglovnica gradonačelnika Gustava Modrušana nalazi se na adresi Starčevićeva ulica 25 i građena je pred kraj 19. st.¹³¹ Zidni plašt prizemlja iznad kamenoga sokla razrađen je glatko žbukanim horizontalnim trakama. Pročelje prema Starčevićevoj ulici odaje dojam simetrije naglašene dvama bočnim rizalitima koji su u prizemnoj zoni na uglovima dodatno razrađeni žbukanom rustikom koja imitira ugaone kamene. Glavni je ulaz toga pročelja smješten u sredinu prizemne zone i naglašen kaneliranim pilastrima u žbuci ispod kojih se nalaze vertikalno usmjerena pravokutna polja profila dijamnta. Pilastri nose žbukanu gredu iznad koje je reljefno razrađeno pravokutno polje koje završava segmentnim lukom. Zona kata započinje frizom dinamiziranim pravokutnim poljima. Prozori zone kata obrubljeni su profiliranim okvirima i iznad njih je nadstrešnik. Prozori rizalitnih dijelova završavaju trokutnim zabatom, a uglovne zone rizalita razrađene su glatko žbukanim pravokutnicima jednake dužine. Sličan se repertoar ponavlja i na pročelju prema Ulici Banija. Uglovni dio najviše je dekorirani dio građevine: iznad prozora prizemne zone vidimo masivne reljefno razrađene konzole koje nose balkon s balustradama, a balkonski je prozor razrađen reljefnom dekoracijom oko prozorskog okvira, profiliranim konzolama i segmentim lukom nadstrešnika.

¹³¹ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 22

Krovna je atika oblikovana u obliku trokutnog zabata, nošena ukošenim konzolama. Zgrada ima danas stambenu namjenu.¹³²

Kuća Modrušan, križanje Ulice Banija i Ulice A. Starčevića, kraj. 19. st.

U nizu ostalih građevine na dugačkom potezu Ulice Banije biti će navedene još jednokatnice kasnoga historicizma koje se nalaze na brojevima 17, 20 i 25, čija su pročelja oblikovana elementima neorenesanse (nadstrešnici u obliku trokutnog zabata, segmentnoga luka, žbukana rustika). Jednokatnica na broju 17 posebno je naglašena pročeljnim erkerom nošenim konzolama s motivom kaneliranog pilastra te raščlambe balustradama. Zgrada je danas stambene namjene.¹³³

4. 1. 3 Palače

Palače se u vrijeme historicizma grade za imućno plemstvo i uži krug najimućnijih građana te su realtivno rijetke. Osim toga, one se grade kao slobodnostojeće građevine, već se smještaju u ulični niz strukture bloka na reprezentativnim gradskim ulicama i trgovima. Nailazimo i na palače čije konstrukcije zauzimaju mjesta starijih zgrada pa se nove historicističke palače adaptiraju ili dograđuju na njihovim mjestima. U Karlovcu nailazimo na nekoliko historicističkih palača, a one predstavljaju arhitekturu visokih stilskih značajki na razini europske arhitekture toga vremena. Značajke ovakvih palača u prvome su redu

¹³² Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 2510/2

¹³³ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 2751/1

dekorativna razrada njezinih pročelja, piano nobile na prvome katu, glavna i sporedna stubišta, odvojeni sadržaji i reprezentativna dvorišta.¹³⁴

4. 1. 3. 1 Karlovačke palače

Palača Vranczany na Trgu bana Petra Zrinskog 7

Stambena poslovna palača obitelji Vranczany građena je u nizu građevina pročeljima okrenutih prema Zrinskom trgu, a dvorišnim dijelom tvori tlocrt u obliku slova „U“ prema Šetalištu dr. Franje Tuđmana. Palaču je dao sagraditi Nikola Vranczany 1869. godine na mjestu gdje su se nalazile ranije drvene građevine. Radi se o reprezentativnoj ranohistoricističkoj palači koja je osim vanjštine očuvala i izvorne predmete pokućstva unutrašnjosti. Kao autor palače u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske, navodi se graditelj Sebastian della Marina, za čiju atribuciju treba pobliže promotriti njegov opus.¹³⁵ Marina Bagarić, s druge strane, predlaže moguću atribuciju Franji Kleinu prema ključnim elementima dekoracije pročelja koji sličje njegovim primjerima u Zagrebu. Također, promatrajući palaču zajedno s mauzolejem obitelji Vranczany na dubovačkom groblju, drugu atribuciju pridaje Ottu von Hoferu. Budući da argumentom o tome kako su braća Vranczany mogla biti u kontaktu s Kleinom preko Ignaca Čivića pl. Rohrskog, kojemu je Klein odrađivao projekte u Bjelovaru, više je vjerojatna atribucija Kleinu.¹³⁶ 1935. godine kuća prelazi u vlasništvo obitelji Šibenik.¹³⁷ Stanko Šibenik izdao je 19. ožujka iste godine zahtjev Gradskom poglavarstvu za adaptacijom prizemne zone u svrhu zamjene vrata i prozora za potrebe lokala te ostale zahtjeve gradskom inženjeru Nikoli Mariću: „lijevi lokal pretvara se u jedan veliki, a desni u dva lokala, prostorije do šetališta pretvorio bih u poslovne prostorije, tako da mjesto sadanjeg prozora dođu vrata istog otvora, u dvorištu se imade urediti garaža umjesto sadanje drvarnice, terasa do šetališta ima se izolirati i na njoj izvesti novi tarac, u prvom spratu provesti preinake tako da budu dva odijeljena stana...“¹³⁸ Svoj je odvjetnički ured u ovoj zgradi imao Ivan Šubašić uoči Drugog svjetskog rata.¹³⁹ Pročelje zgrade u prizemlju je iznad zone sokla razvedeno glatko žbukanim pravokutnim oblicima koji se šire oko prozorskih otvora. Središnji

¹³⁴ Maroević, Ivo. *Prijedlog za tipologiju stambene arhitekture u Zagrebu u drugoj polovini 19. st.* U: Radovi Instituta za povijest umjetnosti. Br. 11 Zagreb, 1987. PP. 170

¹³⁵ Registar Kulturnih Dobara RH, *Palača Vranczany (Z-249)*

¹³⁶ Bagarić, Marina. (9. 10. 2013.) *Arhitekt Otto von Hofer i plemićka obitelj Vranczany-Dobrinović.* U: Radovi Instituta za povijest umjetnosti, br. 37/2013. P. 147

¹³⁷ Radovinović, Radovan. *Stari Karlovac – Ulice, kuće i ljudi.* Karlovac. 2010. P. 121

¹³⁸ Fabac, Biserka. *Palača baruna Dragana Vranczany na Korzu.* U: KaFotka.net.

<https://www.kafotka.net/1882> (Pristupljeno: 6. 8. 2022.)

¹³⁹ Ibid. 142

je prolaz naglašen kamenim polukružnim okvirom sa zaglavnim kamenom i lezenama koje u gornjoj zoni završavaju reljefno razrađenim konzolama koje nose središnji balkon s balustradama na prvom katu. Simetrija zgrade naglašena je i rizalitom vertikalnom zonom koja završava krovnom atikom s raščlambom pomoću konzola i profiliranog krovnog vijenca na čijim se bočnim stranama nalazi po jedna kamena vaza. Zona prvoga kata raščlanjena je glatko žbukanim horizontalnim trakama kojima dominiraju pravokutni prozori i dekoracija vezana uz prozorske okvire. Ispod prozorskih klupa nalaze se pravokutna polja sa središnjim kružnim motivom, omeđena konzolama koje nose kanelirane pilastre. Kapiteli pilastara nose nadstrešnike koji u središtu imaju istaknuti kružni dio vijenca u čijem se središtu nalaze medaljoni s cvjetnim motivom. U središnjem rizalitnom dijelu gornji je kat raščlanjen polukružnim prozorima sa željeznom rešetkomu polukružnom dijelu. Prostor ispod prozorske klupe bočnih prozora razrađen je balustradom. Uz bočne prozore vezan je i reljefno razrađen dekor koji se sastoji od polukružnih pilastara, konzolom, reljefno razrađenim lunetama segmentnoga luka nadstrešnika i poluležećim figurama na nadstrešniku. Središnji je balkonski otvor naglašen parom pilastara (jednim polukružnim i jednim kaneliranim pravokutnoga presjeka). Niz konzola čini vijenac koji nosi segmentni luk nadstrešnika s reljefno razrađenom lunetom, a na njemu se nalazi reljefno razrađeni motiv s dva lava koji pridržavaju grb. U njihovoj se zoni na plohi zida nalaze i dva medaljona s natpisom i naznakom godine gradnje. Palača je danas poslovno-stambene namjene.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1293

Palača Vranyczany u središtu niza, zgrada originalno zamišljenog projekta

Palača Vranyczany danas, nakon preinaka iz 1935./1937. (1. 7. 2022.)

Palača Barako u Vranyczanyjevoj ulici 6

Stambeno poslovnu ugovnicu dali su graditi braća Kosta i Jovan Barako 1872. godine u stilu romantičnog historicizma. Građevina se nalazi na križanju Obale Vladimira Mažuranića i Ulice Ambroza Vranyczanyja. Braća Barako¹⁴¹ bili su veletrgovci žitom i karlovački posjednici. Palaču Barako možemo označiti kao primjer građevine „imućnog karlovačkog trgovačkog sloja“.¹⁴² U dvorišnom dijelu palače bila su smještena skladišta u kojima se skladištila roba dovezena lađama po Kupi. Ondje se roba prodavala, tovarila na kola i mazge, a podno kuće nalazilo se i lađarsko pristanište „Bajer“.¹⁴³ Jednokatna ugovnica je u zoni prizemlja iznad kamenog sokla raščlanjena glatko žbukanom plohom zida u vidu horizontalnih traka. Prizemna je zona rastvorena velikim pravokutnim prozorima poslovnog lokala koji iznad prozora završavaju polukružnim vijencem s reljefnim oblikovanje (danas izostaje reljefno oblikovanje, što je vidljivo na slikama). Pročelje ukazuje na simetričnost, kako s Mažuranićeve obale, tako i prema Vranyczanyjevoj ulici, što je posebno naglašeno središnjim i bočnim rizalitima, odnosno ugaonim istaknutim dijelom. Na slikama je vidljivo kako je napravljena velika preinaka u zoni kata, što se tiče dekorativnog ukrasa vezanih uz prozorske otvore i razradu središnjeg rizalita. Prozori na katu bili su raščlanjeni reljefnim ukrasima iznad prozora u zoni luka i lunete razrađene gotičkim repertoarom četverolisnih otvora. Ploha zida ostala je iste obrade u glatkoj žbuci i raščlambe u vidu horizontalnih traka. Razrada krovna vijenca započinje nizom slijepih lukova koji podsjećaju na gotički repertoar dekoracije, zatim slijedi niz kvadratnih polja u profilu dijamanta i profilirani gornji vijenac. Dekorativno su najrazrađenije rizalitne zone u vidu izduženih pilastara s reljefnim oblikovanjem u razini slijepih lukova zone kata. Rizalitna izbočenja također završavaju nizom slijepih lukova, a krovne su atike istaknute kapitelima pilastara, geometrijskim izbočenjima u obliku polukruga ili trokuta te dekorativnim repertoarom malih kupola na vrhu atika. Stanje danas ukazuje na redukciju dekorativnih elemenata u zoni kata i rizalitim dijelovima. Danas se u palači nalazi Konzervatorski odjel u Karlovcu, a u vlasništvu Srpske pravoslavne crkvene općine.¹⁴⁴

¹⁴¹ Jovan Barako bio je povjerenik u karlovačkom „sirotinjskom povjerenstvu“, a Kosta Barako gradski vijećnik i predsjednik pravoslavne općine. Poznati su kao gradski dobrotvori jer su pomagali školama, kulturnim društvima, bolnicama i siromašnim učenicima. Kosta je oženio Floru Skuglievich, a Jovan Eufemiju Subotić.

¹⁴² Fabac, Biserka. *Vraniczanyjeva ulica*. U: KaFotka.net. <https://www.kafotka.net/2989> (Pristupljeno: 6. 8. 2022.)

¹⁴³ Ibid. 145

¹⁴⁴ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1417

Palača Barako s članovima obitelji, preuzeto s KaFotka

Palača Barako, stanje danas (1. 7. 2022.)

Palača Fröhlich na križanju Zrinskoga trga i Ulice A. Vranyczanyja

Uglovnu palaču Fröhlich dala su izgraditi braća Mavro mlađi i Ljudevit Fröhlich, koji su bili sinovi banijanskoga veletrgovca Alberta Fröhlicha.¹⁴⁵ Palača je izgrađena 1918. godine na mjestu starije trokatnice koja je bila u vlasništvu Abela Lukšića (vjerojatno bila izgrađena za vrijeme francuske okupacije 1809. – 1813.). Braća Fröhlich zatražili su građevinsku dozvolu 4. 10. 1917. od Poglavarstva slobodnog i kraljevskog grada Karlovca, a Odluka o konačnom rješenju molbe donesena je 16. 8. 1917. godine. Dozvola je izdana uz sljedeće uvjete: „1. da se drži točno predloženih i ispravljenih nacрта, 2. oborinske vode i fekalije imadu se odvesti kanalom, koji mora biti postavljen nad veliku vodu, 3. hodnik se imade providiti sa prozorom prema stubištu, 4. prilaz na tavan imade se jednim spojnim hodnikom izvesti“.¹⁴⁶ Spomenuto poglavarstvo 12. 11. 1919. donosi stambenu dozvolu, a kućni broj ostaje isti kao što je imala i porušena zgrada na istom mjestu.¹⁴⁷ Danas je u palači Fröhlich smještena Županija. Uglovna dvokatnica ima tlocrt u obliku nepravilnog slova „U“, a oba su pročelja oblikovana sličnim dekorativnim i konstruktivnim elementima, s rizalito istaknutim središnjim dijelom. Zona prizemlja iznad kamenoga sokla razrađena je žbukanom rustikom s elementima horizontalnih traka u rizalitim zonama. Glavni ulaz u palaču nalazi se s bočne lijeve strane prema Vranyczanyjevoj ulici u obliku trifore sa širim središnjim lukom. Isti oblik trifore ponavlja se i s desne bočne strane. Prizemlje je prema Zrinskom trgu rastvoreno biforama spojenim sljubnicama. U zoni rizalita, prizemlje je rastvoreno velikim polukružnim prozorom sa zaglavnim kamenom u obliku reljefno razrađenih konzola. Zona prvoga i drugoga kata rastvorena je pravokutnim biforama koje su ispod prozorske klupe raščlanjene balustradama, dok su prozori prvoga kata u rizalitim verikalama izraženi pravokutnim poljem ispod prozorske klupe, odnosno reljefnim oblikovanjem žbuke ispod prozorskih nadstrešnika koji podsjećaju na barokne elemente dekoracije. Zone katova rizalita raščlanjene su visokim redom kaneliranih pilastara u paru koji su u gornjoj zoni spojeni kontinuiranim profiliranim vijencem. Krovni je vijenac razrađen reljefnim oblicima jonskog vijenca. U rizalitim su zonama istaknute i krovne atike s reljefno razrađenim motivima. Palača se nalazi na popisu pojedinačno

¹⁴⁵ Albert Fröhlich (1842. – 1908.) bavio se prodajom karbita za acetilensku rasvjetu. Sinovi Mavro mlađi i Ljudevit unaprijedili su očev posao, a bavili su se i proizvodnjom žestokih pića, kao što su likeri, rum, voćne rakije i trgovina na veliko. Proizvodnja alkohola odvijala se u njihovom podrumu pa su Karlovčani ovu palaču nazivali i „špiritovka“ (od njem. Spirit: žestoki alkohol) do 1940ih godina. Obitelj Fröhlich stradala je u holokaustu.

¹⁴⁶ Fabac, Biserka. *Izgradnja palače Frohlich – Zrinski trg*. U: KaFotka.net. <https://www.kafotka.net/2734> (Pristupljeno: 7. 8. 2022.)

¹⁴⁷ Ibid. 148

zaštićenih nepokretnih kulturnih dobara (Z-7414).¹⁴⁸ Na starijoj fotografiji vidimo kako je došlo do preinaka u oblikovanju bočnih strana palače jer su nakon izgradnje palače postojali balkoni na prvom i drugom katu. Oni su danas zazidani i otvoreni prozorima s balustradama. Danas se u palači nalazi sjedište Karlovačke županije. U unutrašnjosti palače, kao i u ostale dvije (Palača Vranyczany i Palača Barako), ostali su sačuvani detalji iz vremena u kojem su građene: podne pločice, zidni oslici ulaznog predvorja, stubišne ograde, ukrasne skulpture stepeništa, ali i namještaj interijera.

Palača Fröhlich nakon izgradnje, Izvor: KaFotka

Palača Fröhlich, 1918., stanje danas (29. 6. 2022.)

¹⁴⁸ Registar Kulturnih Dobra RH, *Palača u ulici Ambroza Vranyczanyja 2 (Z-7414)*

Palača Reiner u Ulici Augusta Cesarca 3 (Glazbena škola)

Jednokatnu poslovno-stambenu palaču dao je graditi Vilim Reiner krajem 19. st. (oko 1890.) nakon rušenja gradskih bedema na česticama s vrtovima. Građevina se pripisuje autoru Zagrepčanu Đuri Carneluttiju, istom autoru koji je izgradio karlovačko kazalište „Zorin dom“. Radi se o palači kasnoga historicizma u stilu neorenesanse. Trgovac V. Reiner iznajmio je prizemlje zgrade Pučkoj štedionici, a svoj je stan imao na prvome katu.¹⁴⁹ Vlasnik je dao urediti i mali park sa stablima smreka, borova i primjerkom žalosne bukve ispred palače koji se prostirao do šanca.¹⁵⁰ Simetrija pročelja ostvarena je rasporedom prozora i središnjeg ulaza te položajem bočnih rizalita. Prizemna je zona iznad kamenog sokla i podrumskih otvora raščlanjena glatko žbukanom pravokutnicima u središnjem dijelu, odnosno žbukanom rustikom u zoni bočnih rizalita. Otvori u prizemnoj zoni imaju polukružni oblik, a ulaz je dodatno naglašen kaneliranim pilastrima. Iznad ulaza se nalaze reljefno razrađene konzole koje nose središnji balkon s balustradama. Zona kata raščlanjena je pravokutnim prozorima s profiliranim okvirima i uskim pilastrima koji završavaju profiliranim konzolama koje nose nadstrešnike. Oblik nadstrešnika izmjenjuje se u vidu segmentnih lukova i trokutastih zabata. U zoni rizalita nalaze se po dva prozora, koji su ispod prozorske klupe dekorirani balustradama, raščlanjeni su pilastrima koji nose gredu i trokutasti zabat profiliran oblicima jonskoga vijenca. Rizalitne zone na uglovima su naglašene žbukanom rustikom koja imitira ugaone kamene. Zona kata završava raščlanjenim vijencem koji je u donjoj zoni profiliran horizontalnim trakama, a u gornjoj je zoni razrađen reljefno razrađenim konzolama između kojih su smješteni kvadratni otvori s rešetkama koje imitiraju tranzene. Duž pročelja kontinuirana i krovna atika koja je razrađena balustradama u središnjoj zoni, a rizalitne su zone pune zidne plohe s geometrijskim elementima kuga i pravokutnika.

¹⁴⁹ Prelog, Milan; Lay, Ivan et. al. *Karlovac - Analitičke studije karlovačke "Zvijezde"*. 13. 7. 1979., P. 225

¹⁵⁰ Prelog, Milan; Lay, Ivan et. al. *Karlovac - Analitičke studije karlovačke "Zvijezde"*. 13. 7. 1979., P. 229

Đuro Carnelutti, *Palača Reiner* (danas Glazbena škola), 1890., Ulica Augusta Cesarca 3 (Fotografija preuzeta sa službene stranice Glazbene škole: www.glazbena-ka.hr)

4. 2 Kuće za kombinirano stanovanje

Kuće za kombinirano stanovanje grade se u isto vrijeme kao i ostali tipovi stambene gradnje, no one su sve češće krajem 19. st. Uobičajeno je za ovaj tip građevine da vlasnik ima stan na reprezentativnom katu, a u prizemlju i na drugim katovima nalazimo stanove za najam ili druge sadržaje. Obzirom na takvu preraspodjelu prostorijske unutrašnjosti, dekorativni raspored pročelja može slijediti homogenost s interijerom ili pak imati autonomnu dekoraciju duž cijeloga pročelja, bez obzira na unutrašnji raspored. Ovaj je tip građevina rijedak među prizemnicama i jendokatnicama, a najčešći je među dvokatnicama i višekatnicama.¹⁵¹ U Karlovcu su najviše historicističke građevine u vidu dvokatnica koje imaju i moguće potkrovlje.

4. 2. 1 Jednokatnice s trgovinom ili radionicom

Tip građevine na čijem prvom katu živi vlasnik, a u prizemlju se nalazi njegova trgovina ili radionica, vuče još iz ranijih razdoblja kad se nije običavalo odvajati mjesto stanovanja i

¹⁵¹ Maroević, Ivo. *Prijedlog za tipologiju stambene arhitekture u Zagrebu u drugoj polovini 19. st.* U: Radovi Instituta za povijest umjetnosti. Br. 11 Zagreb, 1987. PP. 174

mjesto rada. Ovaj tip arhitekture bio je tipičan za drugu polovicu 19. st. i to za podgrađa i za manja trgovišta, odnosno manja provincijska mjesta kao što je bio i Karlovac. Krajem stoljeća, sve su češće i adaptacije prizemlja u prostore lokala, odnosno trgovina za iznajmljivanje.¹⁵²

Neufeldova kuća u Radićevoj ulici br. 12

Kuća koju prema stilskim karakteristikama svrstavamo u romantični historicizam nalazi se na uglu Radićeve ulice i Ulice kralja Tomislava. Stara Neufeldova kuća izgorjela je u požaru 1860ih godina, a na njenome mjestu trgovac Heinrich Neufeld daje izgraditi novu kuću 1870ih godina. Smatra se da je njegova kuća bila prva u gradu u kojoj je stanovala židovska obitelj i imala trgovinu kožom te uz to imala i mjenjačnicu.¹⁵³ U prizemlju je kasnije postojala kavana "Keisser Kaffeehaus" pa kavana "Bartel", a od 1897. kavana "Secession". U 20. st. je postojala kavana "Aeroplan". Prostor mjenjačnice prema Radićevoj ulici bio je kasnije namijenjen knjižari "Jelača". Iako njezin projektant nije poznat, gradnja se može pripisati karlovačkom graditelju Ernestu Mühlbaueru.¹⁵⁴ Zgrada ima tlocrt u obliku slova "L" s glavnim ulazom iz Radićeve ulice, s većim preinakama u zoni prizemlja s Ulice kralja Tomislava. Prizemna se zona otvara velikim pravokutnim otvorima koji su uokvireni žbukanim polukružnim završetkom. Ploha zida je glatka, a raščlanjuju ju sistemi pilastara. Prijelaz iz donje zone u zonu prvoga kata naznačen je profiliranim vijencem. Dekoracija i otvorenost prozorima slijedi ritam rasporeda u donjoj zoni. Pravokutni prozorski otvori uokvireni su prozorskim okvirima koji gornjoj zoni završavaju segmentnim završetkom ukrašeni vegetabilnim motivom lista, a ispod prozora čine naznačene pravokutne okviri bez dekoracije unutrašnjeg dijela. U potkrovnoj zoni otvoreni su mali polukružni otvori (bifore i monofore) zatvorene rešetkama u obliku romaničkih tranzena. Ispod krovnoga vijenca u žbuci je izveden ukras u obliku isprepletenih visećih lukova. Ploha zida u zoni kata je izvedena žbukanim plitkim pravokutnicima glatkoga oplošja. Zgrada je u unutrašnjosti prizemlja svođena pruskim svodovima različitih razina. Dvorišno je krilo bilo rastvoreno arkadama, no one su danas zazidane kako bi se stvorio novi prostor za stanovanje. Zgrada je danas poslovno-stambene namjene.¹⁵⁵

¹⁵² Ibid. 153

¹⁵³ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 486

¹⁵⁴ Radovinović, Radovan. *Stari Karlovac – Ulice, kuće i ljudi*. Karlovac. 2010. P. 77

¹⁵⁵ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1263

Ernest Mühlbauer (?), *Neufeldova kuća*, 1870ih, Radićeva ulica 12 (29. 6. 2022.)

Uglovnica Radićeve i Kukuljuvićeve ulice

Uglovnica je sagrađena krajem 19. st. na mjestu ranijih baroknih kuća. Zgrada je specifična po tornjastom istaku na uglu i neostilskim osobinama u čijem se prizemlju nalazi trgovački lokal (danas “Ghetaldus optika”). 1933. Godine kuća je bila u vlasništvu Štefanije Mutavdijić.¹⁵⁶ U prizemnoj zoni iznad kamene baze zidni je plašt raščlanjen glatkim žbukanim pravokutnicima u pravilnom horizontalnom nizu. Prizemlje je raščlanjeno velikim pravokutnim otvorima gdje se nalazio stan za iznajmljivanje. Zona između prizemlja i kata naznačena je užom horizontalnom trakom omeđenom žbukanim profiliranim vijencima. Horizontalna traka je razrađena pravokutnim zonama glatke zidne plohe naznačene drugom bojom. Zona kata raščlanjena je prozorskim otvorima koji su naznačeni žbukanim okvirima na čijem je središtu iznad prozora naznačen zaglavni kamenom. Vertikalni naglasak na uglu zgrade naglašen je pilastrima koji kontinuiraju od prizemlja do vrha ugaonog tornjića koji završava četveroslivnim polukružnim krovom. Kat je imao namjenu stanovanja vlasnika i imao je jednu mansardnu sobu.¹⁵⁷ Zgrada ima prostorije stambene namjene u prizemlju, dok su na katu stambeni prostori.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Prelog, Milan; Lay, Ivan et. al. *Karlovac - Analitičke studije karlovačke “Zvijezde”*. 13. 7. 1979., P. 11

¹⁵⁷ Ibid. 83

¹⁵⁸ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1144

Uglovnica na adresi Ulica I. K. Sakcinskog 1, kraj 19. St. (29. 6. 2022.)

Uglovnica Kamila Badovinca u Haulikovoj ulici 8

Uglovnica se nalazi na adresi Haulikova ulica 8 i jednokatna je kuća u kojoj je u prizemlju bila smještena trgovina Kamila Badovinca, a na katu njegov stan. Podignuta je na čestici na kojoj je bila sagrađena kuća krojača Tome Ponekovića iz 17. st. Badovinčeva je kuća na uglu Radićeve i Haulikove ulice u stilu romantičnog historicizma, imala je nadsvođeno prizemlje i podrum u kojem je bio smješten trgovački prostor, a na katu je bio luksuzni stan vlasnika.¹⁵⁹ Kamilo Badovinac (1849. - 1918.) bio je veletrgovac i javni djelatnik koji je u ovoj kući osnovao veletrovinu bojama, lakovima i kolonijalnom robom.¹⁶⁰ Graditelj ove kuće nije nam poznat. Baza kuće opločena je kamenom, a u prizemnoj zoni zidna je ploha raščlanjena glatko žbukanim pravokutnicima u horizontalnom nizu. Zona prema katu određena je horizontalnom trakom omeđenom dvama profiliranim vijencima, nakon čega slijedi zona kata koja je rastvorena pravokutnim prozorima koji su omeđeni kamenim okvirima. Iznad svakoga se prozora nalazi prozorska kruna, iznad koje slijedi uska traka horizontalnoga vijenca pa

¹⁵⁹ Ibid. 83, P. 627

¹⁶⁰ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 18

završna traka ispod krovnoga vijenca koja je raščlanjena malim kvadratnim otvorima u paru, koji imaju tranzene sa središnjim četverolisnim otvorom. Zgrada ima poslovnu namjenu u vlasništvu Grada Karlovca.¹⁶¹

Kuća Kamila Badovinca, Haulikova ulica 8, kraj 19./poč. 20. st. (Preuzeto s Google-a: 29. 7. 2022.)

Kuća u Ulici Grgura Ninskog 1 (Kuća apoteke “K crnom orlu”)

Jednokatnica na spomenutoj adresi jedno je od prvih najboljih radova Ernesta Mühlbauera. Prema čistoj plohi zidne plohe i minimalnoj raščlambi zidne dekoracije zaključujemo da se radi o primjeru romantičnog historicizma. Kuća je u prizemnoj zoni, gdje je bila ljekarna “K crnom orlu”, imala visoke uske ulaze veže sa segmentno zaključanim kamenim nadvratnicima. Katovi su bili razdijeljeni nazupčenim kordonskim vijencem. Visoki prozori kata bili su završeni dekoriranim nadstrešnicama. Današnje stanje pokazuje da je zona kata odijeljena uskim profiliranim vijencem i rastvorena pravokutnim prozorima sa žbukanim okvirima iznad kojih je prozorska kruna. Ispod krovnoga vijenca vidimo usku horizontalnu traku u kojoj se nalaze maleni kvadratni otvori, svaki iznad prozora zone kata čime se tvori simetrija razrade pročelja. Tlocrtni je raspored ostao sačuvan, kao i originalna namjena:

¹⁶¹ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1149

ljekarna, dok je na katu izvršena adaptacija novoga stana.¹⁶² Zgrada ima danas poslovne prostorije u prizemlju, a na prvome je katu stambeni prostor.¹⁶³

E. Mühlbauer, *Kuća u Ulici G. Ninskog na broju 1*, nakon 1855. (Preuzeto s Google-a: 29. 7. 2022.)

Uglovnica u Šimunićevoj ulici 7

Jednokatna uglovnica u Šimunićevoj ulici 7 predstavlja stereotipni tip uglovnice kasnoga historicizma. Građena je prema projektu zagrebačkog graditelja Hinka Riesznera 1897. Godine, a gradnju je izveo karlovački građevinski poduzetnik Grga Žnidarčić za naručitelja Ivana Rupčića. Uglovnica se nalazi u nizu dviju stambenih neostilskih građevina na adresama Šimunićeva 9 (građena godinu kasnije) i Šimunićeva 11 (starija kuća s preuređenom fasadom u historijskom stilu). Sve su spomenute građevine u izrazito derutnom stanju, što je vidljivo na slici uglovnice.¹⁶⁴ Inače obrtnički dio Zvijezde, u 19. je stoljeću počelo naseljevati sve više intelektualaca i prosvjetnih djelatnika, što je bilo posljedicom smještaja Djevojačke škole, tiskara i poštanskog ureda u sjeveroistočni dio grada.¹⁶⁵ Pročelje uglovnice u prizemnoj je zoni razrađeno žbukanim pravokutnicima u pravilnom horizontalnom nizu, otvori su pravokutnoga oblika. Zona između prizemlja i kata odijeljena je nizom profiliranih vijenaca

¹⁶² Ibid. 83, P. 209

¹⁶³ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1073

¹⁶⁴ Ibid. 83, P. 478

¹⁶⁵ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 553

koji tvore horizontalne uske trake. Gornja traka raščlanjena je žbukanim pravokutnim poljima koja se nižu ispod svakoga prozora na katu. Zidni plašt zone kata je glatke obrade, a raščlanjen je dekoracijom prozorskih okvira i trokutnim zabatima iznad prozora. Ispod krova se nalazi profilirani krovni vijenac. Uglovni je dio dodatno razrađen pilastrima koji pridaju vertikalnoj dinamici zidnoga plašta. Također, krovni je uglovni dio podignut za jednu trećinu krovnom atikom, čiji ugaoni dio slijedi vertikalnu raščlambu zone kata. U središnjem je dijelu atike naznačen i medaljon sa slovom “R“, inicijalom prezimena naručitelja Rupčića. Zgradu je 2018. godine kupila Županija od privatnog vlasnika.¹⁶⁶

Sličnim oblikovnim i konstruktivnim elementima razrađena je i uglovnica na Mažuranićevoj obali na broju 6. Radi se o kući Janka Štajcera izgređene 1895. godine prema projektu G. Žnidarčića. Zgrada ima danas poslovno-stambenu namjenu.¹⁶⁷ Pored nje, na Mažuranićevoj obali na br. 5 izgrađena je 1900. godine jednokatnica skromnije razrade dekoracije pročelja. Za Mažuranićevu je obalu značajan požar 1886. koji je uništio nekoliko kuća u nizu, a nakon kojega se u stilu kasnoga historicizma grade jednokatnice.¹⁶⁸ U Zgradi na broju 5 je danas smješten Zavod za javno zdravstvo.¹⁶⁹

Hinko Rieszner i G. Žnidarčić, *Jednokatna uglovnica u Šimunićevoj ulici 7*, 1897. (s desne strane: neostilske jednokatnice na adresi Šimunićeva 9 i 11)

¹⁶⁶ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1027

¹⁶⁷ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1437

¹⁶⁸ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 554

¹⁶⁹ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1434/1

Grga Žnidarčić, Uglovnica na Mažuranićevoj ulici 6 (Kuća Janka Štajcera), 1895.

Jednokatnica u Ulici Rakovac na br. 8

Na Rakovcu su se 1863. godine nalazile isključivo samostojeće kuće uz cestu s dvorišnim gospodarskim zgradama, a iza njih velike parcele s vrtovima. Tek će kasnije nastajati ulični niz zgrada, među kojima i jednokatnica na broju 8.¹⁷⁰ Jednokatnica je prema svojim stilskim elementima dekoracije primjer zrelog historicizma u Karlovcu nastala na prijelazu stoljeća.¹⁷¹ Pročelje jednokatnice svojim otvorima i raščlambom zidne dekoracije upućuje na simetriju građevine koja je u prizemnoj zoni rastvorena pravokutnim otvorima, a zidna ploha obrađena je u glatkoj žbuci oblika pravokutnika u pravilnim horizontalnim nizovima te vertikalnim nizovima u zoni iznad prozora. Zona kata iznad profiliranog vijenca dekorativno je raščlanjena pilastrima, koji nose krovini vijenac, na bočnim izbočenim dijelovima fasade. Izbočeni dijelovi u zoni kata dodatno su naglašeni dekoracijom prozorskih okvira iznad kojih se nalazi trokutni zabat, a ispod prozora je dekoracija uspostavljena nizom slijepih balustrada. Središnji je dio raščlanjen trima prozorima koji su uokvireni žbukom i profiliranim nadstrešnikom. Zgrada se danas sastoji od poslovnog prostora u prizemlju i jednoga stana na katu.¹⁷²

¹⁷⁰ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 491

¹⁷¹ Ibid. 82

¹⁷² Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1920

Zrelohistoricistička jednokatnica u Ulici Rakovac 8 (1. 7. 2022.)

Jednokatnica u Ulici Rakovac na br. 19

Jednokatnica se nalazi nasuprot jednokatnice na br. 8 i također je primjer zreloga historicizma te nastala na prijelazu stoljeća.¹⁷³ Njezin nam graditelj, kao ni prijašnje građevine, nije poznat. Radi se o građevini koja svojom raščlambom otvora i dekoracije uspostavlja simetriju. U prizemnoj zoni plašt zida je raščlanjen glatko žbukanim pravokutnicima u horizontalnim nizovima. Zona između prizemlja i kata naznačena je uskom trakom omeđenom profiliranim vijencima, od kojih se na gornji naslanjaju kratke konzole koje nose podprozornike. Prozori u zoni kata omeđeni su žbukanim okvirima iznad kojih vidimo zaglavni kamen i nadstrešnike. Ispod krovnooga vijenca vidimo horizontalnu traku koja je raščlanjena okruglim otvorima koji slijede raspored prozora. Središnja je zona pročelja istaknuta rizalitom prema ulici i u zoni kata naglašena pilastrima ukrašenih kapitela. Ona se također izdvaja od ostatka zgrade atikom koja se na krajevima naglašava elementom pravokutnika i polukružnice obrubljene žbukanim dijelom. Zgrada ima danas poslovno-stambenu namjenu i garažni prostor.¹⁷⁴

¹⁷³ Ibid. 82

¹⁷⁴ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1870/1

Zrelohistoricistička jednokatnica u Ulici Rakovac 19 (1. 7. 2022.)

Kuća Purebl (Velika kavana) na Šetalištu dr. Franje Tuđmana 1

Građevina je nastala prema projektu Ernesta Mühlbauera 1874. godine, a naručitelj je bio trgovac i društveni djelatnik Josip Purebl. Kuća se nalazi na uglu Radićeve ulice i Zrinskog trga i prva je u nizu prema tzv. Velikoj promeni. U njenom je prizemlju bila smještena jedna od prvih gradskih kavana (otvorena je 1875. god.) s oslikanom unutrašnjošću (D. Inchiostri), no oslik danas nije očuvan.¹⁷⁵ Na mjestu gdje je izgrađena, poznato je da je Demetar Musulin imao gospodarske zgrade. Poznatiji kavanari koji su imali kavanu u zakupu bili su poznati dobrotvor Lavoslav Rokсандić koji je obnašao i dužnost blagajnika Društva za poljepšanje grada, a zatim Radivoj Hafner. Između dva svjetska rata kavanar je bio Dragutin Mataković kada je u kavani bilo sjedište karlovačkog šahovskog kluba.¹⁷⁶ Tradicija kavane održala se do danas pa je u njoj smješten poznati karlovački "Papa's bar". Radi se o primjeru zreloga historicizma čiji je zidni plašt prizemlja razrađen žbukanim pravokutnicima u horizontalnom nizu, nakon kojega slijede dvije horizontalne trake. U zoni kata zidni je plašt raščlanjen prozorima koji imaju žbukane okvire iznad kojih se nalaze trokutni zabati. U pročelju prema Šetalištu vidimo da je postignuta simetrija pri razmještanju otvora i dekoracije, a ona je dodatno naglašena izbočenim bočnim rizalitima. U zoni kata vidimo dodatnu raščlambu pilastrima s dekoriranim kapitelima. Oni nose profilirani vijenac iznad koje slijedi horizontalni niz raščlanjen malim kvadratnim otvorima koji slijede dinamiku otvora iz niže razine. Krovni vijenac je u donjoj zoni razrađen dentima, a dodatno je naglašen u izbočenim zonama

¹⁷⁵ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 609

¹⁷⁶ Ibid. 82, P. 138

građevine. Zgrada se nalazi na Listi zaštićenih nepokretnih kulturnih dobara (Z-257).¹⁷⁷ Namjene je zgrade poslovna, no ima i dva stana na prvome katu.¹⁷⁸ Općenito, Velika promenada ili današnje Šetalište formiralo se 1781., nakon što su dopuštene gradnje uz tvrđavski šanac. Od poč. 19. st. dopušteno je građenje čvrstim materijalima (prije se smjelo graditi isključivo u drvu).¹⁷⁹

E. Mühlbauer, *Kuća Purebl (Velika kavana)*, 1874., Šetalište dr. Franje Tuđmana 1

Jednokatnica na Trgu bana Petra Zrinskog 5 (Kuća Banjanin)

Jednokatnica na Zrinskom trgu 5 jedna je u nizu zgrada koja je pročeljem orijentirana prema Trgu, a s prizemnicom na Šetalištu dr. Franje Tuđmana 3 zatvara unutrašnje dvorište. Dao ju je graditi veletrgovac Dane Banjanin osamdesetih godina 19. st. na mjestu drvene građevine jednakog tlocrta. Građevina se nalazi na Listi nepokretne zaštićene kulturne baštine (Z-248).¹⁸⁰ Kuća prelazi u vlasništvo Gavre Markovića od 1930. godine.¹⁸¹ Građevina je u prizemnoj zoni potpuno prestrukturirana za poslovne trgovačke namjene, a zona visokog kata ukazuje na kasni bidermajerski stil. Pročelje je u zoni kata raščlanjeno izduženim pravokutnim prozorima koje uokviruju žbukani pilastri s dekoriranim kapitelima. Središnji je prozor naglašen s po dva para pilastara. Ispod prozora je naznačena horizontalna traka raščlanjena

¹⁷⁷ Registar Kulturnih Dobara RH, *Zgrada (Z-257)*

¹⁷⁸ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1290/1

¹⁷⁹ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 609

¹⁸⁰ Registar Kulturnih Dobara RH, *Zgrada (Z-248)*

¹⁸¹ Ibid. 84, P. 121

izduženim rombovima u žbuci, a gornji je dio naznačen elementom koji podsjeća na ključni kamen. Pilastri imitiraju nosače koji nosi dvostruki grednjak na vrhu kojega je trokutni zabat. Iznad zabata slijedi profilirani vijenac. Ispod krovnooga se vijenca nalazi uska horizontalna traka u kojoj su otvorene male kvadratne bifore. Jednokatnice u nizu na brojevima 17 i 19 primjeri su klasicističke arhitekture prve polovine 19. st. građene za bogatiji karlovački sloj, od kojih ona na broju 17 ima nadogradnje iz 1860. godine, no skromnijeg repertoara historicističke razrade. Zgrada ima prostorije poslovne namjene u prizemlju, dok je na prvome katu jedan trosobni stan u privatnom vlasništvu.¹⁸²

Kuća Banjanin na Zrinskom trgu 5, 1880ih (1. 7. 2022.)

Uglovnica u Šebetićevoj ulici 2 (Nova kuća Türk)

Na mjestu današnje kuće nalazila se starija sagrađena još 1730ih za vojne potrebe, a u njoj se kasnije nalazila gostionica "Neuwelt". Na mjestu građevine se 1834. godine nalazila veletrgovina drvima Franje Türka, a nakon velikog požara 1866. obnovljena je (očuvana je starija konstrukcija, obnovljena 1880ih) u stilu romantičnog historicizma s bogatim detaljima profilacije.¹⁸³ 1918. godine kuća je prodana tvorničaru kože Andriji Jakilu. U zgradi su prije Prvog svj. rata djelovali Talijanski kulturni centar i još neka društva. Od sredine 20. st. u zgradi su Mjesno sindikalno vijeće i Klub kulturnih i javnih radnika, šahovski klub i Radničko sveučilište.¹⁸⁴ Zidna ploha prizemne zone raščlanjena je horizontalnim pravokutnicima, a

¹⁸² Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1292/1

¹⁸³ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 591

¹⁸⁴ Ibid. 84, P. 98

otvori prozora i vrata uokvireni su profiliranim okvirima. Prozori imaju dodatno raščlanjene gornje zone okvira s vertikalno usmjerenim pravokutnicima. Prizemna zona završava dekorativnim frizom motiva lišća omeđenim profiliranim vijencima. Zona kata razrađena je plitko žbukanim pravokutnicima glatke plohe. Najznačajnija dekoracija vezana je uz obradu reljefnih ukrasa oko prozora na katu. Prozori su, osim profiliranim okvirom, omeđeni pilastrima koji u donjoj zoni završavaju poligonalnim i stožastim ukrasom koji podsjeća na gotičke ukrasne elemente fījala. U zoni iznad prozora vidimo reljefno razrađena polja s florealnim motivima. Iznad nadstrešnika prozora nalazi se simetrični reljefni ukras s motivima vitica i lišća. Potkrovnja je zona, ispod krovnoha vijenca, razrađena visećim lukovima između kojih se nalaze otvori s umetnutom rešetkom koja podsjeća na tranzenu. Na uglu zgrade prema Trgu Matije Gupca, zgrada ima istaknuti element koji se sastoji od istaknutih poligonalnih pilastara, geometrijskih polja zidne plohe i kružnih otvora s četverolistom koji podsjećaju na gotički repertoar dekoracije. Zgrada ima poslovnu namjenu, a u vlasništvu je Srpskog narodnog vijeća.¹⁸⁵

Uglovnica u Šebetićevoj ulici 2 (Nova kuća Türk), 1880ih

¹⁸⁵ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1382

Uglovnica u Šebetićevoj ulici 4 (Kuća Bunete), 1880ih

Uglovnicu je sagradila nakon velikog požara 1866. godine obitelj Buneta na mjestu starije drvene kuće u kojoj je osnovana Narodna čitaonica „Ilirskog čitanja društvo“. Kuća ima očuvanu stariju konstrukciju, a pročelje bogatim detaljima profilacije ostvaruje klasifikaciju stila romantičnog historicizma.¹⁸⁶ Raščlamba pročelja u prizemnoj zoni ostvarena je pravokutnim žbukanim poljima glatke plohe. Polje iznad glavnoga polukružnoga ulaza dekorirano je simetričnim elementima vitica i medaljonima. Između prizemne zone i zone kata označeno je dvama vijencima, od kojih je niži dekoriran reljefnim četverolistima, a gornji je vijenac profiliran. Zona kata raščlanjena je pravokutnim prozorima koji su dodatno naznačeni reljefno dekoriranom pravokutnom plohom ispod prozorske klupe. Bočne su strane prozora omeđene uskim pilastrima koji imitiraju funkciju nosača širokog arhitrava čiste plohe iznad prozora, a ispod profiliranog nadstrešnika. Horizontalna traka ispod krovnoga vijenca dekorirana je pravokutnim reljefno razrađenim poljima koja slijede u paru, a između njih je postavljen uski pravokutni otvor s rešetkom koja imitira tranzenu. Zgrada ima prostorije poslovne namjene u prizemlju, dok se na katu nalaze stanovi.¹⁸⁷

Uglovnica u Šebetićevoj ulici 4 (Kuća Bunete), 1880ih

¹⁸⁶ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 550

¹⁸⁷ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1383

Jednokatnica u Preradovićevoj ulici 5

Jednokatnica u Preradovićevoj ulici 5 izgrađena je 1870. godine.¹⁸⁸ Prema dekoraciji pročelja zone kata možemo zaključiti da se radi o primjeru romantičnog romantizma koji podsjeća na jednokatnicu u Mažuranićevoj ulici na broju 6. Premda joj graditelj nije poznat, može se predložiti atribucija E. Mühlbaueru zbog dekoracije koju je ostvario u Mažuranićevoj 6. U zoni prizemlja zidna je ploha razrađena glatko žbukanim oblicima pravokutnika u horizontalnom nizu i vertikalnom nizu u zonama iznad ulaza i prozora. Zidna je ploha također razrađena lezenama koje u zoni krovnooga vijenca završavaju kvadratnim poljem s reljefnom florealnom dekoracijom. Zona kata započinje uskim vijencem u kojemu raspoznajemo reljefno obrađen motiv četverolista u kvadratnim poljima. Pročelje je u gornjoj zoni raščlanjeno parovima uskih lezena, zidna je ploha obrađena u glatko žbukanim horizontalnim trakama, a polukružni prozori dodatno su naglašeni profilno razrađenom dekoracijom žbuke. Pravokutna polja ispod prozorskih klupa razrađena su središnjim medaljonom oko kojega su reljefno obrađeni motivi vitica i lišća. Iznad prozora vidimo profilirani polukružni luk ili pravokutnim lukom koji ima istaknuti polukružni dio nad središtem (središnji prozor). Lukovi završavaju stožastim oblikom pupoljka. U lunetama lukova vidimo reljefno obrađene motive rozete (polukružnica) u čije su dijelove upisani medaljoni. Nad prozorskim vijencima vidimo simetričnu reljefnu dekoraciju s motivima svitaka, lišća i vitica. Krovni vijenac također je reljefno obrađen varijantom kordonskog vijenca s izduženim reljefno obrađenim dentima. Vijenac je dodatno raščlanjen malim polukružnim otvorima čije rešetke imitiraju prošupljene tranzene. Zgrada ima danas poslovno-stambenu namjenu.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 472

¹⁸⁹ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1384

Jednokatnica u Preradovićevoj ulici 5, 1870.

Jednokatnica u Preradovićevoj ulici 12

Vlasnici jednokatnice u Preradovićevoj ulici 12 bile su bogate trgovačke obitelji: Johan Gvozdanić, Pavao Burstaller, Franjo Türk (kupio kuću 1. 4. 1879.) i Ivan Mažuranić. Kuća je izgrađena 1866. godine u stilu romantičnog historicizma.¹⁹⁰ Osim bogate razrade pročelja, kuća ima na začelju masovno stubište koje je omogućavalo izravan pristup lađama na Kupi (građena je na obali rijeke). Na stubištu se odvijao utovar i istovar robe koja se prevozila u lađama.¹⁹¹ Simetrija pročelja jednokatnice uspostavljena je rasporedom otvora u prizemnoj zoni i zoni kata. Iznad kamenoga sokla, zidni plašt pročelja raščlanjen je glatko žbukanim pravokutnicima koji se vertikalnim nizanjem redaju prema zaglavnom kamenu polukružnih vrata. Zona kata razdjeljena je horizontalnim reljefno razrađenim vijencem u motivu pletenice. Zona kata je glatke plohe zida s raščlambom dekoriranih prozorskih okvira i pravokutnih polja ispod prozorske klupe. Svako polje ima drugačiji repertoar dekoracije: središnja je ploha dekorirana motivom knjiga i spisa, a bočna su polja razrađena motivom kornukopija i košara s voćem. Pravokutne su plohe s bočnih strana omeđene kaneliranim konzolama koje u gornjoj zoni završavaju motivom izokrenuta lista i drže profilirane okvire prozora. Krovni se vijenac sastoji od tri horizontalne trake, od kojih su dvije reljefno razrađene: jedna motivom pletenice

¹⁹⁰ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 471

¹⁹¹ Radovinović, Radovan. *Stari Karlovac – Ulice, kuće i ljudi*. Karlovac. 2010. P. 95

(nešto šire od donjega vijenca) i gornja koja imitira jonski kimation (njem. *Eierstab-Ornament*).¹⁹² Zgrada ima danas poslovno-stambenu namjenu.¹⁹³

Jednokatnica u Preradovićevoj ulici 12, 1866.

Neobarokna uglovnica u Domobranskoj ulici na broju 3 (Kuća Latković)

Uglovnica na uglu Domobranske ulice i Ulice kralja Tomislava predstavlja neobaroknu građevinu s elementima secesije, sagrađene 1905./1907. godine.¹⁹⁴ Kuću je dao izgraditi trgovac Andrija Latković, a uglovnica je regulirana Regulatornom osnovom iz 1905. godine.¹⁹⁵ Zona prizemlja nakon kamenoga sokla s podrumskim otvorima raščlanjena je zidnom plohom glatko žbukanih horizontalnih nizova. Prozori i vrata uokvireni su uskim prozorskim okvirima, a ispod prozorske klupe vidimo istaknuta pravokutna polja. Profilirani žbukani vijenac između prizemlja i kata dodatno je ukrašen i jonskim kimationom. Zona kata rastvorena je pravokutnim prozorima čiji su uski prozorski okviri dodatno naglašeni okolnom dekoracijom izvedenom u žbuci. Ispod prozorske klupe naglašena su pravokutna polja, a iznad prozora je prisutan reljefni dekor baroknoga i secesijskog inventara s naglašenim središnjim simetričnim girlandama. Gornji dio reljefne dekoracije sa središnjim vijencima kontinuiraju cijelim pročeljem i spaja se s profiliranim vijencem. Krovni je vijenac raščlanjen žbukanim grednjakom koji podsjeća na

¹⁹² Abrihan, Cristian; Fuchs, Edith i Jahn, Kersin. *Wien – Dekorative Fassadenelemente in der Gründerzeit zw. 1840 und 1918*. Stadtentwicklung Wien, 2013. P. 32

¹⁹³ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1404

¹⁹⁴ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 103

¹⁹⁵ Radovinović, Radovan. *Stari Karlovac – Ulice, kuće i ljudi*. Karlovac. 2010. P. 153

kordonski vijenac s dentima. Ugaona se zona dodatno ističe svojom dekoracijom u vidu reljefno razrađenih lezena s florealnim motivima, ženskim glavama i profiliranim konzolama u potkrovnoj zoni i krovnom atikom s izbočenim i bojom naglašenim dijelovima koji podsjećaju na jonske volute. Središnji dio ugla u zoni kata čini balkon s rešetkom od kovanoga željeza sa secejskim motivima. Zgrada ima danas poslovnu namjenu u prizemlju, dok su u prizemlju i prvome katu stanovi.¹⁹⁶

Neobarokna uglovnica u Domobranskoj ulici na broju 3, 1905./1907.

Trokrilna uglovnica u Ulici dr. Vladka Mačeka 1

Ulica dr. Vladka Mačeka započinje trokrilnom uglovnicom koja je jednim pročeljem okrenuta prema spomenutoj ulici, a drugim prema Ulici Vladimira Nazora, dok je središnjim pročeljem okrenuta prema Zrinskom trgu. Zgradu je 1858. dao sagraditi trgovac Josip Kovačić i u njoj otvorio svratište „K gradu Rijeci“, s obzirom da se ulica nazivala Riječkom ulicom. Kasnije je zgradu dao obnoviti F. Stroif u stilu historicizma, a bila je u funkciji hotela. Niz građevina koje slijede u nizu Mačekove ulice, također su jednokatnice koje su građene početkom 20. st., a u stilu kasnog historicizma, pr. jednokatnice na broju 7 i 9.¹⁹⁷ U trokrilnoj uglovnici odsjedali su banovi Ladislav Pejačević, Khuen Hedervary, nadvojvode i drugi uvaženi gosti, a održavale su se i građanske svetkovine i izložbe pa je tako 1863. zabilježena izložba fotografija „Londonske svjetske izložbe“. Nailazimo i na podatak da je krajem 19. st.

¹⁹⁶ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1224

¹⁹⁷ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 372

vlasnik uredio i umjetni vrt u kojem je često u ljetnim mjesecima svirala garnizonska glazba. Kuća je bila poznata i po imenima vlasnika i zakupnika. Jedan od njih bio je Ivan Vogler (Voglerova kuća), kavanar Julio Heimbach (Heimbachova kuća) ili od 1913. godine mesar Radivoj Hafner (Hafnerova kuća). 1919. godine ovu kavanu spominje i književnik Stjepan Mihalić jer je u njoj proslavio premijere svojih prvih kazališnih predstava, radi se o komediji „Tri ženika“ i drami „Sjene“. Josip Kovačić prodao je zgradu vlastelinu Matiji Sladoviću, a on 1917. godine nasljednici tvornice sapuna Dragici Weiss.¹⁹⁸ Pročelje je uglovnice sa svih strana obrađeno jednako: u prizemnoj je zoni raščlanjeno horizontalnim nizovima glatko žbukane plohe zida, s profiliranim vijencem u zoni između prizemlja i kata, gornja je zona rastvorena pravokutnim prozorima profiliranih prozorskih okvira i bogatom dekoracijom oko prozora, dok je ploha zida glatke žbuke. Ispod kamene klupe vidimo pravokutno žbukano polje s reljefno razrađenim konzolama, a iznad prozora se koriste florealni motivi sa središnjom ženskom glavom i reljefno oblikovanim konzolama s bočnih strana koje nose nadstrešnik. Simetrija svake strane pročelja naglašena je istaknutim djelovima s horizontalno raspoređenim nizovima žbuke i posebnim repertoarom dekoracije oko prozora u gornjoj zoni: središnja kartuša iz koje se s bočnih strana šire girlande. Naglasak je i na reljefno razrađenim konzolama koje nose kontinuirani profilirani krovni vijenac. Zgrada ima poslovno-stambenu namjenu.¹⁹⁹

Trokrilna uglovnica u Ulici dr. Vladka Mačeka 1, 1858.

¹⁹⁸ Radovinović, Radovan. *Stari Karlovac – Ulice, kuće i ljudi*. Karlovac. 2010. P. 132

¹⁹⁹ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1338/2

Upravna zgrada Ignaca Jellenca u Ulici dr. Vladka Mačeka 26

Iako ne pripada ovoj kategoriji, ovdje će biti navedena kao zgrada isključivo poslovne namjene. Upravna jednokatna zgrada tvornice limenih štednjaka, bravarske i željezne robe vlasnika Ignaca Jellenca jedinstven je primjer historicističke gradnje iz 1908. godine koja podsjeća na uglovnice Radićeve i Kukuljuvićeve ulice s uglovnim tornjem. Upravnu zgradu daje graditi njegov sin Rudolf koji umire 1927. godine, a tvornicu 1931. preuzima norveški koncern „Mustad d. d.“.²⁰⁰ Zgrada svojim istaknutim rizalitima, jednim na ugaonom dijelu i drugim na bočnoj strani pročelja prema Mačekovoj ulici, podsjeća na historicističke dvorce. Zgrada je nakon u donjoj zoni nakon kamenoga sokla, u prizemlju raščlanjena glatko žbukanim horizontalnim nizovima. Prozori u prizemlju naglašeni su žbukanim profiliranim okvirima s naglašenim nadstrešnikom i zonom ispod prozorske klupe. Zona između prizemlja i kata razdvojena je frizom koji je raščlanjen pravokutnim žbukanim oblicima koji se nižu ispod prozorskih klupa gornje zone. Prozori su u zoni kata natkriveni nadstrešnikom. Dekoracijom se izdvajaju rizalit u zoni drugoga kata koji završava polukružnim lukom s bočnim ukrasima u obliku obeliska, polukružnim prozorom s balustradom ispod prozorske klupe, pilastrima i nadstrešnikom prozora u obliku luka. Ugaoni dio s tornjastim završetkom dekoriran je sličnim repertoarom u zoni kata. Zgrada ima danas poslovnu namjenu.²⁰¹

Upravna zgrada Tvornice Ignac Jellenc, 1908. (Izvor: KaFotka.net)

²⁰⁰ Fabac, Biserka. *Tvornica Ignac Jellenc*. U: KaFotka.net. <https://www.kafotka.net/2451> (Pristupljeno: 4. 8. 2022.)

²⁰¹ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1447

Upravna zgrada Tvornice Ignac Jellenc, 1908., stanje danas (1. 7. 2022.)

Vranczanyjeva kuća u Vranczanyjevoj ulici 4

Vranczanyjeva ulica (pov. Naziva Haffengasse, prema luci i pristaništu na Kupi) bila je zbog atraktivnog mjesta omiljeno mjesto na kojemu su kuće gradili uglavnom imućni građani, prije svega trgovci i veleposjednici.²⁰² Jednokatnica u Vranczanyjevoj ulici na broju 4 je obiteljska kuća obitelji Vranczany izgrađena 1870. godine u stilu romantičnog historicizma. Kasniji upisani vlasnici 1902. godine bili su Fanika Spitzer Kohn, a 1950. Robert Spitzer. Nakon Drugog svjetskog rata u kući je bio smješten „Odjel za unutrašnje poslove“ (UDB-a), koji je 1949. dobio građevinsku dozvolu za nadogradnju drugoga kata.²⁰³ Originalno pročelje jednokatnice izražene je simetrije uspostavljene središnjim istaknutim rizalitom polukružnog ulaza. Zona prizemlja razrađena je žbukanom rustikom u pravilnim geometrijskim oblicima pravokutnika, a prozori su naglašeni kamenim doprozornicima koji odaju linije prijašnjih otvora duž cijele prizemne zone. Zidna ploha središnjeg rizalita obrađena je u glatkoj žbuci, a raščlambu čine elementi oko prozora: geometrijski motivi ispod prozorske klupe i ispod nadstrešnika, nadstrešnici u obliku trokutnog zabata ili luka, pilastru između prozora, istaknuti žbukani elementi uglova koji imitiraju ugaone kamene. Zidna ploha bočnih strana obrađena je također u glatkoj žbuci motivom pravokutnika u pravilnim horizontalnim rasporedima. Profilirani vijenci nalaze se u zoni između prizemlja i kata te nekadašnjeg krovnog vijenca. Zona dograđenog drugog kata obrađena je u glatkoj žbuci bez reljefnih

²⁰² Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 623

²⁰³ Fabac, Biserka. *Vranczanyjeva ulica*. U: KaFotka.net. <https://www.kafotka.net/2989> (Pristupljeno: 4. 8. 2022.)

ukrasa. U zgradi se danas nalazi Ured državne uprave Karlovačke županije, poslovni prostor vezan za Palaču Fröhlich.

Palača Kosta-Barako u Vranyczanyjevoj ulici 6 (lijevo) i Vranyczanyjeva kuća u Vranyczanyjevoj ulici 4 (desno), slika iz 1870ih (izvor: KaFotka.net)

Vranyczanyjeva kuća u Vranyczanyjevoj ulici 4, stanje danas (1. 7. 2022.)

Stambeno-poslovna jednokatnica u Ulici Banija 14

Stambeno-poslovnu jednokatnicu u Ulici Banija na broju 14 dao je izgraditi Slovenac Josip Godler početkom 20. st. u stilu kasnog historicizma s elementima secesije. U zgradi je bio smješten hotel i gostionica „K veselom Hrvatu“ koja se nalazila u dvorišnom dijelu zgrade, a poznato je da su prostori za goste bili odijeljeni prema klasnoj podjeli: lijevo za građane prvog i drugog reda, a desno za puk. Kasnije je gostionicu preuzeo njegov sin Rudo koji je gostionicu i kuću prodao trgovcu Alfonsu Ratkoviću. Gostionicu je nakon kupovine, unajmio Josipu Jakšiću. U kući je danas smješten Dom za odgoj djece i mladeži.²⁰⁴ Građevina je u prizemnoj zoni razrađena horizontalnim nizovima glatke žbuke, a simetrija cijeloga pročelja naglašena je rizalitom s glavnim ulazom. Zona rata rastvorena je pravokutnim prozorima koji su naglašeni reljefnom dekoracijom prozorskih okvira s plitkim pilastrima, a zidna je bloha razrađena glatko žbukanim horizontalnim nizovima. Reljefno su razrađene plohe ispod prozorskih klupa i bočne strane prozorskih nadstrešnika ukrađene motivima lišća. Rizalit je naglašen razradom bočnih elemenata s reljefnom dekoracijom motiva cvijeća i geometrijskih elemenata, a krovna atika naglašava njegovu vertikalnu. Prostor ispod prozorske klupe rizalitnog prozora naglašen je razradom pravokutnih ploha i žbukanim elementom vaze. Friz ispod krovnoga vijenca također je reljefno razrađen geometrijskim motivom.

Stambeno-poslovna jednokatnica u Ulici Banija 14 (Hotel i gostionica „K veselom Hrvatu“), poč. 20. st.

²⁰⁴ Fabac, Biserka. *Banija*. U: KaFotka.net. <https://www.kafotka.net/3842> (Pristupljeno: 5. 8. 2022.), potvrda uvidom u izvadak iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 2379

Uglovnica na križanju Ulice Banija i Ulice A. K. Miošića (Kuća Balaš)

Uglovnica na adresi Ulica A. K. Miošića 1 dao je sagraditi trgovac željeznom robom i mjesni sudac Mijo Balaš (Ballasz) 1874. godine.²⁰⁵ Zgrada je jedan od primjera romantičnog historicizma čiji podatak o gradnji nalazimo na zaglavnom kamenu iznad ulaza iz Kačićeve ulice. U prizemlju zgrade bila je smještena tzv. „gvoždarija“ koja je djelovala do Drugog svjetskog rata. Kasniji nasljednik kuće bio je sin Slavo. Drugi sin Mijo Glavaš mlađi, dati će sagraditi dvokatnicu u Ulici Banija na broju 17.²⁰⁶ Reprezentativno pročelje jednokatnice okrenuto je prema Baniji, dok je prema Kačićevoju ulice skromnije dekorirano. Zona prizemlja raščlanjena je žbukom rustikom u obliku pravokutnika koji se nižu pravilnim horizontalnim slijedom. Zonu između prizemlja i kata razdvaja friz koji je dekoriran u dijelovima ispod prozorske klupe, radi se o pravokutnim poljima reljefne dekoracije s florealnim motivima. Slično su dekorirana i polja ispod prozorskih nadstrešnika nošenih profiliranim konzolama. Iznad nadstrešnika otvoren je vodoravno položen pravokutni otvor s rešetkom u obliku rozete. Zidna ploha zone kata razrađena je glatkom žbukom s izmjenom širih i užih horizontalnih traka. Friz ispod profiliranog krovnog vijenca razrađen je kvadratnim poljima u profilu dijamanta. Zidnim pročeljem svakako dominira središnji erker nošen konzolama iznad glavnoga ulaza. Baze konzola su dekorirane motivom ženskih glava u kartušama. Erker je izrađen od drva (osim dvaju metalnih pravokutnih polja u donjoj zoni za koja je izvjesno da ne pripadaju stilskom određenju ostatka pročelja) i reljefnom dekoracijom florealne motivike u gornjim zonama podsjeća na erkere jednokatnice na Šetalištu dr. Franje Tuđmana na broju 6. Uglovnica na križanju danas ima poslovnu namjenu u prizemlju, dok kat nije u funkciji, odnosno nije naseljen.²⁰⁷

²⁰⁵ Radovinović, Radovan. *Stari Karlovac – Ulice, kuće i ljudi*. Karlovac. 2010. P. 254

²⁰⁶ Fabac, Biserka. *Banija 1987*. U: KaFotka.net. <https://www.kafotka.net/7052> (Pristupljeno: 5. 8. 2022.)

²⁰⁷ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 2791/1

Kuća Balaš na uglu Ulice Banija i Ulice A. K. Miošića, 1874.

4. 2. 2 Višekatnice s vlastitim stanovanjem

Tip građevina višekatnica s vlastitim stanovanjem javlja se pri prijelazu zreloga u kasni historicizam kao rezultat gospodarskog napretka i širenja potreba za stanovanjem. Ovaj je tip građevina tipičan za veće gradove, a u manjim se gradovima pojavljuju tek po jedan ili dva objekta ovoga tipa. On se očituje u dvije moguće varijante: a) sa stanovima za iznajmljivanje i b) s poslovnim prostorom.²⁰⁸

a) Sa stanovima za iznajmljivanje

Tip višekatnica sa stanovima za iznajmljivanje vrlo je blizak tipu jednokatnica za vlastito stanovanje.²⁰⁹ Ovim tipom zgrada u Karlovcu možemo označiti tek nekoliko primjera s obzirom na rastvorenost u prizemnim zonama. Radi se o dvokatnicama u nizu u Nazorovoj ulici na brojevima 6 i 10, koje će biti razrađene u nastavku. Zgrada Srpske pravoslavne crkve u Radićevoj ulici na broju 14 možemo označiti posebnim tipom, s obzirom na to da ima stanove i poslovne prostorije.

²⁰⁸ Ibid. 153

²⁰⁹ Ibid. 153

b) S poslovnim prostorom

Poslovni prostori najviše se razvijaju rastom potrašnje trgovine i razvojem trgovačkog društva u posljednjoj četvrtini 19. st. Čest je primjer adaptacije prizemlja stambenih zgrada u poslovno prostore, no time se narušava izvorni prostorni odnos pročelja. Tako umjesto žbukane rustike koja zoni prizemlja daje težinu i zatvorenost, otvaranjem lokala prizemna zona postaje otvorenija, a povijesni stilovi dobivaju novi zadatak pri koncipiranju potpuno različitih zona u odnosu na ostale katove. Također, ukoliko se oba sadržaja ne rješavaju zajedno, može doći do problema komunikacija u unutrašnjosti.²¹⁰ Ovakav je tip višekatnica, odnosno dvokatnica, najčešći u Karlovcu.

4. 3 Najamne kuće

Rastom gradova i povećanjem broja stanovnika dolazi do potrebe ponude velikog broja stanova. Treba uzeti u obzir da nisu svi stanovnici jednakog imućnog stanja ili takvoga stanja da mogu izgraditi ili kupiti vlastitu kuću. Kao model za buduće gradnje ovakvoga tipa u Monarhiji često se uzimao bečki primjer kuće Heinrichshof (1861./1863.) čiji je graditelj bio Teofil Hansen. U Zagrebu će se već 10 godina nakon bečkoga primjera javiti prva gradnja ovakvoga tipa: Kukovićeva kuća na Donjem Gradu. Karakteristike najamnih kuća u prvome redu naglašavaju iskorištavanje prostora u kojemu više nije bitan stambeni komfor, već se naglasak stavlja na kvantitetu soba i kvalitetu pomoćnih prostorija uslijed čega dolazi do neslaganja interijera i eksterijera građevine. Najamne kuće možemo dalje klasificirati prema tipu građanskog sloja za koji su građene pa tako razlikujemo: 1) najamne kuće, odnosno jednokatnice i višekatnice za srednje građanske slojeve i 2) najamne kuće za niže građanske slojeve i radnike.²¹¹

4. 3. 1 Najamne kuće za srednje građanske slojeve

Gradnje za srednje građanske slojeve razlikuju se prema više komfornim stanovima i stanovima koji su opremljeni da zadovolje osnovne životne potrebe. Komfor se povećava

²¹⁰ Ibid. 153

²¹¹ Maroević, Ivo. *Prijedlog za tipologiju stambene arhitekture u Zagrebu u drugoj polovini 19. st.* U: Radovi Instituta za povijest umjetnosti. Br. 11 Zagreb, 1987. PP. 178

prema kraju stoljeća, što se može iščitati iz broja nužnika 1890ih godina, kad svaki komforniji stan ima vlastiti nužnik i kupaonicu.²¹²

a) Jednokatnice

Jednokatnice su relativno rijedak primjer ovakvoga tipa arhitekture, budući da se iznajmljivanjem stana dobiva malen prostor s visokom zemljišnom rentom. U ovakvome slučaju, ponajprije se iznajmljuju visokokomforni stanovi.²¹³

b) Višekatnice

Višekatnice su tip gradnje koji je pogodan za tip najamne kuće jer se gradsko zemljište iskorištava do maksimuma (na jednom prostoru dobiva se veliki broj najamnih stanova koji se uzdižu po vertikali). Visina višekatnica određuje se investitorovim mogućnostima, ali i sveukupnom slikom grada. Kvaliteta stanovanja se smanjuje, a odnos pročelja i unutrašnjosti se mijenja tako što pročelje zadržava oblikovanje koje je svojstveno vremenu u kojem zgrada nastaje. Također, moguć je i odmak od simetrije pročelja obzirom na građevinsku parcelu na kojoj zgrada nastaje pa dolazi do nepravilnosti.²¹⁴

4. 3. 2 Najamne kuće za niže građanske slojeve i radnike

Ovaj tip arhitekture nastao je za potrebe nižih građanskih slojeva i radnika koji nisu imali sredstava za plaćanje skupih stanarina. U pravilu su ovakve zgrade imale jednosobne stanove, rijetko dvosobne, a sanitarije su bile zajedničke na razini kata. Stanovi su bili bez predsoblja i ostalih pomoćnih prostorija. Oblikovanje vanjskog dijela građevina bilo je jednostavnije od ostalih tipova. Iz ovoga će tipa arhitekture nastati gradske zgrade s velikim brojem stanova za što više populacije. S druge strane, postoje i radničke četvrti u kojima se grade prizemnice za smještaj jedne ili dviju obitelji.²¹⁵ U Karlovcu nam nedostaje podataka o ovakvom tipu gradnje, odnosno ne postoji tip radničkih naselja.

Uglovna dvokatnica u Radićevoj ulici 14 (Zgrada Srpske pravoslavne općine)

Uglovna je dvokatnica u Ulici S. Radića na broju 14 građena na mjestu starije barokne kuće koja je stradala u požaru. Starija je kuća pripadala crkvenoj pravoslavnoj općini, a u njoj

²¹² Ibid. 158

²¹³ Ibid. 158

²¹⁴ Maroević, Ivo. *Prijedlog za tipologiju stambene arhitekture u Zagrebu u drugoj polovini 19. st.* U: Radovi Instituta za povijest umjetnosti. Br. 11 Zagreb, 1987. PP. 180

²¹⁵ Maroević, Ivo. *Prijedlog za tipologiju stambene arhitekture u Zagrebu u drugoj polovini 19. st.* U: Radovi Instituta za povijest umjetnosti. Br. 11 Zagreb, 1987. PP. 181

je bila smještena Bogoslovija koju je osnovao Lukijan Mušicki. Nakon požara, građevinska je čestica dulje vrijeme bila prazna, nakon što je 1882. godine srpska pravoslavna općina dala izgraditi današnju zgradu. Zgrada je dograđena 1905. godine kraćim krilom prema Mažuranićevoj ulici. Namjena zgrade bila je stambena, za stanove svećenika, a u njoj su bile smještene i administrativne prostorije parohije, crkvenog suda i tajništvo srpsko-pravoslavne općine. Iz veže prema Radićevoj ulici nalazilo se spiralno stubište, a s bočne se strane nalazilo glavno stubište. Stereotipna građevina kasnog historicizma i neorenesansnih odlika narušavala je ambijentalnost obzirom na ostatak građevina iz razdoblja romantičnog historicizma.²¹⁶ Zidni plašt dvokatnice razrađen je u prizemnoj zoni žbukanom rustikom u obliku pravokutnika koji se nižu u pravilnom horizontalnom nizu. Pravokutni prozori prizemne zone obrubljeni su okvirom raščlanjenim kvadratnim oblicima dijamantnoga profila i zaglavnim kamenom. Zidni plašt zone prvoga kata obrađen je glatkom žbukom, a raščlanjen prozorskim okvirima, konzolama, reljefno razrađenim nadprozornicima s motivom hrastovog lista i nadstrešnicima, dok se ispod prozorskih klupa nalaze reljefno razrađena pravokutna polja. Prozori drugoga kata obrubljeni su jednostavnijim okvirom i nadstrešnicima bez konzola. Uglovni rizalitni dio obrađen je žbukanim pravokutnicima, prozori prvoga kata ispod prozorske su klupe raščlanjeni balustradom, a na uglu se nalazi središnji otvor lože. Prozori su naglašeni nadstrešnikom u obliku trokutnog zabata. Prozori drugoga kata rizalita uokvireni su prozorskim okvirom izbočenih uglova. Krovni vijenac naglašen je ukošenim kaneliranim konzolama. Zgrada je danas napuštena i u izrazito je lošem stanju, pogotovo prema Mažuranićevoj ulici gdje je izgubljena dekoracija portalnog dijela glavnog ulaza. Zgrada se i danas nalazi u vlasništvu Srpske pravoslavne crkvene općine u Karlovcu.²¹⁷

²¹⁶ Prelog, Milan; Lay, Ivan et. al. *Karlovac - Analitičke studije karlovačke "Zvijezde"*. 13. 7. 1979., P. 394

²¹⁷ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1262

Zgrada Srpske pravoslavne općine u Radićevoj ulici 14, 1882. (29. 6. 2022.)

Dvokatnica u Radićevoj ulici 27 (Kuća Strahinjščak)

Dvokatna stambeno-poslovna zgrada u Ulici S. Radića na broju 27 građena je 1902. godine na mjestu prijašnjih baroknih trgovačkih jednokatnica koje su pripadale gostioničaru Martinu Sabčiću i užaru Jurju Jurjeviću.²¹⁸ Zgradu su dali graditi pekar i gradski zastupnik Gašpar i Mara Strahinjščak.²¹⁹ Karlovčani su zgradu kasnije poznavali kao pekaru Janka Zlatarića nakon koje je otvorena gostionica „K zlatnoj jabuci“.²²⁰ Zidna ploha prizemlja raščlanjena je žbukanom rustikom u oblicima pravokutnika. Zona prvoga i drugoga kata razrađena je glatko žbukanim horizontalnim trakama, a dekorativna razrada pročelja vezana je uz prozorske okvire: pravokutna polja ispod prozorskih klupa na prvome katu, profilirani okviri prozora s izbočenim uglovima i zaglavnim kamenom, konzole drže nadstrešnike u obliku izlomljenih vijenaca. Prozori u zoni drugoga kata ukrašeni su reljefnom dekoracijom sa središnjim motivom kartuše iznad zaglavnog kamena prozorskog okvira. Zona potkrovlja rastvorena je pravokutnim otvorima ispod krovnoga vijenca. Zgrada je danas poslovno-stambene namjene. Poslovni se prostori nalaze u prizemnom dijelu i dijelu prvoga kata, a stambeni u dijelu prvoga i drugoga kata zgrade.²²¹

²¹⁸ Prelog, Milan; Lay, Ivan et. al. *Karlovac - Analitičke studije karlovačke "Zvijezde"*. 13. 7. 1979., P. 630

²¹⁹ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 486

²²⁰ Radovinović, Radovan. *Stari Karlovac – Ulice, kuće i ljudi*. Karlovac. 2010. P. 79

²²¹ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1145

Kuća Strahinjščak u Radićevoj ulici 27, 1902. (29. 6. 2022.)

Hotel „Central“ na križanju Samostanske ulice i Ulice J. Haulika

Dvokatna uglovnica hotela „Central“ smještena je na križanju Samostanske ulice i Ulice Jurja Haulika u Zvijezdi. Zgradu je dao napraviti Ljudevit Šroif 1894. godine koja se uklopila sa starijim jednokatnim krilom prema Haulikovoj ulici, građenim u drugoj trećini 19. st. U blizini se mjesta još od polovine 18. st. nalazila trokrilna građevina vlasnika Mije Krešića (kao vlasnik upisan 1855.) u kojoj je bilo smješteno svratište „K crnom orlu“, a do tog zdanja je vlasnik dao izgraditi izduženu jednokatnicu. Novi hotel „Central“ uspostavio je komunikaciju sa starijim objektom dvorišnim krilom i unutrašnjim dvorištem s drvenim „ganjkom“.²²² Šroif je došao u Karlovac 1885. godine iz Šoprona. Nakon kupovine jednokatnog Voglerovog hotela 1891., srušio je stare okolne zgrade na uglu Haulikove ulice i tadašnje Ljekarničke ulice te podigao hotel „Central“ koji je imao 40 soba i veliku dvoranu u kojoj je bio smješten restoran. 1905. godine vlasnik je dvije prostorije iznajmio Društvu građanske čitaonice. Kako se čitaonica održala tek kratko, već 1908. godine taj je prostor zakupio prvi stalni kinematograf „Royal American“.²²³ Pročelje hotela prema Samostanskoj ulici naglašeno je dvama bočnim rizalitima čime se uspostavlja simetrija. Simetriji pridodaju i otvori, odnosno njihova dekoracija. Zidna je ploha prizemlja raščlanjena glatko žbukanim oblicima izduženih horizontala s elementima trapeza koji tvore polukružne okvire (njem. Rundbogen) prizemnih otvora, s naglašenim zaglavnim kamenom, također u obliku trapeza i

²²² Prelog, Milan; Lay, Ivan et. al. *Karlovac - Analitičke studije karlovačke "Zvijezde"*. 13. 7. 1979., PP. 512, 513

²²³ Radovinović, Radovan. *Stari Karlovac – Ulice, kuće i ljudi*. Karlovac. 2010. P. 51

profila dijamanta. Profilirani vijenac odvaja zonu prizemlja i prvoga kata. Prozori prvoga kata okruženi su pravokutnim poljem ispod prozorske klupe, zaglavnim kamenom u obliku konzole i pravokutnim pilastrima koji nose nadstrešnik segmentnoga luka. Prozori drugoga kata imaju profilirane okvire, a profilirani vijenac kontinuirano u razini prozorske klupe. Bočni rizaliti raščlanjeni su kolosalnim redom kojega čine kanelirani pilastri. Dekoracija prozora različita je u zoni prvoga kata: prozor je okružen polukružnim pilastrima, a nadstrešnik završava trokutnim zabatom. Krovni je vijenac profiliran i naglašen kordonskim vijencem, dok se u rizalitim zonama izdvaja i krovna atika s balustradom. Ista se raščlamba pročelja ponavlja i prema Haulikovoj ulici.

Cjelokupni repertoar dekoracije odgovara renesansnome neostilu. Zgrada u unutrašnjosti ima monumentalno stubište s ogradom od kovanog željeza, a kasetirani drveni strop glavne dvorane narušen je suvremenim materijalima. Zgrada je danas bez suvremene namjene, iako je predložena njegova revitalizacija još 1979. godine.²²⁴ Njezin je vlasnik bečki poduzetnik Jozo Kaleb, odnosno nekadašnje poduzeće „Central d. o. o.“²²⁵

Hotel „Central“ na križanju Samostanske ulice i Ulice J. Haulika, 1894. (29. 6. 2022.)

²²⁴ Ibid. 167

²²⁵ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1130

Banjavčičeva kuća na Zrinskom trgu 9

Dvokatnu građevinu na Zrinskom trgu na broju 9 dao je izgraditi karlovački gradonačelnik Ivan Banjavčić²²⁶ 1881. godine.²²⁷ Nakon njegove smrti, kuća je uslijed neimanja nasljednika predana u vlasništvo Matici hrvatskoj i Društvu Ćirila i Metoda. Kasnije su kuću kupili trgovci Romeo i Sofija Fischl 1919. godine, a zanimljivo je spomenuti kako su u njoj živjeli članovi obitelji Goldstein (Ivo i Lea te sinovi Slavko i Danko).²²⁸ Pročelje dvokatnice okrenuto je prema Zrinskom trgu, dok s nasuprotnom zgradom na Šetalištu dr. Franje Tuđmana zatvara unutrašnje dvorište. Simetrija pročelja naglašena je bočnim uskim rizalitima i otvorima na svim katovima. Zidna ploha prizemne zone pročelja obrađena je žbukanom rustikom u horizontalnim nizovima. Zidna ploha u gornjim je zonama obrađena u glatkoj žbuci, a raščlanjena je pravokutnim prozorima s prozorskim okvirima i dekoracijom. Pravokutna polja ispod prozorskih klupa na prvome su katu reljefno obrađena florealnim motivima, a ispod profiliranih nadstrešnika razrađena su geometrijskim motivima oštih izlomljenih linija. Zona drugoga kata je ispod prozorskih klupa razrađena čistim plohamo pravokutnika, a nadstrešnici su oblikovani trokutnim zabatima. Zona potkrovlja završava profiliranim vijencima između kojih je umetnuta horizontalna traka čiste zidne plohe raščlanjene kvadratnim biforama. Rizalitne su zone naglašene žbukanom rustikom na uglovima koja imitira ugaone kamene, prostor ispod prozorskih klupa na prvome je katu raščlanjen balustradom, a na drugome katu nadstrešnici završavaju segmentnim lukom. Zgrada se nalazi na Listi zaštićene kulturne baštine kao pojedinačno nepokretno kulturno dobro (Z-250).²²⁹ Zgrada je danas poslovne namjene u prizemlju, a prostori gornjega dijela su stambene namjene.²³⁰

²²⁶ Ivan Banjavčić bio je istaknuti Karlovčan na prijelazu stoljeća, političar, odvjetnik i gradonačelnik. Za vrijeme svog mandata (1903. – 1908.), Banjavčić se zauzeo za gradnju ozaljske elektrane „Munjare“ izgrađene 1908. godine što je potpomoglo kasnijem razvoju grada. Grad je izgradnjom elektrane u Ozlju prvi puta dobio gradsku rasvjetu koja je radila na acetilen.

²²⁷ Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada Leksikon. Školska knjiga, Zagreb. 2008. P. 644

²²⁸ Radovinović, Radovan. *Stari Karlovac – Ulice, kuće i ljudi*. Karlovac. 2010. P. 122

²²⁹ Registar Kulturnih Dobara RH, *Zgrada (Z-250)*

²³⁰ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1294/2

Banjavčičeva kuća na Zrinskom trgu na broju 9, 1881. (1. 7. 2022.)

Kuća Roberta Reissa u Ulici V. Mačeka 2

Stambeno-poslovnu dvokatnicu u Mačekovoj ulici na broju 2 dao je graditi sisački graditelj i građevinski poduzetnik Robert Reiss²³¹ 1907. godine. O otmjenoj građanskoj dvokatnici vodilo se nekoliko sjednica Gradskog poglavarstva jer ju je Reiss počeo graditi bez dozvole i u neskladu s Regulatornom osnovom iz 1905. godine.²³² Graditelj se Gradskom poglavarstvu obratio 29. 8. 1907. s molbom za građevinsku dozvolu dvokatne kuće na gradilištu Dragutina Becka. Dozvola nije odobrena jer Regulatorna osnova²³³ nije dopuštala ostavljanje praznog prostora u uličnom nizu koji je bio u vlasništvu gradske općine, a iznosio 200 četvornih metara (ostao je prazan prostor između Reissove dvokatnice i Karlovačke štedionice). Štedionica, isto tako, nije dopuštala da se na njezin bok prisloni nova dvokatnica. Uskoro je uslijedila i nova skupština gradskog zastupništva 1. 10. 1907. godine, na kojoj se je izvijestilo kako je Reiss već počeo graditi kuću na parceli i da od gradonačelnika Banjavčiča traži opravdanje za zastoj izdavanja dozvole.²³⁴ Pročelje zgrade okrenuto je prema kružnom

²³¹ Robert Reiss u Karlovcu je ostvario nekoliko važnih ostvarenja historicističke arhitekture u sklopu Trvtke Reiss i Colussi: Vojarna u Domobranskoj ulici, Dječjačku školu (danas OŠ „Dragojla Jarnević), Višu djevojačku školu (danas OŠ „Braće Seljan“) i privatne kuće u gradu koje nisu atribuirane.

²³² Radovinović, Radovan. *Stari Karlovac – Ulice, kuće i ljudi*. Karlovac. 2010. P. 129

²³³ Ivan Banjavčić izjavio je na raspravi da je Regulatorna osnova manjkava i da bi ju trebalo izmijeniti. Također je pozvao na razmatranje i gradskog inženjera Valerijana Riesznera jer se radilo o jednom od najglavnijih mjesta u gradu. Rieszner je također ukazao na manjkavost Regulatorne osnove i upozorio na potrebu za njezinom izmjenom. On također nije dopuštao gradnju nove zgrade jer se predlagalo otvaranje nove ulice koja će voditi preko novoga kupskoga mosta do novog Željezničkog kolodvora.

²³⁴ Fabac, Biserka. *Korzo – kružni tok*. U: Kafotka.net. <https://www.kafotka.net/1271> (Pristupljeno: 8. 8. 2022.)

toku na koji se dolazi iz Zrinskoga trga, Mačekove ulice i Domobranske ulice. Simetrija je uspostavljena rasporedom konstruktivnih i dekorativnih elemenata pročelja. Zidna ploha prizemne zone raščlanjena je žbukanom rustikom u pravilnim horizontalnim nizovima. Gornja je zona odijeljena horizontalnim vijencem na kojoj započinje kolosalni red od tri pilastra ispod čije su baze izrađena tri orla u visokom reljefu. Pilastri su razrađeni motivima secesijskog ornamenta, a u potkrovnoj zoni završavaju konzolama koje nose kordonski krovni vijenac i krovnu atiku raščlanjenu balustradama, maskeronima i vazama na vrhu. Središnja je zona rastvorena pravokutnim prozorima koji u gornjim zonama ispod nadstrešnika imaju reljefno razrađene motive glava na zaglavnim kamenima s secesijskim repertoarom. Prozori drugoga kata imaju okvire izbočenih uglova, zaglavni kamen s reljefno razrađenim motivima baroknoga repertoara dekoracije. Prozori s bočni strana kolosalnoga reda pročelja i s bočne strane zgrade imaju zaglavne kamene s reljefno oblikovanim ženskim glavama, a zidna je ploha raščlanjena glatko žbukom u horizontalnim nizovima. Zgrada ima danas poslovno-stambenu namjenu, u čijem je prizemnom dijelu smješten lokal.²³⁵

²³⁵ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1364

R. Reiss i Colussi, *Dvokatnica Roberta Reissa* u Ulici V. Mačeka 2, 1907. (29. 6. 2022.)

Dvokatnice u nizu u Ulici Vladimira Nazora 6, 8 i 10

Dvokatnice u nizu u Nazorovoj ulici na brojevima 6, 8 i 10 nastale su na mjestima pet starijih kuća koje su izgorjele u požaru 1881. godine, kada su izgorjele obje strane ulice. Dvije nove dvokatnice na desnoj strani ulice daje graditi trgovac Gjuro Trontl 1884. godine, o čemu nailazimo na podatak u „Svjetlu“ 3. 4. 1884.²³⁶ Treću dvokatnicu u nizu dao je 1885. graditi graditelj Matija Šneler. Vlasnik kuće 1902. godine na broju 8 bili su Samuel i Josipa Kramer, a na broju 10 bio je ravnatelj štedionice Dragutin Herman. O stanarima zgrade na broju 6 nailazimo na podatak kako su tamo stanovali nadbiskupovi rođaci Stepinčevi, no nema podatka o vlasniku.²³⁷ Danas je zgrada stambeno-poslovne namjene, a među vlasnicima stanova još uvijek nalazimo obitelji Stepinac.²³⁸ S obzirom da sve tri kuće imaju jednak raspored, ovdje će biti obrađivane u istom pasusu. Sve su tri dvokatnice jednake visine i sličnog oblikovanja pročelja. Zgrada na broju 6 nešto je specifičnije razrade pročelja od ostale dvije u nizu. Zidni plašt prizemlja razrađen je žbukanom rustikom u horizontalnim nizovima, a rastvoren

²³⁶ Biserka Fabac donosi nam podatak iz rubrike o gradnji: „Čujemo da će graditi ljetos opet g. Trontl dvokatnu kuću tik do svoje sadanje na senjskoj cesti.“ (iz „Svjetla“ 3. 4. 1884.)

²³⁷ Fabac, Biserka. *Razglednica – Senjska ulica*. U: KaFotka.net. <https://www.kafotka.net/3654> (Pristupljeno: 8. 8. 2022.)

²³⁸ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1336

prozorima s profiliranim okvirima i nadstrešnicima. Zidni plašt gornje zone nije žbukan, već je ostavljena pečena cigla koja tvori kontrast s ostalim elementima pročelja. Prozori prvoga kata obrubljeni su profiliranim vijencem i imaju nadstrešnike koji završavaju trokutnim zabatom koji je nošen uskim reljefno razrađenim konzolama. Prozori drugoga kata imaju okvir s izbočenim uglovima, prozorska je klupa nošena reljefno razrađenim konzolama i imaju zaglavne kamene u obliku ženskih glava. Krovni je vijenac nošen reljefno oblikovanim konzolama. Poseban naglasak pročelju daje središnji rizalit čiji su oglovi, kao i uglovi bočnih strana zgrade oblikovani žbukanom rustikom koja imitira ugaone kamene. Središnji je ulaz u zoni rizalita naglašen pilastrima i kamenim okvirom sa zaglavnim kamenom, a iznad njega se nalazi balkon s ogradom od lijevanog željeza. Otvor balkona naglašen je pilastrima koji nose nadprozornik i nadstrešnik oblikovan u vidu izlomljenog luka na kojemu su smještene ženske figure u poluležećem položaju. Prozor drugoga kata rizalita također je naglašen pilastrima koji nose izlomljeni zabat u čijem je praznom prostoru smještena bista. Središnji je rizalit naglašen i krovnom atikom bogate reljefne raščlambe u vidu ženskih stojećih likova koje podsjećaju na secesijske figure, volutnim završetcima središnjeg dijela i završnim obeliscima na bočnim krajevima.

Simetrija pročelja zgrade na broju 8 naglašena je dvama bočnim rizalitim i otvorima, dok je pročelje zgrade na broju 10 naglašeno trima rizalitim i otvorima. Obje zgrade svojim oblikovanjem konstruktivnih i dekorativnih elemenata dekoracije vezane za prozorske okvire govore u prilog oponašanja renesansnoga stila. Nadstrešnici završavaju trokutnim zabatom ili segmentnim lukom, u prizemljima je korištena žbukana rustika, kao i na uglovnim zonama rizalita. Reljefna razrada detalja nešto je skromnija na zgradi na broju 8, a na broju 10 vidimo izdvojen središnji rizalit koji je iznad ulaznog portala naglašen reljefnom obradom ženskih likova s vijencima, horizontalnih frizova ispod prozorskih klupa prvoga kata i lunetom segmentnog luka nadstrešnika središnjeg prozora rizalita na prvome katu. Obje zgrade završavaju krovnim vijencem koji je nošen konzolama. Zgrada na broju 8 danas ima poslovno-stambenu namjenu, dok se u zgradi na broju 10 nalazi Dom za djecu i mlađe punoljetne osobe.²³⁹

²³⁹ Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 1335/1 i 1334/1

Dvokatnica u Ulici V. Nazora 6, 1884. (1. 7. 2022.)

Dvokatnica u Ulici V. Nazora 8, 1884. (1. 7. 2022.)

Matija Šneler, *Dvokatnica u Ulici V. Nazora 10*, 1885. (1. 7. 2022.)

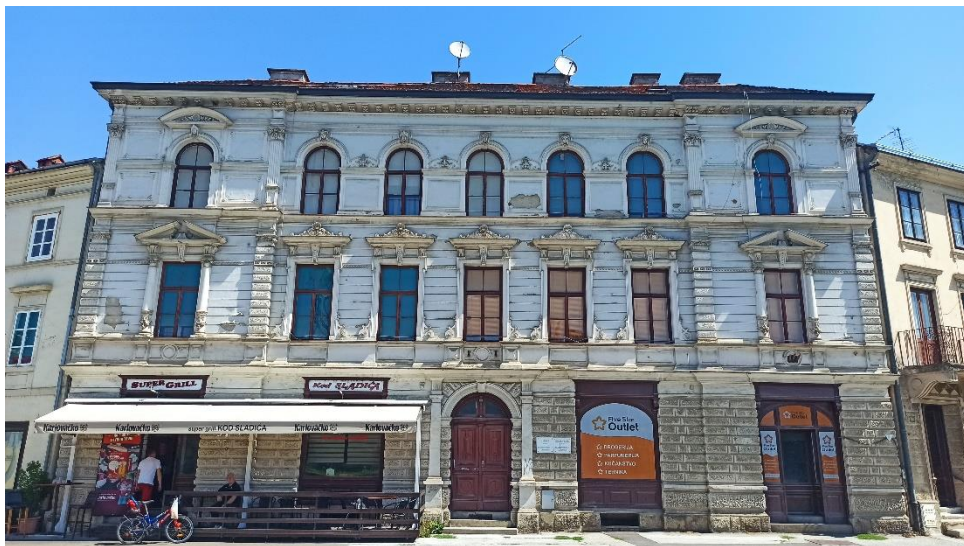
Dvokatnica u Ulici J. Draškovića 3

Prvi poznati vlasnik dvokatnice u nizu u Draškovićevoj ulici na broju 3 bila je obitelj Skavić (povijesno, zgrada se nalazila u Florijanskoj ulici 217), a izgrađena je oko 1880. godine. U dvorišnom dijelu zgrade, gdje se nalazilo skladište dasaka Ede Štefana, izbio je 1910. požar koji je ubrzo ugašen. U zgradi se 1931. godine, na drugome katu održala izložba pokućstva domaće izrade, a koju je priredio Lujo Štefan.²⁴⁰ Zgrada je 1940. bila u vlasništvu Adolfa Rožića i Bogoljuba Mance koji su iste godine tražili građevinsku dozvolu za preinaku otvora prizemne zone i adaptaciju otvora za potrebe lokala. Uporabnu dozvolu dobili su 1941. godine.²⁴¹ Pročelje je simetrične razrade s obzirom na položaj dvaju bočnih rizalita, naglašenih pilastrima na uglovnim zonama. Zidna ploha pročelja dvokatnice raščlanjena je u prizemnoj zoni žbukanom rustikom u oblicima pravokutnika i kvadrata koji se izmjenjuju u horizontalnom nizu. Središnji je ulaz naglašen ulaznim portalom razrađenim pilastrima i kamenim okvirom vrata sa zaglavnom kamenom. Zona kata i prizemlja odijeljena je profiliranim vijencem. Zona prvoga kata najviše je dekorirana reljefnim elementima geometrijskih motiva pravokutnika i kruga ispod prozorskih klupa, pravokutni prozori su

²⁴⁰ Fabac, Biserka. *Florijanska – Draškovićeva ulica*. U: KaFotka.net. <https://www.kafotka.net/6691> (Pristupljeno: 9. 8. 2022.)

²⁴¹ Ibid. 180

obrubljeni profiliranim okvirom s izbočenim uglovima. Iznad prozora nalaze se reljefno razrađeni zaglavni kameni i konzole koje nose nadstrešnike koji su na vrhu dekorirani motivima školjki i voluta. Motiv voluta nalazi se i s bočnih strana prozorskih okvira u donjim zonama. Prozori prvoga kata rizalitnih zona naglašeni su pilastrima polukružnog profila i reljefno ukrašenim bazama, a nadstrešnici završavaju izlomljenim trokutnim zabatom. Drugi kat zgrade rastvoren je polukružnim prozorima profiliranih nadprozornika sa zaglavnim kamenom u obliku ženskih glava. U razini prozora kontinuiraju profilirani vijenac, koji između prozora ima polukružna polja s reljefnom dekoracijom motiva lišća i voluta. Zidna ploha drugoga kata rizalita raščlanjena je pravokutnim poljima, a prozori su naglašeni sličnim repertoarom dekoracije kao i u središnjoj zoni, samo što im nadstrešnici završavaju segmentnim lukom, čija je luneta reljefno razrađena središnjim motivom školjke i lišća. Krovni je vijenac nošen reljefno razrađenim konzolama. Danas se na prvome i drugome katu nalaze stanovi, a u prizemlju je poslovni dio.²⁴²

Dvokatnica u Ulici J. Draškovića 3, 1880. (1. 7. 2022.)

²⁴² Prema izvadku iz Zemljišne knjige i katastra (10. 8. 2022.), br. k. č.: 664

Zaključak

Tipološkom razradom stambene i stambeno-poslovne arhitekture druge polovine 19. st. i početka 20. st do Prvoga svjetskoga rata, može se zaključiti kako Maroevićev Prijedlog za tipologiju stambene arhitekture u Zagrebu u drugoj polovini 19. st. može, a koji je primijenjen na istoj u Sisku, može biti primijenjiv i na karlovačkim primjerima koji su izneseni i prikazani u radu. Vidljivo je kako karlovačkom stambenom i poslovno-stambenom arhitekturom historicizma prevladavaju primjeri jednokatnica i dvokatnica, s naglaskom na brojnu arhitekturu poslovno-stambene namjene, gdje se prizemlje koristilo (na nekim primjerima u kontinuitetu i danas) u poslovne trgovačke svrhe, što i ne čudi s obzirom da je Karlovac bio trgovačko i prometno čvorište. Arhitektura koja tipološki pripada najamnim kućama za srednji građanski ili niži sloj ne može se sa sigurnošću potvrditi na prikazanim primjerima, no njeno određenje može biti sagledano sa strane skromnije korištenog ukrasa na pročeljima. Nedostaje i najamne arhitekture za radnike ili radnička naselja, koja su u Karlovcu zasigurno postojala, budući da se industrija u gradu snažno razvijala krajem 19. st. i na prijelazu stoljeća.

Deskriptivnom metodom pri opisu pročelja pojedinih zgrada, nastojalo se prikazati konstruktivne i dekorativne elemente svojstvene za pojedina povijesno-umjetnička razdoblja, a karaktersitična za historicističku arhitekturu. Korištenje raznolikih motiva dekora i razrada pročelja, ostalo je omiljeno do početka Prvog svjetskog rata, kad već u drugim zemljama dolazi do zrelog doba secesije koju u nekim elementima prepoznajemo i na karlovačkim primjerima.

Među karlovačkim izvođačima radova ističe se nekoliko imena graditelja koji su većinom dolazili iz drugih zemalja pa se tako ističu graditelji iz obitelji Della Marina i Josip Del Toso iz Italije, građevinsko poduzeće Roberta Reissa i Colussija, graditelj Ernest Mühlbauer, a gradilo se i prema projektima zagrebačkih arhitekata Hinka Riesznera i Vjekoslava Bastla koji će nagovijestiti secesiju. Njihova se ostvarenja u Karlovcu sa sigurnošću mogu uspoređivati sa zagrebačkim ostvarenjima Kune Weidmanna (Wellerova kuća, 1885.), Otta von Hofera (Palača Lj. Vranyczanyja, 1855.) i građevinskog poduzeća Grahor i Klein (Priesterova kuća u Ilici, 1877.; Palača M. Chalaupke, 1877.) i sl. Jasno je kako na historicistički izričaj u arhitekturi utjecala Srednja Europa i Njemačka (posebno utjecaj bečkog Ringstraße i arhitekata Friedricha von Schmidta, Gottfrieda Sempera, Theophila Hansena i dr.), a zasigurno se može zaključiti i o prijenosu talijanskih utisaka (furlanski autori mogli su prenijeti ideje iz Trsta i Rijeke) s doduše skromnijim izričajem u dimenzijama i dekorativnom repertoaru građevinskih ostvarenja.

Središnje mjesto karlovačkog historicizma nedvojbeno zauzimaju gradske palače koje, iako ne toliko monumentalnim dimenzijama poput zagrebačkih ili riječkih, ipak ukazuju kako je Karlovac bio važno prometno, trgovačko i poslovno središte provincijskog karaktera, a čiji su imućniji slojevi nastojali ukazati na svoj imetak. Ne smijemo izostaviti naglasak niti s pojedinih gradnji koje svojim dekorom ukazuju na ukorak s povijesnoumjetničkim strujanjima toga vremena u zaokretu prema prošlim stilovima, posebice gradnje s vrijednim drvenim erkerima na Šetalištu dr. Franje Tuđmana i dvokatnice s dekoriranim elementima prozorskih nadstrešnika i rizalitnih zona.

Obnovom nekolicine pročelja zgrada postalo je jasno koliko je vrijedan sloj historicizma u Karlovcu jer on pridonosi urbanističkoj ambijentalnosti koju je grad gubio uslijed elementarnih nepogoda tijekom stoljeća, a budućim bi se valorizacijama i prenamjenama zapuštenih građevina gradu mogao vratiti građanski duh s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Gradu je svakako potrebno prostora u kojima bi se mogli odvijati kulturni događaji, društveni centri za mlade i umirovljenike s raznim sadržajima itd. Ne smije se zanemarivati niti činjenica da je slojevitost stare gradske jezgre, odnosno Zvijezde, vrijedan dio kulturne baštine koji je uslijed privatizacije i zanemarivanja stanja arhitektonskih ostvarenja postao dio grada kroz koji stanovnici, ali i posjetitelji, prolaze bez zaustavljanja, a sve manje Karlovac čine gradom susreta.

Popis izvora

1. Abrihan, Cristian; Fuchs, Edith i Jahn, Kersin. Wien – *Dekorative Fassadenelemente in der Gründerzeit zw. 1840 und 1918*. Stadtentwicklung Wien, 2013. P. 42
2. Bagarić, Marina. (9. 10. 2013.) *Arhitekt Otto von Hofer i plemićka obitelj Vranyczany-Dobrinović*. U: Radovi Instituta za povijest umjetnosti, br. 37/2013. PP. 145 – 158
3. Britannica, The Editors of Encyclopaedia. (23. 1. 2022.) *Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc*. Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Eugene-Emmanuel-Viollet-le-Duc> (Pristupljeno 22. 7. 2022.)
4. čitaonica. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13430> (Pristupljeno 24. 6. 2022.)
5. Fabac, Biserka. *Korzo – kružni tok*. U: KaFotka.net. <https://www.kafotka.net/1271> (Pristupljeno: 8. 8. 2022.)
6. Fabac, Biserka. *Razglednica – Senjska ulica*. U: KaFotka.net. <https://www.kafotka.net/3654> (Pristupljeno: 8. 8. 2022.)
7. Fabac, Biserka. *Šipuševa ulica – Poplava 1939*. U: KaFotka.net. <https://www.kafotka.net/2338> (Pristupljeno: 4. 8. 2022.)
8. Fabac, Biserka. *Tvornica Ignac Jellenc*. U: KaFotka.net. <https://www.kafotka.net/2451> (Pristupljeno: 4. 8. 2022.)
9. Fabac, Biserka. *Vraniczanijeva ulica*. U: KaFotka.net. <https://www.kafotka.net/2989> (Pristupljeno: 4. 8. 2022.)
10. Fabac, Biserka. *Željeznički kolodvor Karlovac*. U: KaFotka.net. <https://www.kafotka.net/2704> (Pristupljeno: 12. 8. 2022.)
11. Filarete. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19516> (Pristupljeno 22. 6. 2022.)
12. Glavočić, Daina. *Stambena arhitektura*. U: Glavočić, Daina; Ivančević, Nataša et. al. *Arhitektura historicizma u Rijeci*. Moderna galerija Rijeka – Muzej moderne i suvremene umjetnosti. Rijeka. 2002., P. 118
13. Glikman, Juliette. (2019.) *Le Paris d`Haussmann: La transformation d`une ville*. Napoleon.org: <https://www.napoleon.org/enseignants/documents/le-paris-dhaussmann-la-transformation-dune-ville/> (Pristupljeno 22. 7. 2022.)

14. Karlovac. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30588> (Pristupljeno 22. 6. 2022.)
15. Kruhek, Milan. *Karlovac : utvrde, granice i ljudi* (Karlovac: Matica hrvatska, 1995), P. 13
16. Lopašić, Radoslav, *Karlovac : poviest i mjestopis grada i okolice*, Matica hrvatska, Zagreb, 1879. (pretisak Matica hrvatska Karlovac, Karlovac, 1993)
17. Maleković, Vladimir, *Historicizam u Hrvatskoj*, u: Maleković, Vladimir (gl. ur.) *Historicizam u Hrvatskoj*, Knjiga I. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb. 2000. PP. 13 – 41
18. Maroević, Ivo. *Arhitektura histori(ci)zma*, u: Glavočić, Daina; Ivančević, Nataša et. al. *Arhitektura historicizma u Rijeci*. Moderna galerija Rijeka. 2002., PP. 14 – 16
19. Maroević, Ivo. *Prijedlog za tipologiju stambene arhitekture u Zagrebu u drugoj polovici 19. st.* Radovi instituta za povijest umjetnosti, br. 11, 1987., P. 165
20. Maroević, Ivo. *Zagreb između 1848. i potresa 1880.* U: *O Zagrebu usput i s razlogom*. Institut za povijest umjetnosti, 2007., Zagreb, PP. 11 – 17
21. Miholović, Katica, *Slobodni i kraljevski grad Karlovac*, Gradsko poglavarstvo Karlovac – Povijesni arhiv, Karlovac, 1994.
22. Miletić, Žarko; Anić. M. *Šumarski list*. Br.5, 1931. P. 252
23. neoapsolutizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43365> (Pristupljeno 20. 7. 2022.)
24. Ott, Ivan (ur.). *Karlovački leksikon*. Naklada leksikon, Školska knjiga, 2008.
25. Ott, Ivo. *Karlovačka povjestica*. Matica Hrvatska Karlovac, 2003., 69 – 76, 115
26. Pleskina, M., Damjanović, D., *Crkva svetih Ćirila i Metoda u Karlovcu*. U: *Tkalčić: godišnjak Društva za povjesticu Zagrebačke nadbiskupije*, br. 14. 2010. PP. 131 – 158
27. Prelog, Milan; Lay, Ivan et. al. *Karlovac - Analitičke studije karlovačke "Zvijezde"*. 13. 7. 1979., P. 11
28. Prelog, Petar (2010.) *Hrvatska umjetnost i nacionalni identitet od kraja 19. st. do Drugog svjetskog rata*, u: *Kroatologija I* (2010.), PP. 254 - 268
29. Radovinović, Radovan. *Stari Karlovac – Ulice, kuće i ljudi*. Karlovac. 2010. P. 77
30. Shrimpton, Nicholas. (4. 2. 2022.) *John Ruskin*. Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/biography/John-Ruskin>. (Pristupljeno 22. 7. 2022.)

31. Sitte, Camillo. *Die Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen*. Verlag von Carl Graeser. Beč, 1889., PP. 2 – 4
32. Strohal, Rudolf. *Grad Karlovac opisan i orisan*. VI. naklada, Karlovac, 1906. (pretisak Matica hrvatska Karlovac, Karlovac, 1992, 2006), P. 208
33. *Wiener Kaffeehauskultur*. 2011. Službena stranica UNESCO-a u Austriji:
<https://www.unesco.at/kultur/immaterielles-kulturerbe/oesterreichisches-verzeichnis/detail/article/wiener-kaffeehauskultur> (Pristupljeno 20. 7. 2022.)

Popis slikovnih priloga

- Slika 1: Josip Del Toso, Projekt za *Prizemnicu Josipa Mahovića* u Riječkoj ulici (danas Ul. Dr. V. Mačeka, zgrada je danas nepostojeća (Preuzeto s Barac&Pervan auctions: <https://barper.com/en/auctions/item/karlovac-graditelj-josip-del-toso-nacrt-zgrade-vlasnika-j-mahovica-u-rieckoj-cesti,4053.html>)
- Slika 2: *Neorenesansna prizemnica* u Riječkoj/Mačekovoj ulici na br. 29 (1. 7. 2022.)
- Slika 3: *Visoka prizemnica na Šetalištu dr. Franje Tuđmana 3*, 1880ih
- Slika 4: E. Mühlbauer, *Jednokatnica u Mažuranićevoj ulici 6*, 1864./65. (29. 6. 2022.)
- Slika 5: *Jednokatnica Lopašić na Šetalištu dr. Franje Tuđmana 2*, 1868.
- Slika 6: *Jednokatnica na Šetalištu dr. Franje Tuđmana 5* (Stan i knjižara Ive Goldsteina), 1880ih
- Slika 7: *Jednokatnica na Šetalištu dr. Franje Tuđmana 6*, 1870. (29. 6. 2022.)
- Slika 8: *Jednokatnica na Šetalištu dr. Franje Tuđmana 7*, 1897. (29. 6. 2022.)
- Slika 9: *Jednokatnica u Ulici Vladka Mačeka 27 (Kuća Della Tosa)*, kraj 19. st.
- Slika 10: Ljudevit Eisenhut, *Jednokatnica u Preradovićevoj ulici 1 (Kuća Ljudevita Eisenhuta)*, nakon 1866. (1880ih)
- Slika 11: *Jednokatnica u Preradovićevoj ulici 3 (Kuća Deak-Lopašić)*, 1880ih
- Slika 12: S. Della Marina ili Josip Del Toso, *Jednokatnica u Domobranskoj ulici 5*, 1900. (1. 7. 2022.)
- Slika 13: *Kuća Maksa i Sidonije Heinrich u Domobranskoj ulici 8*, 1906.
- Slika 14: *Neorenesansna jednokatnica Della Marina u Domobranskoj ulici 7*, 1900ih
- Slika 15: Sebastian Della Marina, *Jednokatnice u Ulici dr. Vladka Mačeka 28 (desno) i 30 (lijevo)*, 1899.
- Slika 16: Robert Reiss, *Jednokatnica u Šipuševoj ulici 4 (Kuća Milković)*, 1907. (dogradnja drugoga kata iz 1922.), 1. 7. 2022.
- Slika 17: Robert Reiss, *Jednokatnica u Šipuševoj ulici 6 (Kuća Dubaić)*, 1905. (1. 7. 2022.)

Slika 18: *Modrušan*, križanje Ulice Banija i Ulice A. Starčevića, kraj. 19. st.

Slika 19: Palača Vranyczany u središtu niza, zgrada originalno zamišljenog projekta

Slika 20: Palača Vranyczany danas, nakon preinaka iz 1935./1937. (1. 7. 2022.)

Slika 21: Palača Barako s članovima obitelji, preuzeto s KaFotka

Slika 22: Palača Barako, stanje danas (1. 7. 2022.)

Slika 23: Palača Fröhlich nakon izgradnje, Izvor: KaFotka

Slika 24: *Palača Fröhlich*, 1918., stanje danas (29. 6. 2022.)

Slika 25: Đuro Carnelutti, *Palača Reiner* (danas Glazbena škola), 1890., Ulica Augusta Cesarca 3 (Fotografija preuzeta sa službene stranice Glazbene škole: www.glazbena-ka.hr)

Slika 26: Ernest Mühlbauer (?), *Neufeldova kuća*, 1870ih, Radićeva ulica 12 (29. 6. 2022.)

Slika 27: *Uglovnica na adresi Ulica I. K. Sakcinskog 1*, kraj 19. St. (29. 6. 2022.)

Slika 28: *Kuća Kamila Badovinca*, Haulikova ulica 8, kraj 19./poč. 20. st. (Preuzeto s Google-a: 29. 7. 2022.)

Slika 29: E. Mühlbauer, *Kuća u Ulici G. Ninskog na broju 1*, nakon 1855. (Preuzeto s Google-a: 29. 7. 2022.)

Slika 30: Hinko Rieszner i G. Žnidarčić, *Jednokatna uglovnica u Šimunićevoj ulici 7*, 1897. (s desne strane: neostilske jednokatnice na adresi Šimunićeva 9 i 11)

Slika 31: Grga Žnidarčić, *Uglovnica na Mažuranićevoj ulici 6 (Kuća Janka Štajcera)*, 1895.

Slika 32: *Zrelohistoricistička jednokatnica u Ulici Rakovac 8* (1. 7. 2022.)

Slika 33: *Zrelohistoricistička jednokatnica u Ulici Rakovac 19* (1. 7. 2022.)

Slika 34: E. Mühlbauer, *Kuća Purebl (Velika kavana)*, 1874., Šetalište dr. Franje Tuđmana 1

Slika 35: *Kuća Banjanin* na Zrinskom trgu 5, 1880ih (1. 7. 2022.)

Slika 36: *Uglovnica u Šebetićevoj ulici 2 (Nova kuća Türk)*, 1880ih

Slika 37: *Uglovnica u Šebetićevoj ulici 4 (Kuća Bunette)*, 1880ih

Slika 38: *Jednokatnica u Preradovićevoj ulici 5*, 1870.

Slika 39: *Jednokatnica u Preradovićevoj ulici 12*, 1866.

Slika 40: *Neobarokna uglovnica u Domobranskoj ulici na broju 3*, 1905./1907.

Slika 41: *Trokrilna uglovnica u Ulici dr. Vladka Mačeka 1*, 1858.

Slika 42: *Upravna zgrada Tvornice Ignac Jellenc*, 1908. (Izvor: KaFotka.net)

Slika 43: *Upravna zgrada Tvornice Ignac Jellenc*, 1908., stanje danas (1. 7. 2022.)

Slika 44: *Palača Kosta-Barako* u Vranyczanyjevoj ulici 6 (lijevo) i *Vranyczanyjeva kuća* u Vranyczanyjevoj ulici 4 (desno), slika iz 1870ih (izvor: KaFotka.net)

Slika 45: *Vranyczanyjeva kuća* u Vranyczanyjevoj ulici 4, stanje danas (1. 7. 2022.)

Slika 46: *Stambeno-poslovna jednokatnica u Ulici Banija 14 (Hotel i gostionica „K veselom Hrvatu“)*, poč. 20. st.

Slika 47: *Kuća Balaš* na uglu Ulice Banija i Ulice A. K. Miošića, 1874.

Slika 48: *Zgrada Srpske pravoslavne općine* u Radićevoj ulici 14, 1882. (29. 6. 2022.)

Slika 49: *Kuća Strahinjščak* u Radićevoj ulici 27, 1902. (29. 6. 2022.)

Slika 50: *Hotel „Central“* na križanju Samostanske ulice i Ulice J. Haulika, 1894. (29. 6. 2022.)

Slika 51: *Banjavčićeva kuća* na Zrinskom trgu na broju 9, 1881. (1. 7. 2022.)

Slika 52: R. Reiss i Colussi, *Dvokatnica Roberta Reissa* u Ulici V. Mačeka 2, 1907. (29. 6. 2022.)

Slika 53: *Dvokatnica u Ulici V. Nazora 6*, 1884. (1. 7. 2022.)

Slika 54: *Dvokatnica u Ulici V. Nazora 8*, 1884. (1. 7. 2022.)

Slika 55: Matija Šneler, *Dvokatnica u Ulici V. Nazora 10*, 1885. (1. 7. 2022.)

Slika 56: *Dvokatnica u Ulici J. Draškovića 3*, 1880. (1. 7. 2022.)